

Duurzaamheidbank Brabant:

winst maken van duurzaamheid

Colofon

Publicatie van de Provincie Noord-Brabant.

Het is een van de resultaten uit het projectenprogramma Brabant Elan. Brabant Elan is een investeringsprogramma om innovaties voor duurzame ontwikkeling in Noord-Brabant te stimuleren.

Auteurs:

Drs. Jochem Jantzen, Instituut voor Toegepaste Milieu-Economie, Den Haag

Drs. Martijn Blom en drs. Ron Wit, CE, Delft

Drs. Maarten Maresch, IBPM, Eindhoven

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm, geluidsband, elektronisch of op welke andere wijze dan ook, anders dan voor eigen gebruik, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Eerste druk

Februari 2003

Verkrijgbaar bij:

Brabant 2050, Provincie Noord-Brabant Postbus 90151, 5200 MC 's-Hertogenbosch (073 - 681 2050)

IBPM

Instituut voor Business Process Management

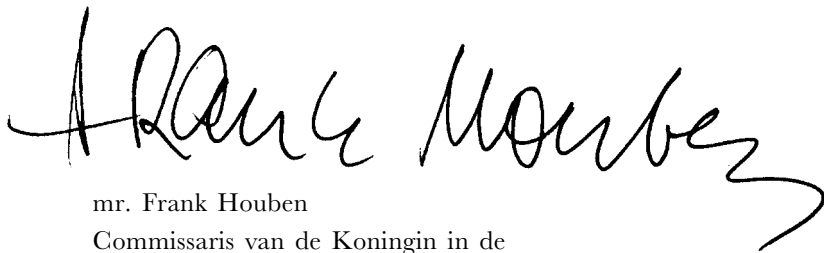
Voorwoord

De toekomstige agenda voor Brabant is voor mij duidelijk. Duurzaamheid zal de centrale beweging moeten zijn waarop Brabant zich blijft richten. Samen werken aan een provincie met een blijvend gunstig vestigingsklimaat. Samen werken aan een mooie provincie, waarin het prettig wonen en werken is.

In de afgelopen jaren heeft het provinciaal bestuur de trend gezet naar een duurzaam beleid. Dat past ook bij de rol van de overheid, schatbewaarder voor volgende generaties. Dit bereik je niet alleen. Juist samen. De bundeling van innoverend vermogen, ambitie, samenwerking en urgentie raakt de collectieve kracht van Brabant. De provincie geeft met Brabant Elan een impuls voor innovatief experimenteren. Betrokken partijen maken van Brabant Elan een trendsettend experiment. Niet alleen vanwege de resultaten. Ook het gezamenlijke ontmoeten heeft ons in het denken over een duurzaam Brabant verder gebracht in een creatief leerproces.

Het is dit leerproces dat wij willen vasthouden. Dat vergt van de overheid soms wat meer loslaten en soms wat meer slagvaardigheid. De Brabantse samenleving is daar aan toe. Brabant Elan biedt de mogelijkheid tot experimenteren. Ik denk dat de Elan-projecten waarvan u er nu een onder ogen hebt, innovatie en inspiratie opleveren voor concrete acties voor de toekomst.

Laat u inspireren en bouw verder op deze resultaten.

mr. Frank Houben
Commissaris van de Koningin in de
Provincie Noord-Brabant

Inhoudsopgave

Samenvatting	7
- Markt voor duurzaamheid	
- Missie duurzaamheidbank	
- Functies van de duurzaamheidbank	
- Opzet van de duurzaamheidbank	
- Hoe verdient de duurzaamheidbank geld?	
- De eerste stap is gezet: wat volgt?	
- Projectontwikkeling	
- Marktontwikkeling	
- Bedrijfsplan duurzaamheidbank	
Waarom een duurzaamheidbank?	15
- Duurzaam milieugebruik	
- Duurzaam milieugebruik heeft een duwtje in de rug nodig	
- Zoektocht naar een haalbaar concept	
- Leeswijzer	
- De uitvoerders	
Opzet duurzaamheidsbank in een notendop	19
- Missie duurzaamheidbank	
- Functies van de duurzaamheidbank	
- Uitwerking van de opzet van de duurzaamheidbank	
- Hoe verdient de duurzaamheidbank geld?	
De duurzaamheidbank als projectontwikkelaar	21
- Typering duurzaamheidsprojecten	
- Voorbeelden van duurzaamheidsprojecten	
- Aspecten bij duurzaamheidsprojecten	
- Duurzame projectontwikkeling	
- Taken en competenties van de ontwikkelingspoot	
Het meten van duurzaamheidsprestaties	35
- Meten van duurzaamheid is noodzaak!	
- Het meten van duurzaamheid	
- Hoe te meten?	

Duurzaamheidsmiddelen

- Het 'Ideale vervuiliingsrecht'
- Bestaande instrumenten, de huidige praktijk
- Het creëren van Duurzaamheidsmiddelen in het kader van de duurzaamheidsbank

Uitwerking duurzaamheidsmiddelen**Duurzaam gebruik energie**

- Verhandelbare klimaatrechten
- Vergroening OZB
- Duurzaam ruimtegebruik
- Groenpremie bedrijventerreinen
- Brabantse natuurcertificaten

Duurzame mobiliteit

- Doorstoompremie
- Verhandelbare parkeerrechten
- Ophoging provinciale opcenten MRB

Afvalpreventie

- Verhandelbare stortrechten

Water

- Verhandelbare waterrechten
- Verhandelbare waterbergingsruimte
- Verhandelbare waterverbruikrechten

Enmalige bijdragen aan duurzaamheidsbank**Differentiatie gemeentelijke en provinciale belastingen en heffingen**

- Overzicht potentiële duurzaamheidsmiddelen in brabant

Bemiddeling bij algehele financiering/subsidies

59

- Subsidies
- Garantiestellingen
- Aanboren financiële middelen
- Coördinatie financiering

De eerste stap is gezet: wat volgt?

63

- Projectontwikkeling
- Marktontwikkeling
- Bedrijfsplan duurzaamheidsbank

Geraadpleegde bronnen

67

Voorbeelden van project mogelijkheden in noord brabant

69

- Project City Mobility
- Project ontwikkeling Eindhovens Kanaal (Kanaaldijk)
- Project versterking ketens agrarisch MKB

Samenvatting

De provincie Brabant streeft naar een duurzaam Brabant in 2050. Daartoe zijn vele activiteiten ontwikkeld, zoals de oprichting van TELOS, dat met het drie kapitalen model (economie, ecologie, sociaal-cultureel) duurzaamheid inzichtelijk, want meetbaar, maakt. Maar duurzaamheid is niet vanzelfsprekend, hoe optimistisch 'Brabant zal in de toekomst veranderen op weg naar duurzaamheid' (van Geel, in Brabant, 2002) ook klinkt. Om van woorden tot daden te komen is begin 2002 met het projectenprogramma Brabant Elan begonnen. Het project 'duurzaamheidbank' probeert het geld dat in onze rijke samenleving aanwezig is te koppelen aan de vraag naar duurzaamheid.

De in dit project aan ons gestelde uitdaging wordt goed verwoord door het volgende citaat:

Uit het Projectenprogramma Brabant Elan (Brabant, 2002, p. 13-14):

'Uit onderzoek blijkt dat duurzaamheidsprojecten niet voldoende tot uiting komen door het ontbreken van de juiste financiële prikkels. De burgers, het bedrijfsleven en de overheid beschikken allen over financiële middelen, die zij in willen zetten voor duurzaamheid. Een centraal orgaan waar dit geld kan worden verzameld om vernieuwende duurzaamheidsprojecten te stimuleren ontbreekt echter. Duurzaamheid wordt nog niet gezien als een maatschappelijke meerwaarde waar een prijskaartje aan verbonden kan worden. Duurzame activiteiten komen in het huidige financieel-economisch systeem dan ook nog onvoldoende tot uiting'

Wij, een samenwerking tussen het Instituut voor Toegepaste Milieu-Economie (TME) te Den Haag, het CE-Delft en IBPM in Eindhoven, zijn in dit project nagegaan of een dergelijke financiële instelling kansrijk en haalbaar is. Op basis van deze studieresultaten kan de provincie besluiten om verdere stappen in de richting van een dergelijke financiële instelling te nemen.

Een belangrijk uitgangspunt is dat de duurzaamheidsbank 'zijn eigen broek ophoudt'. Kortom, de projecten die via de bank worden gefinancierd of geëntameerd zullen voldoende middelen moeten opbrengen.

In het project hebben wij ons vooral gericht op duurzaamheid in milieukundige zin ('duurzaam milieugebruik'). Daarmee wordt voorkomen dat de afweging tussen enerzijds investeren in duurzaamheid en anderzijds de duurzame prestaties die daaruit voortvloeien te gecompliceerd worden. Dit betekent overigens dat in een later stadium ook het sociaal-culturele aspect van duurzaamheid zou kunnen worden ondergebracht bij de duurzaamheidsbank. Vanzelfsprekend wordt bij de projecten van de duurzaamheidsbank wel rekening gehouden met de sociaal-culturele aspecten.

Markt voor duurzaamheid

Uit de analyse blijkt dat er sprake is van een 'latente/ontluikende markt' voor duurzaamheid.

Enerzijds zijn vooral in internationaal verband de nodige afspraken gemaakt die duurzaamheid moeten verankeren in onze samenleving (Kyoto, diverse Europese richtlijnen die het streven naar een 'goed' milieu verankeren), anderzijds is er geen directe sprake van 'schaarste van duurzaamheid': als men het kan en wil betalen mag men energie gebruiken zoveel men wil, water of grondstoffen.

Maatschappelijk is men er wel over eens dat milieu schaars is, maar op micro niveau is dat nog niet doorgedrongen. Voor wat betreft duurzaam milieugebruik kan prijsvorming ontstaan door het limiteren van de 'milieugebruiksruimte' door bijvoorbeeld te zeggen: 'er mag maar zoveel afval gestort worden', of 'de CO₂-emissies in Brabant (van b.v. een bepaalde sector, de huishoudens) dienen niet hoger te zijn dan een bepaalde hoeveelheid', of 'er mag niet meer geloosd worden op het oppervlakte water dan een (vooraf) bepaalde hoeveelheid van vervuulende stoffen in een bepaald gebied'. Als het gebruik van milieu op een dergelijke wijze wordt beperkt (met bijvoorbeeld een afnemende hoeveelheid naar de toekomst toe, totdat de milieudoelen zijn behaald) dan snijdt het mes aan twee kanten: enerzijds wordt het milieugebruik schaars gemaakt waardoor er automatisch een prijskaartje komt te hangen aan milieu, anderzijds zullen diegenen die vervuiling kunnen verminderen gestimuleerd worden om te investeren in duurzaamheid omdat daarmee kosten worden uitgespaard.

Investeren in duurzaamheid is geen autonoom proces, het staat niet los van de 'normale' investeringen die we als maatschappij doen. Kortom, in principe zijn duurzaamheidsprojecten overal.

Ambitie duurzaamheidsbank:

Duurzaamheid moet in de hoofdsom van investeringen in Brabant worden ingeweven. Om tot wezenlijke veranderingen te komen, kunnen niet zomaar op ad-hoc basis duurzaamheidsprojecten geïnitieerd worden. De kernfilosofie is om in te haken op de hoofdstroom van investeringen in de Brabantse economie en ervoor te zorgen dat deze een duurzaam karakter krijgt. Alleen dan zal er een structurele bijdrage worden geleverd aan de ontwikkeling van een duurzame economie en samenleving.

Dit betekent ook dat iedereen klant van de duurzaamheidsbank kan zijn. Van de individuele huiseigenaar, via de woningstichting, naar het energie- en waterbedrijf en de gemeente. Vaak zal moeten worden samengewerkt tussen verschillende partijen om de duurzame prestaties (vermindering van de milieudruk) te verwezenlijken.

Ofschoon er vele kansen voor duurzaamheidsprojecten worden deze projecten vaak niet gerealiseerd, vanwege een combinatie van organisatorische en financiële zaken. De organisatorische aspecten hebben te maken met het ontbreken van een probleemeigenaar ('willen er voor gaan?'), het grote aantal partijen dat vanuit verschillende sectoren betrokken is bij een duurzaamheidsproject en de complexiteit van de duurzaamheidsproblematiek. Financiële knelpunten doen zich voor in de onrendabele top, de onzekerheid over de (financiële) baten en de ongelijke verdeling van lusten en lasten bij dergelijke projecten. Tenslotte is de financiering ook vaak complex in de zin van diverse subsidies. Daarnaast vergt duurzaamheid ook een wat langere adem en een bepaalde creativiteit. Bijvoorbeeld de creativiteit om kansen te zien die maatschappelijk ondernemerschap en milieuregelingen bieden. De oplossing voor de geschetste knelpunten kan worden geboden door een duurzaamheidsbank die drie functies vervult: (1) projectontwikkeling, (2) het beschikbaar stellen van duurzaamheidsmiddelen en (3) financiële bemiddeling.

Missie duurzaamheidsbank

De missie van de duurzaamheidsbank is het constant streven naar verduurzaming van de samenleving door het structureel verankeren van de milieucomponent van duurzaamheid in de managementcyclus van het normale bedrijfsproces van Brabantse profit en not-for-profit organisaties.

Functies van de duurzaamheidsbank

Om de missie te vervullen zal de duurzaamheidsbank de volgende functies dienen te vervullen:

Functie 1:

- *Duurzame Projectontwikkeling*: onderkennen van kansen en het organiseren daarvan;

Functie 2:

- *Duurzame middelen*: middelen die de door de projecten geleverde duurzaamheidsprestatie ten dele financieel compenseren (wegens vaak hoge initiële investeringen). Hierbij moet gedacht worden aan verhandelbare duurzaamheidsrechten;

Functie 3:

- *Financiële bemiddeling*: het coördineren van de algehele financiering w.o. subsidiestromen.

De hier beschreven 'duurzaamheidsbank Brabant' is een privaat of publiek rechtelijke organisatie met een eigen profiel naar de markt. Het is een jonge organisatie die haar precieze marktplaats (binnen de dienstensector) nog moet vinden.

Kenmerkend voor deze organisatie is dat zij geen traditionele bancaire diensten verleent maar dat deze organisatie een begeleidende rol speelt bij het vinden en uitvoeren van duurzaamheidsprojecten. Door deze positionering is ook de behoefte aan risico dragend vermogen beperkt.

De begeleiding komt naar voren door diensten op gebieden als het vinden van kansrijke projecten, het managen van projecten, subsidiebemiddeling, ondersteuning bij diverse (milieu)vergunning aanvragen en financieringsbemiddeling.

Deze projecten kennen een hoog ambitieniveau. Dit komt onder meer tot uitdrukking door het willen begeleiden van projecten met een langere terugverdiendtijd en voor de maatschappij duidelijk zichtbare (eventuele niet financiële) voordelen.

Fase 1: dromen over duurzaamheid

Belangrijk is dat het project aansluit bij verandermomenten van betrokkenen.

Hoog ambitieniveau: Stel je ten doel de kringlopen te sluiten:

- inventariseren van technische mogelijkheden;
- uitgaan van de hoofdlijnen van het project;
- grenzen stellen.

3 thema's:

- energie
- kringloop (water en grondstoffen)
- gezondheid

Fase 2: economische haalbaarheid

Alle ideeën worden vervolgens uitgewerkt naar economische haalbaarheid (b.v. terugverdiertijden, financierbaarheid met eigen en vreemd vermogen, subsidies, verdeling gemeenschappelijke kosten, etcetera).

Fase 3: voorstel uitwerken

Keuzemogelijkheden laten zien, plus de motivatie en wat het oplevert. Een en ander wordt in de vorm van een gestructureerd voorstel gebracht.

Bij **JA**: dan gaat de groep verder en is er een project.

Behalve de hiervoor genoemde baten is het belangrijk om zo snel mogelijk inzicht te krijgen in de specifieke managementproblemen die samenhangen met deze duurzaamheidsprojecten. Dit is niet alleen belangrijk vanwege het verbeteren van de eigen efficiency en effectiviteit maar vooral ook om de inzichten en ervaring over te kunnen dragen aan de eigen klanten en de Brabantse samenleving.

Dit laatste kan dan ook betekenen dat het succes van de duurzaamheidsbank blijkt uit het 'gewoon worden' van duurzaamheid: organisaties zien dan duurzaamheid als een vast onderdeel van de managementcyclus.

Duurzaamheidsprojecten initiëren en ontwikkelen

De vraagverkenning geeft aan dat duurzame projecten moeizaam van de grond komen. Daarbij is het gebrek aan ambities het meest in het oogspringend. Dit gebrek wordt gevoed door een gebrek aan kennis van wat er allemaal al mogelijk is op het gebied van duurzaamheid, de extra kosten en risico's die het initieel met zich meebrengt en het gebrek aan tijd om aandacht te besteden aan duurzaamheid.

Door projecten mee te helpen ontwikkelen in een duurzame richting en daarbij tegelijkertijd financiële en duurzame aspecten van het project inzichtelijk te maken kunnen projecten van de grond komen die anders niet zouden worden uitgevoerd.

Het bovenstaand schema (ontleend aan de ROMBO-tactiek (Den Haag, 2002)) geeft de stappen aan die bij duurzame projectontwikkeling moeten worden doorlopen.

Door op deze wijze naar duurzaamheid in projecten te kijken, wordt inzicht verkregen in de haalbare, minder haalbare, lastig en niet haalbare opties tot verduurzaming. De effecten (milieu, investeringen en opbrengsten) van keuzes worden inzichtelijk gemaakt. Door hierbij rekening te houden met financieringsmogelijkheden (duurzaamheidsrechten, subsidies, groen gelden, regulier) wordt ook de betaalbaarheid inzichtelijk gemaakt voor de verschillende partijen.

Andere taken van de projectontwikkelingsafdeling zijn het 'de vinger aan de pols houden' wat betreft kansen om duurzaamheid in Brabantse investerings-

Milieuthema	Type duurzaamheidsmiddelen	Ruwe Indicatie opbrengsten (€)	Haalbaarheid	Rol bank
Duurzaam gebruik energie	Verhandelbare klimaatrechten	10+ mln.	+ +++	Organiseren handel Beheren fonds
	Brabantse natuurcertificaten (*)			Uitgeven certificaten Beheren fonds
	Vergroening OZB	7,5 mln.	+	
Duurzaam ruimtegebruik	Groenpremie	2,5 mln.	+	Ondersteunen gemeenten Beheren fonds
	Brabantse natuurcertificaten (*)		+++	Uitgeven certificaten Beheren fonds
Duurzame mobiliteit	Doorstroompremie	15 à 30 mln.	++	
	Verhandelbare parkeerrechten	-	++	Organiseren handel Beheren fonds
	Provinciale opcenten MRB	5 mln.	++	
Afvalpreventie en -beheer	Verhandelbare stortrechten	20 mln.	+++	Organiseren handel Beheren fonds
Duurzaam waterbeheer	Verhandelbare waterrechten	>10 mln	+++	Organiseren handel Beheren fonds

Kwalitatieve inschatting door onderzoekers:

+ = beperkt

++ = goed

+++ = uitstekend

(*) = identiek

projecten in steken, door kennisopbouw ('learning by doing') en het uitdragen daarvan.

Bijeenbrengen van 'duurzaamheidsmiddelen'

Een belangrijke reden waarom duurzaamheidsprojecten vaak niet als rendabel worden aangemerkt, is het feit dat duurzaamheid momenteel een te lage prijs heeft. Uit

TMEonderzoek (TME, 1999) blijkt bijvoorbeeld dat milieuheffingen in Nederland nog aanzienlijk hoger moeten komen te liggen om milieudoelen via het prijsmechanisme haalbaar te maken. De ideale situatie is het creëren van schaarste voor milieugoederen. Dat kan door milieugebruiksrechten te introduceren.

Wat dichterbij de huidige praktijk ligt het vullen van een fonds met provinciale duurzaamheidsmiddelen die geïnd worden via (een deel van de) provinciale of gemeentelijke belastingen of heffingen. Daarbij verdient het de voorkeur om zoveel mogelijk een milieugrondslag te kiezen voor het financiële instrument dat de opbrengsten genereert. Op basis van dit uitgangspunt zijn de financiële instrumenten op een rij gezet in onderstaande tabel en is een ruwe inschatting door de onderzoekers gemaakt van de opbrengsten, de haalbaarheid en de rol die de duurzaamheidsbank zou moeten spelen bij het betreffende instrument.

Uit oogpunt van effectiviteit zou het fonds op basis van algemene en objectieve criteria moeten worden verdeeld over projecten, zonder daarbij schotten aan te brengen. Wanneer men rekening houdt met de haalbaarheid van de verschillende financieringsbronnen voor een duurzaamheidsbank, dan kan het noodzakelijk zijn om de opbrengsten 'terug te geven' aan een doelgroep. De duurzaamheidsbank beheert zo verschillende van elkaar gescheiden fondsen die ieder bedoeld zijn voor een bepaalde doelgroep.

Naast een oormerk voor doelgroepen, kan ook een gemeentelijke oormerk nodig zijn. Een aantal financiële instrumenten valt onder de bevoegdheid van gemeenten (groenpremie, doorstroompremie, groene OZB). Gemeenten kunnen extra eisen stellen aan de besteding van de opbrengsten. Voor de hand ligt de eis om de opbrengsten van een heffing ten goede te laten komen aan duurzaamheidsprojecten binnen de gemeentelijke grenzen.

De tabel op pagina 10 geeft een overzicht van de hiervoor besproken duurzaamheidsrechten waarbij een schatting is gemaakt van de mogelijke jaarlijkse opbrengst, de haalbaarheid en de rol van de bank.

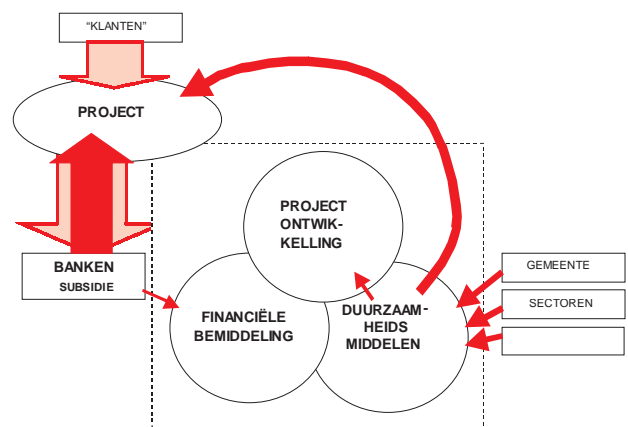
Het organiseren van de financiering van duurzaamheidsprojecten

Ten slotte kan de bank een rol vervullen bij het rondkrijgen van de financiering. Deze zal in het algemeen ingewikkelder zijn dan bij reguliere projecten. Er zijn daarentegen vaak ook meer mogelijkheden, zoals subsidies, de reeds genoemde

duurzaamheidsmiddelen, garantiestellingen, groenfondsen en andere creatieve vormen van financiering. Door al in het beginstadium van duurzaamheidsprojecten aandacht te kunnen besteden aan de financiering wordt voor participanten in het project snel duidelijk welke financiële middelen er zijn.

Opzet van de duurzaamheidsbank

In de volgende figuur is een schematische weergave gegeven van de wijze waarop de duurzaamheidsbank opereert in de gekozen opzet. De pijlen geven daarbij de verschillende mogelijke geldstromen (vereenvoudigd) weer.

Essentieel voor de duurzaamheidsbank is de relatie met het duurzaamheidsproject. Een dergelijk project is afhankelijk van de wil van klanten (in principe elke investeerder in Brabant) om iets met duurzaamheid te doen. De ontwikkelingspoot van de bank vervult daartoe een belangrijke taak. Zijn projecten eenmaal het ontwikkelingsstadium voorbij dan zal er concreet aan moeten worden gewerkt. Het project moet worden gerealiseerd. In belangrijke mate zal de financiering via reguliere bronnen (bankleningen, eigen vermogen) moeten lopen. Maar daarnaast wordt er een extra geldstroom gecreëerd vanuit 'duurzaamheidsmiddelen' die door de bank worden beheerd. Het idee daarbij is dat op basis van objectieve maatstaven deze middelen aan duurzaamheidsprojecten worden toegekend. De bron van de duurzaamheidsmiddelen ligt in de Brabantse maatschappij, maar is sterk afhankelijk van wat er wel en niet op korte en middellange termijn mogelijk is. De hoofdgedachte bij het creëren van duurzaamheidsmiddelen is dat duurzaam milieugebruik schaars is, hetgeen zich dan automatisch

vertaalt in een markt voor duurzaam milieugebruik. Door nu de middelen die op deze manier op de markt komen om te buigen richting duurzaamheid kan een stevige impuls worden gegeven aan het financieren van duurzaamheid.

Hoe verdient de duurzaamheidsbank geld?

Een belangrijk uitgangspunt in het onderzoek naar de haalbaarheid van een duurzaamheidsbank is dat deze bank 'haar eigen broek zal moeten kunnen ophouden'. Dit betekent dat de activiteiten die worden ondernomen door de bank bekostigd moeten worden uit de opbrengsten van duurzaamheidsprojecten.

De activiteiten van de bank worden enerzijds betaald uit een deel van de duurzaamheidsmiddelen (projectontwikkeling), anderzijds uit de opbrengsten van een project en b.v een deel van de verkregen subsidies.

De eerste stap is gezet: wat volgt?

Onze conclusie is dat een duurzaamheidsbank in Brabant haalbaar is, mits de bank de volgende drie taken effectief kan uitvoeren:

- als projectontwikkelaar;
- als marktontwikkelaar voor duurzame middelen;
- als financieel coördinator.

Tijd dus om dit concept in de Brabantse werkelijkheid te gaan testen. Op 2 terreinen moeten urgent vervolgstappen gezet worden:

- Het verder uitwerken en testen van 'duurzame projectontwikkeling';
- Het ondernemen van concrete stappen om structurele duurzame middelen te verkrijgen, in principe afkomstig van de handel in 'duurzaam milieugebruik' en bedoeld om op objectieve wijze de duurzaamheidsprestaties van duurzame projecten te belonen.

Een noodzakelijk onderdeel voor beide vervolgstappen is het ontwikkelen van een 'meetmethode' om de duurzaamheidsontwikkelingen te kwantificeren en te ordenen. Voor projectontwikkeling geeft een dergelijke methode een onafhankelijk en objectief inzicht in de duurzaamheidsprestatie voor de belanghebbenden/klantengroepen. Maar ook voor het ver-

delen van duurzaamheidsmiddelen zal een dergelijke methode nodig zijn.

Om de vervolgstappen te kunnen zetten moet een pilot 'duurzaamheidsbank Brabant' moeten worden opzet. Deze pilot wordt bememd door een projectteam van velerlei pluimage. De opdracht van dat team zou moeten zijn om in een periode van ongeveer 3 jaar stapsgewijs een geactualiseerd bedrijfsplan voor een duurzaamheidsbank te ontwikkelen. De gedachte is wel dat de bank vanaf dag 1 aan het werk gaat vanuit de in dit rapport beschreven filosofie: 'learning by doing en zoveel mogelijk aansluiten op bestaande initiatieven'.

Een goede procesaanpak lijkt daarbij om in een bancaire omgeving (Rabobank Eindhoven is bereid om mee te denken over een vervolg) te gaan werken aan deze vervolgstappen aan de hand van een of meerdere concrete projecten. De projecten kunnen dienen als kapstok om met allerlei praktische zaken ervaring op te gaan doen, en vanuit de praktijk de te volgen werkwijze te ondervinden. Daarnaast zullen de projecten als inspiratiebron kunnen dienen. Vanuit de projecten kan ook worden bekeken welke financiële prikkels een positieve invloed hebben. Verder heeft een dergelijke pilot 'duurzaamheidsbank Brabant' als voordeel dat het verdere vervolg niet meteen voor een langere periode wordt vastgelegd. Blijkt uit de pilot dat de strategie werkt, dan kan het concept worden opgeschaald. Om dat duurzaamheidsprojecten een lange aanloop hebben zou het pilot project over meerdere jaren moeten worden uitgesmeerd, ten einde de continuïteit te kunnen garanderen.

Projectontwikkeling

Een goede manier om deze activiteit van de duurzaamheidsbank uit te testen is door er concreet ervaring mee te gaan opdoen in concrete projecten. Maar tegelijkertijd moet worden gewerkt aan een meer structureel aanpak. Hoe kunnen we duurzaamheid onder de aandacht brengen? Moet projectontwikkeling vanuit lokale lokketen bediend gaan worden, of kan het ook regionaal? Moeten gemeenten duurzaamheidsteams gaan inzetten? Hoe worden die dan weer gefinancierd?

En hoe moeten de projectontwikkelingactiviteiten

worden afgestemd met Energie 2050 om overlap te voorkomen?

De projecten waarmee het team zich na de oprichting van de bank (in de pilot) op gaan richten zijn wel belangrijk om de nodige ervaring mee op te doen, maar daarnaast moet ook aan andere aspecten aandacht worden gegeven. Doel moet zijn inzicht te krijgen in succes en faalfactoren van de aanpak van duurzaamheidsprojecten. Ook kan worden overwogen om deze inzichten en ervaringen ter beschikking te stellen aan andere organisaties zodat een verbreding van de aanpak van duurzaamheidsprojecten kan ontstaan. De relaties met gemeenten zullen dan bijvoorbeeld verder moeten worden uitgewerkt. Er moet een keuze worden gemaakt voor een methode om de duurzaamheidsprestaties van projecten te meten, er moet gewerkt worden aan een manier om de opgedane kennis maximaal in te zetten in de Brabantse samenleving.

Marktontwikkeling

Naast het creatief gebruik van bestaande subsidies en regelingen zal, wat betreft de financiering van duurzaamheidsprojecten er zal serieus moeten worden doorgewerkt aan duurzaamheidsmiddelen. Hierin kan de sleutel liggen tot het ontsluiten van het benodigde extra geld voor duurzaamheidsprojecten. In het korte tijdsbestek waarin we de duurzaamheidsmiddelen die in dit rapport zijn beschreven hebben kunnen onderzoeken is het niet mogelijk geweest om al na te gaan welk draagvlak er is, welke wettelijke wijzigingen er voor nodig zijn, welke administratieve eisen exact aan de systemen moeten worden gesteld etc.

In de vervolgstap zal dus via pragmatisch onderzoek moeten worden nagegaan hoe duurzaam milieugebruik in Brabant te gelde kan worden gemaakt. Daarvoor zal het allereerst nodig zijn met de direct betrokkenen na te gaan welke problemen zij zien voor hun sector, regio, etc. en welke rol duurzaam milieugebruik daarin speelt. Bij een ‘in

principe bereidheid’ kunnen vervolgens allerlei details worden onderzocht via gerichte deelonderzoeken (juridische implicaties, verdelingsvraagstukken, administratie van rechten en monitoring daarvan, etc.). Als ook dit met goed gevolg is afgesloten kunnen concrete stappen gezet worden naar het invoeren van handel in duurzaamheid, bijvoorbeeld in de vorm van een pilot project in de provincie Noord Brabant.

Bedrijfsplan duurzaamheidsbank

In de pilot zal de duurzaamheidsbank ook zicht moeten krijgen op de wijze waarop de activiteiten van de bank het beste gestalte kunnen krijgen. Moet de bank zelf veel aan projectontwikkeling gaan doen, of moet de bank vooral kenniscentrum zijn bij de begeleiding van duurzame projecten in Brabant. Uitgaande van een actieve financiële rol van de bank lijkt het eerste dan voor de hand te liggen, zonder daarbij het tweede uit te sluiten. Ook zal moeten worden nagegaan, hoe de bank de projectontwikkelingsactiviteiten kan bekostigen. In de pilot zal blijken of duurzaamheidsmiddelen daartoe toereikend zijn, of dat toch andere bronnen moeten worden aangeboord.

In de bijlage ‘voorbeelden van project mogelijkheden in Noord-Brabant’ is al een aantal concrete suggesties gedaan van mogelijke kansrijke projecten die op korte termijn kunnen worden opgepakt. Het gaat daarbij om:

- project City mobility (gericht op het faciliteren van de stedelijke mobiliteitsvraag op een milieuvriendelijke wijze);
- project ontwikkeling Eindhovens Kanaal ((her)ontwikkeling van een wijk in Eindhoven);
- project versterking agrarische ketens MKB (kortere en gezondere ketens in de Brabantse rundveehouderij).

Deze concrete projecten zouden alle kunnen dienen om de eerste stap richting een duurzaamheidsbank te zetten.

Waarom een duurzaamheidsbank?

De provincie Brabant streeft naar een duurzaam Brabant in 2050. Daartoe zijn vele activiteiten ontwikkeld, zoals de oprichting van TELOS, dat met het drie kapitalen model (economie, ecologie en sociaal cultureel) duurzaamheid inzichtelijk, want meetbaar, maakt. Maar duurzaamheid is niet vanzelfsprekend, hoe optimistisch 'Brabant zal in de toekomst veranderen op weg naar duurzaamheid' (van Geel, in Brabant, 2002) ook klinkt. Om van woorden tot daden te komen is begin 2002 met het projectenprogramma Brabant Elan begonnen. Het project 'duurzaamheidsbank' probeert het geld dat in onze rijke samenleving aanwezig is te koppelen aan de vraag naar duurzaamheid.

De in dit project aan ons gestelde uitdaging wordt goed verwoord door het volgende citaat:

Uit het Projectenprogramma Brabant Elan (Brabant, 2002, p. 13-14):

'Uit onderzoek blijkt dat duurzaamheidsprojecten niet voldoende tot uiting komen door het ontbreken van de juiste financiële prikkels. De burgers, het bedrijfsleven en de overheid beschikken allen over financiële middelen, die zij in willen zetten voor duurzaamheid. Een centraal orgaan waar dit geld kan worden verzameld om vernieuwende duurzaamheidsprojecten te stimuleren ontbreekt echter. Duurzaamheid wordt nog niet gezien als een maatschappelijke meerwaarde waar een prijskaartje aan verbonden kan worden. Duurzame activiteiten komen in het huidige financieel-economisch systeem dan ook nog onvoldoende tot uiting'

Wij zijn in dit project nagegaan of een dergelijke financiële instelling kansrijk en haalbaar is. Op basis van deze studieresultaten kan de provincie besluiten om verdere stappen in de richting van een dergelijke financiële instelling te nemen.

Duurzaam milieugebruik

'Duurzaamheid' is al moeilijk genoeg, afrekenen daarvan in geld nog moeilijker. Daarom richt de duurzaamheidsbank zich op het financieren van 'duurzaam milieugebruik'. Deze inperking maakt het werkterrein van de duurzaamheidsbank enigszins overzichtelijk. In ieder geval wordt

voorkomen dat er moeilijke afwegingen moeten gaan worden gemaakt tussen een project om de sociale duurzaamheid in een wijk te verbeteren tegenover het bouwen van een windmolen.

Dit betekent overigens dat in een later stadium ook het sociaal-culturele aspect van duurzaamheid zou kunnen worden ondergebracht bij de duurzaamheidsbank. Daarvoor is echter wel veel gericht onderzoek nodig. Vanzelfsprekend wordt bij de projecten van de duurzaamheidsbank wél rekening gehouden met de sociaal-culturele aspecten.

Maar ook binnen het 'milieu-domein' is de afwegingsproblematiek aanwezig: 'Is het beter om een ton CO₂ te reduceren of om een ton afval te voorkomen?' Of: 'Is het beter om een bepaalde waterkwaliteit na te streven of moeten we inzetten op het behoud van bepaalde landschappelijke waarden?'

Grote sprongen noodzakelijk:

Om de doelstellingen van duurzaam milieugebruik (b.v. Kyoto als eerste stap, en daarna nog minder CO₂, goede water en lucht kwaliteit, etc.) te halen is het nodig om bij de hoofdstroom van de investeringsprojecten in Brabant een milieuverbetering van tenminste 50% van de 'oude' situatie te bewerkstelligen, anders worden de doelstellingen niet behaald.

We hebben ons in dit project dus bewust beperkt tot duurzaam milieugebruik, daarmee de nadruk leggend op duurzaamheid in de zin van de ecologische component van duurzaamheid. Dat wil niet zeggen dat de sociale component van duurzaamheid (inkomensverdeling en gelijke toegang tot natuurlijke hulpbronnen) niet van belang is. Echter, terwijl de economie en de 'sociale' samenleving niet of nauwelijks fysiek begrensd zijn, geldt dat voor het milieu wel: we hebben maar één wereld, en volgens de huidige inzichten gebruiken we als mensheid tezamen meer dan het natuurlijk kapitaal kan produceren, en in (een ontwikkeld) Nederland veel te veel. Zo kan via de 'mondiale voetafdruk' worden berekend dat de gemiddelde Nederlander zo'n 4,7 hectare van het voor de mensheid beschikbare aardoppervlak in beslag neemt, terwijl we maximaal 1,7

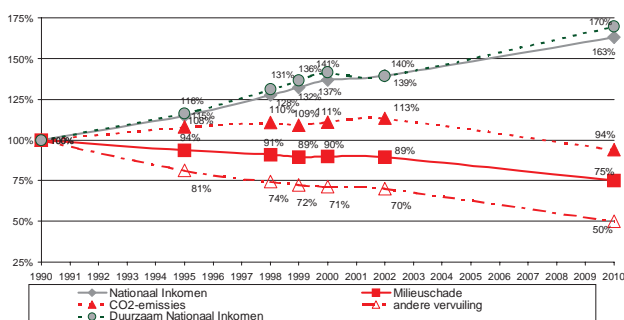
hectare zouden mogen gebruiken (Kleine Aarde, 2002). Qua CO₂-emissies zitten we op vijf maal het wereldgemiddelde in Nederland (10 ton per hoofd per jaar tegen 2 ton gemiddeld op de wereld).

Afgezien van dit soort overwegingen is het natuurlijk wel zo dat een duurzaamheidsproject op milieugebied wel sociaal acceptabel moet zijn, het zou een hoog 'beleefbaarheids' gehalte moeten hebben. Het is goed voorstelbaar en zelfs waarschijnlijk dat in duurzaamheidsprojecten sociaal-culturele component een belangrijke rol zal spelen.

Duurzaam milieugebruik is verbonden met de discussie over 'ontkoppeling'. Als er in het geheel geen ontkoppeling zou plaatshebben, dan zou economische groei direct leiden tot een toenemende milieudruk. Het doel van duurzaam milieugebruik raakt dan nog verder uit zicht. Maar als we er in slagen om meer met minder te produceren, waarbij de nadruk van het 'minder' op het milieu ligt, dan ontkoppelen we. Dit wordt geïllustreerd in de onderstaande figuur.

In de afgelopen tien jaar zijn de emissies van verzurende stoffen in absolute zin flink gedaald, is het afvalstorten verder aan banden gelegd en is de watervervuiling teruggedrongen. Dit heeft gemiddeld tot een absolute ontkoppeling van zo'n 30% geleid in 10 jaar tijd bij een stijging van het inkomen met zo'n 40%. Gemiddeld is er dan sprake van een milieuproductiviteitsverbetering (relatieve ontkoppeling) van zo'n 5% procent per jaar (Jantzen, 2002). Een en ander is in de volgende figuur weergegeven.

Ontwikkeling (duurzaam) nationaal inkomen, milieuschade en CO₂ emissies in Nederland, 1990 - 2010* (2010 tme schatting o.b.v. kyoto)

Voor het gebruik van verschillende materialen, water en vooral fossiele brandstoffen is absolute ontkoppeling nog uit het zicht. Ondanks een milieuproductiviteitsverbetering van zo'n 2% tussen 1990-2000, is er in absolute zin sprake van een toename van de CO₂ emissies met 11%. Om de Kyoto doelstelling te halen, moet de emissie teruggebracht worden tot 94% van het niveau 1990. Dat betekent dat er bij een jaarlijkse groei van 1,75% een milieuproductiviteitsverbetering van 3,3% moet worden behaald. In een korte projectcyclus van tien jaar betekent dat al een benodigde verbetering van 40% ten opzichte van de 'oude' productietechnologie, in een lange projectcyclus (zoals in de gebouwde omgeving) nog meer. Bij nieuw en verbouw moet eigenlijk alles vanaf nu tenminste 50% beter dan het was. Een flinke ambitie voor duurzaamheidsprojecten derhalve.

Duurzaam milieugebruik heeft een duwtje in de rug nodig

De ambities van Brabant zijn groot: in 2050 moet de provincie duurzaam zijn. Daartoe moeten trends worden omgebogen. Nu is het zo dat de 'traditionele milieuproblemen' in redelijke mate onder controle zijn. Maar de emissies van CO₂ (en dus het energieverbruik) zijn toegenomen, terwijl een afname wenselijk was geweest.

Anders dan bij de traditionele milieuproblemen, wordt bij projecten die gericht zijn op duurzaam energieverbruik en b.v. waterbesparing min of meer vereist dat de extra investeringen worden terugverdiend. Het reduceren van CO₂-emissies en waterverbruik moet via de energie- en waterrekening worden terugverdiend. Deze impliciete prikkel heeft

Ambitie:
 Duurzaamheid moet in de hoofdstroom van investeringen in Brabant worden ingeweven. Om tot wezenlijke veranderingen te komen, kunnen niet zomaar op ad-hoc basis duurzaamheidsprojecten geïnitieerd worden. De kernfilosofie is om in te haken op de hoofdstroom van investeringen in de Brabantse economie en ervoor te zorgen dat deze een duurzaam karakter krijgt. Alleen dan zal er een structurele bijdrage worden geleverd aan de ontwikkeling van een duurzame economie en samenleving.

in de afgelopen 10 jaar maar beperkt gewerkt. Er was sprake van relatieve ontkoppeling van CO₂-emissies, maar in absolute zin zijn ze toch gestegen. Duurzaamheid wordt nog maar karig beloond. Vandaar dat duurzaamheidsprojecten wel een extra financieel duwtje in de rug kunnen gebruiken, waarbij de behaalde duurzaamheidsprestaties (milieuwinst) beloond worden.

‘Milieuschaarste?’

Zolang er geen echte markt (geen pepernoten of juist wel?) voor duurzaam milieugebruik is, zullen belanghebbenden het milieubelang niet goed op waarde kunnen schatten waardoor er te weinig in geïnvesteerd wordt.

Het doel van dit extra duwtje in de rug is om de doelstelling om in Brabant in 2050 een duurzame samenleving te hebben te realiseren door absolute ontkoppeling. Dit betekent dat de hoeveelheid vervuiling in Brabant afneemt ook al vindt er verdere economische groei plaats.

In gewoon Nederlands: ‘geld verdienen met (veel) lagere emissies’ (en dus verbruik van energie, water en grondstoffen).

Maar uit de uitgevoerde vraagverkenning blijkt ook dat het financiële duwtje in de rug alleen niet genoeg is. In de huidige economische omstandigheden zijn investeerders dermate onbekend met de mogelijkheden van duurzaam milieugebruik, dat op zich rendabele projecten niet van de grond komen. Daar worden nu al kansen gemist. Er is er vooral sprake van een ‘latente vraag’, de concrete vraag op de ‘transitiemarkt’ bedraagt hooguit enkele procenten van de potentiële vraag naar duurzaamheid. Kenmerken van een duurzaamheidsproject zijn veelal dat meerdere partijen betrokken zijn en dat ketens worden doorkruist. Een duurzaamheidsproject komt alleen van de grond als iemand (i) overzicht en visie heeft, (ii) het project kan ontwikkelen en in staat is om meerder partijen bij elkaar te brengen, (iii) risicodragend kapitaal kan regelen.

Dat duurzaamheidsprojecten niet van de grond komen komt door:

- Het gebrek aan *ambitie* bij de meeste investeerders, zowel particuliere investeerders, de publieke sector als het maatschappelijk middenveld

(woningstichtingen, zorgsector, scholen);

- Achterstand in *kennis*: voor reguliere projecten is de kennis vaak voldoende aanwezig bij zowel de vragende als de aanbiedende partij. Waar duurzaamheid een rol gaat spelen blijkt dat ook de potentiële aanbieder vaak niet op de hoogte is van de (duurzame) mogelijkheden;
- De *complexiteit* van projecten: er is bij duurzaamheidsprojecten sprake van: nieuwe technieken, verschillende belangen en risico's, verschillende investeerders.

Daarnaast spelen economische argumenten een belangrijke rol: het gebrek aan operationele baten in de exploitatiesfeer leidt vaak tot lange terugverdienperiodes, ook kunnen eventuele baten ergens anders terecht komen dan bij de investeerder.

Onze analyse is dan ook dat een duurzaamheidsbank zich niet alleen moet toelagen op de financiële kant van duurzaamheid. De duurzaamheidsbank zal, om haar taak in de samenleving te vervullen, een actieve rol moeten gaan spelen bij het ontwikkelen van duurzaamheid in de reguliere investeringsstroom.

Dat brengt ons tot de drie hoofdtaken van de bank:

- *Duurzame Projectontwikkeling*: onderkennen van kansen en het organiseren daarvan;
- *Duurzame middelen*: middelen die de door de projecten geleverde duurzaamheidsprestatie ten dele financieel belonen (wegens vaak hoge initiële investeringen). Hierbij moet gedacht worden aan verhandelbare duurzaamheidsrechten;
- *Financiële bemiddeling*: het coördineren van de algehele financiering waar onder subsidiestromen.

Een duurzaamheidsbank kan deze functies in zich verenigen om het proces van duurzaam milieugebruik te stimuleren. Want als we het niet doen op deze manier, hoe gaan we dan de ‘grote’ geldstromen verduurzamen?

Al wordt in het begin van het opzetten van een duurzaamheidsbank maar een klein deel behaald van wat mogelijk is. Als duurzaamheidsprojecten succesvol zijn en er structurele geldstromen voor vrij komen, kan de gewenste olievlékwerking worden

bereikt. Aan goede voorbeelden is geen gebrek, het is de verspreiding en opschaling daarvan waar de schoen wringt.

Zoektocht naar een haalbaar concept

De ons gestelde opdracht was lastig want tweedelig: we moesten nagaan of een duurzaamheidsbank haalbaar is, maar tegelijkertijd vaststellen wat een duurzaamheidsbank is. Daarbij is niet de gebruikelijke weg bewandeld van 'marktonderzoek', 'vaststellen aantal alternatieven', 'toetsing financiële alternatieven op financiële haalbaarheid', 'uitwerking voorstel'. Ons uitgangspunt bij deze zoektocht is geweest om van de ervaring en de ideeën van anderen te profiteren en ons er ook door te laten inspireren en van daaruit naar een concept toe te werken.

Al doende in het project zijn we er achter gekomen dat aan de vraagkant van de markt (in feite alle investeringsprojecten van enige omvang in Brabant) nog het nodige (bijna alle) zendingswerk is te verrichten voordat duurzaamheid is verankerd in de verschillende maatschappelijke, kleine en grote, veranderingsprocessen. Het mogelijk maken van dit zendingswerk hangt in hoge mate samen met de hoofdstroom van de investeringsprojecten die er in de komende pakweg 50 jaar in Brabant op stapel staan, en dus met de financiering daarvan. Een koppeling tussen dit zendingswerk en de financiering daarvan lijkt op zijn minst wenselijk, zo niet op den duur onontkoombaar.

Dat duurzaamheid maar magertjes financieel wordt beloofd leidt ertoe dat velen afhaken of er niet eens aan denken. Duurzame prestaties (in termen van lagere bijdrage aan de koolstof economie (CO₂), waterverbruik en vervuiling, grondstoffen en afvalstoffen) worden te weinig of niet beloofd. Daarom hebben we een aantal manieren bedacht, waarbij de beperkte milieuruimte op zodanige wijze wordt gereguleerd dat dat geld op kan leveren. Daarmee worden dan extra financiële middelen vrijgemaakt die kunnen worden gebruikt om duurzaamheidsprojecten van de grond te krijgen.

Leeswijzer

Allereerst wordt een beknopte schets gegeven van

de opzet van de duurzaamheidsbank. Daarin staan de functies van de bank centraal in verhouding tot het na te streven doel: duurzaam milieugebruik hetgeen gerealiseerd moet worden door duurzaamheidsprojecten.

Vervolgens worden de drie hoofdfuncties van de bank verder uitgewerkt. Eerst wordt daarbij gekeken naar duurzame projectontwikkeling. In dat hoofdstuk wordt eerst geanalyseerd waarom in de huidige context nog te weinig aan duurzaamheid wordt gedaan en welke de belangrijkste knelpunten daarbij zijn. Vervolgens wordt aangegeven welke oplossingen er zijn.

Als toevoeging aan projectontwikkeling en als middel voor het verhandelbaar maken van milieugebruik is het nodig na te denken over hoe duurzaamheid gemeten kan worden en welke wijze van meten voor de duurzaamheidsbank relevant is.

Wanneer duurzaamheidsprojecten eenmaal ontwikkeld zijn, dan hebben zij nog wel een financieel steuntje in de rug nodig in de vorm van duurzaamheidsmiddelen. Dit zijn financiële middelen die worden verkregen uit onder andere verhandelbaarheid van milieuschaarste. De verkregen middelen worden dan ingezet om duurzaamheidsprojecten mede financieel te belonen voor de geleverde duurzaamheidsprestaties.

Omdat duurzaamheidsprojecten complexer zijn dan de reguliere investeringsprojecten, zal de financiering van duurzaamheidsprojecten daarop moeten zijn aangepast. Niet alleen de extra inzet van duurzaamheidsmiddelen is daarbij van belang, het is ook nodig dat er goed gekeken wordt naar mogelijke subsidies (en het wegnemen van schotten tussen verschillende regelingen), het aanboren van groenfondsen en instrumenten zoals een garantieregeling.

De uitvoerders

Het project is uitgevoerd door een samenwerkingsverband van het Instituut voor Toegepaste Milieu-Economie (TME) met CE, Delft en IBPM, Eindhoven. Daarnaast heeft de Rabobank haar welwillende medewerking gegeven.

Opzet duurzaamheidbank in een notendop

Missie duurzaamheidbank

De missie van de duurzaamheidbank is het constant streven naar verduurzaming van de samenleving door het structureel verankeren van de milieucomponent van duurzaamheid in de managementcyclus van het normale bedrijfsproces van Brabantse profit en not-for-profit organisaties.

Functies van de duurzaamheidbank

Om de missie te vervullen zal de duurzaamheidbank de volgende functies dienen te vervullen:

- *Duurzame Projectontwikkeling*: onderkennen van kansen en het organiseren daarvan;
- *Duurzame middelen*: middelen die de door de projecten geleverde duurzaamheidsprestatie ten dele financieel belonen (wegens vaak hoge initiële investeringen). Hierbij moet gedacht worden aan verhandelbare duurzaamheidsrechten;
- *Financiële bemiddeling*: het coördineren van de algehele financiering waar onder subsidiestromen.

De hier beschreven 'duurzaamheidbank Brabant' is een privaat of publiek rechtelijke organisatie met een eigen profiel naar de markt. Het is een jonge organisatie die haar precieze marktplaats (binnen de dienstensector) nog moet vinden.

Kenmerkend voor deze organisatie is dat zij geen traditionele bancaire diensten verleend maar dat deze organisatie een begeleidende rol speelt bij het vinden en uitvoeren van duurzaamheidsprojecten. Door deze positionering is ook de behoefte aan risico dragend vermogen beperkt.

De begeleiding komt naar voren door diensten op gebieden als het vinden van kansrijke projecten, het managen van projecten, subsidiebemiddeling, ondersteuning bij diverse (milieu)vergunning aanvragen en financieringsbemiddeling.

Deze projecten kennen een hoog ambitieniveau. Dit komt onder meer tot uitdrukking door het willen begeleiden van projecten met een langere terugverdientijd en voor de maatschappij duidelijk zichtbare (eventuele niet financiële) voordelen.

Behalve de hiervoor genoemde baten is het belangrijk om zo snel mogelijk inzicht te krijgen in de specifieke managementproblemen die samenhangen met deze duurzaamheidsprojecten. Dit is niet alleen belangrijk vanwege het verbeteren van de eigen efficiency en effectiviteit maar vooral ook om de inzichten en ervaring over te kunnen dragen aan de eigen klanten en de Brabantse samenleving.

Dit laatste kan dan ook betekenen dat het succes van de duurzaamheidbank blijkt uit het 'gewoon worden' van duurzaamheid: organisaties zien dan duurzaamheid als een vast onderdeel van de managementcyclus.

Uitwerking van de opzet van de duurzaamheidbank

De vraagverkenning geeft een leidraad voor de opzet van een duurzaamheidbank. De volgende functies van de duurzaamheidbank staan daarbij centraal:

Functie 1: Duurzaamheidsprojecten initiëren en ontwikkelen

De vraagverkenning geeft aan dat duurzame projecten moeizaam van de grond komen. Daarbij is het gebrek aan ambities het meest in het oogspringend. Dit gebrek wordt gevoed door een gebrek aan kennis van wat er allemaal al mogelijk is op het gebied van duurzaamheid, de extra kosten en risico's die het initieel met zich meebrengt en het gebrek aan tijd om aandacht te besteden aan duurzaamheid.

Door projecten mee te helpen ontwikkelen in een duurzame richting en daarbij tegelijkertijd financiële en duurzame aspecten van het project inzichtelijk te maken kunnen projecten van de grond komen die anders niet zouden worden uitgevoerd.

De projectontwikkelingsafdeling houdt de vinger aan de pols wat betreft kansen om duurzaamheid in projecten in te steken.

Functie 2: Bijeenbrengen van 'duurzaamheidsmiddelen'

Hoewel geld niet het enige probleem vormt bij het initiëren van duurzaamheidsprojecten is wel gebleken dat duurzame initiatieven niet gemakkelijk

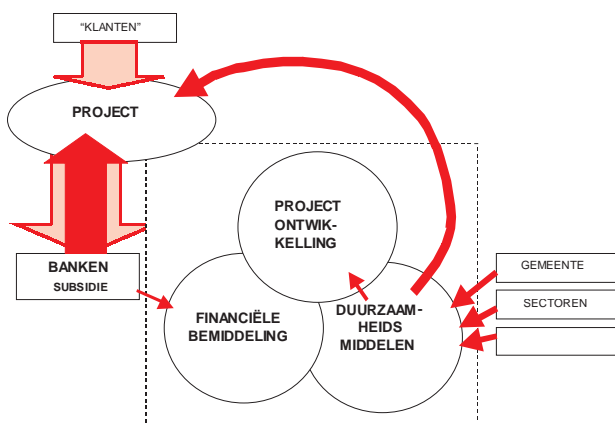
worden nagevolgd. De soms forse extra inspanningen voor duurzaamheid worden namelijk slechts spaarzaam (of niet) financieel beloofd. De gedachte is dan ook om projecten die een meetbaar resultaat hebben in termen van duurzaam milieugebruik, beloofd worden uit de opbrengsten van duurzaamheidsmiddelen. Hierbij valt als geldbron te denken aan diverse vormen van verhandelbare milieu gebruiksrechten. Hier wordt later dieper op ingegaan.

Functie 3: Het organiseren van de financiering van duurzaamheidsprojecten.

Ten slotte kan de bank een rol vervullen bij het rondkrijgen van de financiering. Deze zal in het algemeen ingewikkelder zijn dan bij reguliere projecten. Er zijn daarentegen vaak ook meer mogelijkheden, zoals subsidies, de reeds genoemde duurzaamheidsmiddelen, garantiestellingen, groenfondsen en andere creatieve vormen van financiering. Door al in het beginstadium van duurzaamheidsprojecten aandacht te kunnen besteden aan de financiering wordt voor participanten in het project snel duidelijk welke financiële mogelijkheden er zijn.

In de volgende figuur is een schematische weergave gegeven van de wijze waarop de duurzaamheidsbank opereert in de gekozen opzet. De pijlen geven daarbij de verschillende mogelijke geldstromen (vereenvoudigd) weer.

Essentieel voor de duurzaamheidsbank is de relatie met het duurzaamheidsproject. Een dergelijk project is afhankelijk van de wil van klanten (in principe elke investeerder in Brabant) om iets met duur-

zaamheid te doen. De ontwikkelingspoot van de bank vervult daartoe een belangrijke taak. Zijn projecten eenmaal het ontwikkelingsstadium voorbij dan zal er concreet aan moeten worden gewerkt. Het project moet worden gerealiseerd. In belangrijke mate zal de financiering via reguliere bronnen (bankleningen, eigen vermogen) moeten lopen. Het is natuurlijk zo dat de klanten (die verbonden zijn aan het project) daartoe hun normale financiële bijdrage leveren, in de vorm van betaling van rente en aflossing. Maar daarnaast wordt er een extra geldstroom gecreëerd vanuit 'duurzaamheidsmiddelen' die door de bank worden beheerd. Het idee daarbij is dat op basis van objectieve maatstaven deze middelen aan duurzaamheidsprojecten worden toegekend.

De bron van de duurzaamheidsmiddelen ligt in de Brabantse maatschappij, maar is sterk afhankelijk van wat er wel en niet op korte en middellange termijn mogelijk is. De hoofdgedachte bij het creëren van duurzaamheidsmiddelen is dat duurzaam milieugebruik schaars is, hetgeen zich dan automatisch vertaalt in een markt en dus een prijs is voor duurzaam milieugebruik. Door nu de middelen die op deze manier op de markt komen om te buigen richting duurzaamheid kan een stevige impuls worden gegeven aan het financieren van duurzaamheid.

Hoe verdient de duurzaamheidsbank geld?

Een belangrijk uitgangspunt in het onderzoek naar de haalbaarheid van een duurzaamheidsbank is dat deze bank 'haar eigen broek zal moeten kunnen ophouden'. Dit betekent dat de activiteiten die worden ondernomen door de bank bekostigd moeten worden uit de opbrengsten van duurzaamheidsprojecten.

De activiteiten van de bank worden enerzijds betaald uit een deel van de duurzaamheidsmiddelen (projectontwikkeling), anderzijds zou de bemiddeling bij financiering moeten worden gefinancierd uit de opbrengsten van een project en bijvoorbeeld een deel van de verkregen subsidies. Immers, het betreft hier activiteiten die ook nu al commercieel (zouden kunnen) worden ondernomen.

In de volgende hoofdstukken worden de drie hoofd-functies van de bank nader toegelicht.

De duurzaamheidbank als projectontwikkelaar

Uit de vraagverkenning is naar voren gekomen dat het entameren van duurzaamheidsprojecten essentieel is om duurzaamheid te kunnen verankeren in de diverse maatschappelijke veranderingsprocessen¹ die spelen. Immers, in de natuurlijke veranderingsmomenten in de maatschappij als geheel, publieke, semi-publieke en private partijen liggen de kansen om duurzaamheid in te kunnen steken. Bij wijze van spreken bij elke investering, elke schop die in de grond gaat in Brabant zou vanaf het begin af aan duurzaamheid een belangrijk aandachtspunt moeten zijn.

In de huidige situatie is de aandacht beperkt tot ontwerp, vergunningen, procedures en realisatie. Alleen als de investeerder zelf duurzaam denkt, is er een kans dat veranderingsprocessen duurzaam worden ingestoken. Maar dan is er in bijna alle gevallen sprake van een gebrek aan kennis

Maar waarom zou de duurzaamheidbank deze taak op zich moeten nemen? Daartoe hebben we wat quotes op een rijtje gezet, die min of meer voor zich spreken en allemaal argumenten in zich hebben om de projectontwikkeling binnen de bank te doen.

Eigenlijk iedereen die we spraken over duurzaamheidsprojecten kwam min of meer tot de conclusie dat deze moeilijk tot stand komen.

Unaniem waren bijna al onze gesprekspartners in de conclusie dat duurzaamheid nog te veel als bijzaak wordt gezien, als noodzakelijk kwaad, waardoor het niet voldoende aan de orde komt in de ontwikkelingsprocessen. De verankering ontbreekt nog, van de gewenste verinnerlijking is geen sprake.

Bart Jan Krouwel (Rabobank): ‘... de Willie Wortels van de duurzaamheid moeten wel begeleid worden, dat kan ook tot het takenpakket van een (duurzaamheid) bank behoren.’

Blokker (DHV): ‘... in ca. 10% van de (nieuwbouw en infrastructuur) projecten is duurzaamheid aan de orde, in een fractie daarvan wordt het ook daadwerkelijk verwezenlijkt.’

Gorter (Stichting Woonveste Drunen): ‘Ik ben al lang blij als ik bij de procedures voor nieuwbouw alle neuzen dezelfde kant op krijg. Dat vergt alle management aandacht. Duurzaamheid komt dan als laatste aan bod en kan dan moeilijk worden ingestoken.’

Soerensen (Leefbaar Rotterdam n.a.v. bezoek Tommel over duurzaam bouwen): ‘Duurzaam bouwen maakt de procedures nog ingewikkelder, wij willen bouwen’.

Bakker (Dienst Stedelijke Ontwikkeling Den Haag over het toepassen van de ROMBO tactiek): ‘Als gemeente heb je inzicht in de verandermomenten in de stad, daarmee kan je vroegtijdig proberen om duurzaamheid in te steken in die processen.’

¹ Het gaat hier allereerst om de beslissing iets te doen: je huis verbouwen, koop- en verkoop van onroerend goed, een reconstructie van een weg

Typering duurzaamheidsprojecten

Om te begrijpen waarop een duurzaamheidsbank zich richt schetsen we hier een beeld van mogelijke *typering* van projecten die door een duurzaamheidsbank verder kunnen worden geholpen. Het gaat hierbij niet om specifieke projecten al hebben we her en der een snuffe praktijk toegevoegd om de *typering* te verduidelijken.

De hier beschreven concepten zijn getoetst bij de potentiële vragers van financiering voor duurzaamheid, maar ook bij geldverschaffers, omdat zij zicht hebben op de factoren die in hun eigen werkwijze beschouwd worden.

Projecten en duurzaamheidsprojecten

Een simpele maar wellicht vruchtbare benadering van de vraag 'wat zijn duurzaamheidsprojecten?' zou kunnen zijn door te kijken naar:

- (enerzijds) terugverdiëntijd²
- (anderzijds) milieuprestatie³

Het 'speelveld' voor duurzaamheidsprojecten zou er dan zo kunnen komen uit te zien:

↑ milieuwinst	I milieu: duurzaam financieel: duurzaam	II milieu: duurzaam financieel: niet duurzaam
	IV milieu: niet duurzaam financieel: duurzaam	III milieu: niet duurzaam financieel: niet duurzaam
	→ terugverdiëntijd	

Projecten in de kwadranten I en IV zijn financieel duurzaam (rendabel): ze hebben een relatief korte terugverdiëntijd (cq. goede interne rentabiliteit) en - indien een financiële instelling vertrouwen in het (financiële) succes van het project heeft - zal het geen probleem zijn om een dergelijk project te financieren.

Anders ligt het met de projecten in de kwadranten II en III, hiervoor geldt dat ze een lange terugverdiëntijd hebben en derhalve zal een financiële instelling er (zeer) kritisch naar kijken, immers het duurt erg lang (of wellicht nooit) voordat het pro-

ject ook financiële vruchten gaat afwerpen en vormt daarbij een (extra) risico voor de financierende instelling.

Vanuit milieuoogpunt zijn de projecten die zich in de kwadranten I en II bevinden interessant: dit soort projecten draagt bij aan het verminderen van de milieudruk, projecten in de kwadranten III en IV zijn wat dat betreft niet interessant (geen of weinig milieuwinst) of zelfs contraproductief (meer milieudruk).

Wat zijn nu projecten die kunnen worden aange-merkt als duurzaamheidsprojecten?

In principe zijn dat dan projecten in de kwadranten I en II, zij het dat projecten in kwadrant II in financieel opzicht 'lastig' zijn, omdat er sprake is van een lange of geen terugverdiëntijd. Financieel-economisch praten we dan over marginaal of niet rendabele projecten, maar maatschappelijk gezien praten we over projecten met een hoog maatschappelijk rendement.

Kortom dit zijn het type projecten waar een duurzaamheidsbank zich op zou kunnen richten.

'Spagaat' en 'verhandelbare duurzaamheidsaspecten'

Met de in de hiervoor geschetste *typering* van duurzaamheidsprojecten komt de duurzaamheidsbank wel in een spagaat te zitten. Immers, een belangrijk uitgangspunt is dat de bank 'zijn eigen broek moet kunnen ophouden'. Met andere woorden, als de bank een lening verstrekt, dan zal de lener in staat moeten zijn om en de hoofdsom van de lening terug te betalen en de rente over de nog uitstaande hoofdsom. En dit is

² Of een andere financiële beoordelingsmethode voor investeringsprojecten zoals Netto Contante Waarde of Interne Rentabiliteit. In een meer geavanceerde aanpak (waarbij deels al rekening wordt gehouden met milieuaspecten) wordt ook aandacht besteed aan verborgen kosten en aansprakelijkheid (Tellus).

³ Het gaat hier om de vermindering van de milieudruk als gevolg van het project: er dient extra ontkoppeld te worden ten opzichte van wat regulier is. Ook kan worden gesproken van 'ontkoppingsprestatie'

problematisch omdat het project maar mondjesmaat of in het geheel geen financiële vruchten afwerpt.

Vandaar dat er ook al bij het initiëren van het project is gedacht aan het creëren van extra middelen aan de opbrengstenkant van projecten: '(verhandelbare) duurzaamheidsaspecten'.

Deze extra middelen aan de opbrengstenkant van het project zouden het project net dat duwtje in de rug moeten geven zodat het project wel financieel aantrekkelijk wordt en de bank de 'zekerheid' heeft dat de lening wordt terugbetaald.

Het creëren van deze extra middelen staat in de kinderschoenen: op nationale en internationale schaal wordt gedacht aan het verhandelbaar maken van bepaalde emissie(reductie)s. In Nederland gaat het dan om de verhandelbaarheid van NO_x-emissierechten, in internationaal verband om CO₂-rechten.

Vertaald naar de duurzaamheidbank toe betekent dit dat er wat betreft NO_x en CO₂ over niet al te lange tijd wellicht mechanismen beschikbaar komen die extra financiële lucht zouden kunnen scheppen. Maar dat beperkt zich dan wel tot slechts 2 milieuproblematische stoffen, niet de onbelangrijkste overigens, maar een globale dekking van 'alle' milieuproblemen, daarvan is met deze beperkte handelsmechanismen nog geen sprake.

Het is daarom belangrijk dat er meer van dit soort initiatieven worden genomen, en aangezien we ons in dit project tot Brabant beperken, is het vooral interessant om te kijken naar de mogelijkheden om op het regionale schaalniveau te kijken of dergelijke mechanismen kunnen worden ontwikkeld, zonder dat ze in strijd zijn met het (inter) nationale milieurecht⁴

Complexiteit van projecten

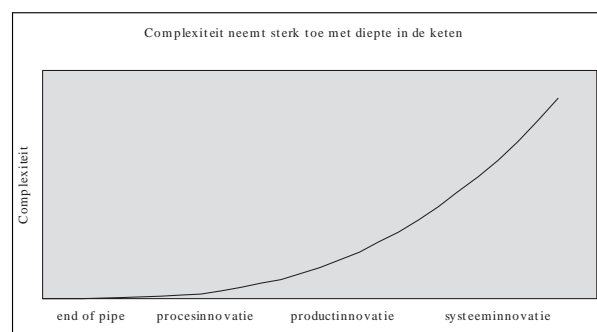
Is een twee-dimensionale weergave van duurzaamheidsfinanciering zoals hiervoor is aangegeven consistent? Met andere woorden, sporen we met deze simpele methode alle duurzaamheidsprojecten die relevant zijn voor de duurzaamheidsbank op?

Dat hangt er van af. In de ideale situatie, waarin alle mensen en partijen rationeel-economisch

gedrag vertonen is het geschetste denkmodel afdoende.

De vraag is: wat is rationeel-economisch gedrag? En welke aspecten kunnen aan dit gedrag kleven die de simpele uitwerking 'verstoren'?

'Transactiekosten'⁵ zouden dan wel eens een belangrijke rol kunnen spelen. Deze kosten kunnen aanzienlijk zijn, met name in de combinatie van meerdere betrokken partijen en onwetendheid over de mogelijkheden. Onderstaand plaatje biedt inzicht in de relatie tussen de plek in de keten waarbij duurzaamheidsprojecten worden opgestart en de complexiteit van de projecten.

Deze figuur biedt tevens een interessante invalshoek op de definitie van duurzaamheidsprojecten. Hoe breed definieer je het begrip 'projecten'? Wanneer een project 'slechts' een end-of-pipe maatregel is, is de definitie vrij eenduidig. De kosten (vast, variabel) en baten (in de vorm van energie- en grondstoffenbesparing, minder milieueffecten) zijn dan relatief eenvoudig vast te stellen hetgeen duidelijkheid biedt over de plek van dit project in het kwadrant dat we hierboven hebben gepresenteerd.

⁴ Met de toenemende invloed van Europa op de nationale soevereine staat moeten in ieder geval initiatieven die een fundamentele toevoeging op het instrumentarium van het milieubeleid vormen getoetst worden aan het nationale en internationale recht.

⁵ Onder transactiekosten worden in de economie alle kosten verstaan (inclusief verborgen kosten) die gemaakt moeten worden om een transactie tot stand te brengen. De transactiekosten bij een duurzaamheidsproject bestaan onder andere uit de kosten om kennis op te doen, de kosten om samen met andere partijen tot zaken te komen, etc.

Wanneer een project echter breder wordt gedefinieerd, is en veel minder duidelijk over de kosten. Projecten die moeten leiden tot systeeminnovaties zijn complexer: veel partijen, onzekerheid over resultaat en onzekerheid over kosten en baten. Dit zijn echter ook projecten met potentieel grote baten voor het milieu: met een grote investering, in financiële termen en inzet, kan werkelijk een duurzaamheidsprong worden bewerkstelligd.

De conclusie zou dan wel eens kunnen zijn dat projecten die in het eerste kwadrant zouden worden gerangschikt, toch niet van de grond komen, wegens de hoge transactie kosten (veel overleg, meerdere partijen, ongelijke verdeling kosten en baten) of gewoon onbekendheid/onwetendheid, gebrek aan een initiator om het 'laaghangend fruit' te plukken.

Projecten gericht op het verminderen van de 'eigen milieudruk'

Uit het voorgaande kan worden afgeleid dat er wellicht in de praktijk enkele typen projecten zijn die in aanmerking kunnen komen voor hulp van de duurzaamheidsbank:

- Projecten met een hoge milieuwinst, en een lage rentabiliteit onder de gebruikelijke economische omstandigheden, maar waarbij 'verhandelbare duurzaamheidsaspecten' het duwtje in de rug kunnen vormen;
- Projecten met een hoge milieuwinst en een redelijke rentabiliteit, maar met hoge transactiekosten omdat er (veel) meer dan een partij bij betrokken zijn;
- Projecten met een hoge milieuwinst en een redelijk tot goede rentabiliteit, maar met een onevenwichtige verdeling van baten over de actoren, zodat enkele cruciale actoren de doorgang kunnen belemmeren: hierbij kan gedacht worden aan projecten uit samenwerkingsverbanden die als geheel rendabel zijn, maar voor enkele individuele organisaties in de keten niet voldoende renderen. Financiering aan deze partijen of een bemiddelingsfunctie om de baten evenwichtig te verdelen kunnen hier projecten over de streep trekken.

Projecten gericht op het verminderen van de milieudruk in de keten

Naast het soort projecten waarbij de milieuwinst rechtstreeks is gerelateerd aan de uitvoering van het project bij de gebruiker van het project zelf, kan ook nog worden gekeken naar projecten die er niet zozeer op gericht zijn om de eigen milieudruk te verminderen (b.v. omdat die toch al geminimaliseerd is), maar meer op het verminderen van de milieudruk in de keten (in veel gevallen bij de afnemer van de producten).

Hier gelden weer hele andere spelregels. Immers, als de 'markt' rijp is voor het 'duurzame' product, dan kunnen de eventuele kosten van duurzaamheid in de prijs worden doorberekend. In het algemeen zal het project dan rond te krijgen zijn ook met reguliere financiering. Dit geldt waarschijnlijk niet als de (financiële) baten onevenwichtig over de verschillende partijen in de keten zijn verdeeld (zie hierboven).

Gaat het echter om een 'duurzaam' product waarvan de markt nog tot ontwikkeling moet komen, dan kan financiering problematisch zijn. Zeker als het 'duurzame product' (veel) duurder is dan het gewone (niet of minder duurzame) alternatief. Als de financiering er in dit geval op een of andere wijze toe kan leiden dat de kosten per eenheid product lager gemaakt kunnen worden, dan is er een rol weg gelegd voor de duurzaamheidsbank.

Voorbeelden van duurzaamheidsprojecten

In de voorgaande paragrafen is getracht om een raamwerk te schetsen om te bepalen op wat voor type projecten een duurzaamheidsbank zich zou moeten richten (met in het achterhoofd gehouden de uitgangspunten die zijn vastgesteld voor de duurzaamheidsbank).

Nu is het tijd om ook te kijken naar concrete voorbeelden van dergelijke projecten. Die worden hierna gegeven.

Projecten met een hoge milieuwinst en lage financiële rentabiliteit

Hierbij kan worden gedacht aan:

- (landbouw) energieneutrale kas
- (industrie) verdergaande bestrijding van diverse

- (industriële) emissies, beperking (en hergebruik) van water, energie en grondstoffengebruik
- (energie bedrijven) windmolens, centrale PV-cellen, aardwarmte benutting
- (wonen) PV-cellen (deze hebben een lange terugverdientijd), warmte- en koude winning en opslag;
- (transport) hybride voertuigen of ‘zero-emission’ voertuigen
- (handel/tertiair) koelhuizen met koude opslag, energieneutraal kantoorgebouw
- (kwartair) energieneutraal ziekenhuis, schoolgebouw

Projecten met een hoge milieuwinst maar met hoge transactiekosten

Hierbij kan gedacht worden aan:

- (landbouw) gezamenlijke mestverwerking en benutting
- (industrie) duurzame bedrijven terreinen
- (energie bedrijven) aanleg warmte net met decentrale opwekking (wegoppervlak, daken, ect.)
- (wonen) duurzame woonwijk (hierbij zijn vele partijen betrokken)
- (transport) bundelen van vervoersstromen
- (kwartair) energiezuinige utiliteitscomplexen met meerdere eigenaren cq gebruikers

Projecten met een hoge milieuwinst in de keten

Hierbij kan gedacht worden aan:

- (landbouw) productie van biologische producten (melk, vlees, etc.)
- (industrie) hybride auto, TV met laag E verbruik, intelligente lamp (met sensor)
- (energie bedrijf) -
- (wonen) ‘gesloten keten woning’ (d.w.z. klimaat-, water- en grondstoffenneutraal)
- (transport) lage emissie vervoersketen (b.v. combinatievervoer, maximale belading, etc.)
- (handel / tertiair) duurzame vakanties (fietsvakanties bv.), thuis werken stimuleren
- (kwartair) digitale dienstverlening overheden (waardoor er minder vervoer nodig is)

Aspecten bij duurzaamheidsprojecten

Hiervoor is aangegeven dat niet verwacht kan worden dat in de huidige economische context het doen van investeringen in duurzaamheidsprojecten

vanzelfsprekend is. Kortom, zonder specifieke aandacht aan duurzaamheidsaspecten zal er niet (veel extra) geïnvesteerd worden in duurzaamheid.

Dit is een reden om eens stil te staan bij de verschillende aspecten die er spelen op de markt voor transitie (ofwel: een markt voor duurzaamheidsprojecten).

De vraag is of er wel sprake is van een ‘transitiemarkt’ die er toe zou moeten leiden dat Brabant (c.q. Nederland) in een tijdsbestek van ca. 50 jaar ‘duurzaam’ wordt. Weliswaar heeft de rijksoverheid ambities op dit gebied en zijn er internationale aspiraties, deze zijn ook niet echt duidelijk omschreven (omdat het doel niet duidelijk omschreven is, is het treffen van concrete maatregelen lastig, omdat niet direct aan is te geven in hoeverre een bepaalde maatregel bijdraagt in het behalen van de doelstelling). In het ‘reguliere milieubeleid’ is er een instrumentarium dat redelijk effectief is (normstelling, middelvoorschriften). Omdat men ‘moet’ (vergunningeis, AMvB) is er een markt ontstaan voor b.v. rookgasontzweving, waterzuivering, afvalscheiding en recycling, etc. Een dergelijk instrumentarium ontbreekt (nog) voor het bereiken van milieukundige duurzaamheid.

Enkele observaties ten aanzien van de ‘transitiemarkt’ zijn:

- Er is vaak *geen eenduidige probleemeigenaar* (≈ investeerder);
- Het gaat om *lange termijn problemen*, die met korte termijn acties (investeren, berekenen van terugverdientijd) moeten worden opgelost. Dit is op zijn minst gezegd ‘lastig’;
- Er is *zeer gebrekkige of geen kennis* aanwezig bij potentieel betrokkenen / belanghebbenden;
- Duurzaamheidsprojecten zijn *complex*, zowel qua techniek, proces, management, financiering;
- Er is *geen eenduidige financiering* van duurzaamheidsprojecten: er wordt gewerkt met een wirwar van subsidieregelingen (met elk zijn eigen procedures), er zijn groenfondsen, etc.;
- *Liberalisering* lijkt een: ‘tegenpartij’ te worden van duurzaamheid (in een geliberaliseerde energiemarkt);
- *Regelgeving* staat duurzaamheid vaak in de weg;

- Transitie komen alleen dan van de grond als er sprake is van een ‘natuurlijk verandermoment’: laat men dit moment voorbij gaan dan duurt het weer tien of meer jaar voordat een dergelijke kans zich opnieuw voordoet;
- Er is sprake van een (theoretisch) grote *latente vraag* naar duurzaamheid, maar de belanghebbende weet vaak niet van zichzelf dat hij belanghebbende is.

Deze punten worden hieronder uitgewerkt

Probleemeigenaar

In de reguliere markt voor investeringsprojecten is er veelal duidelijk sprake van een afgebakende probleemeigenaar⁶:

- Bij woningbouw is de projectontwikkelaar, de gemeente of de woningbouwstichting (en in voorkomende gevallen de particuliere woningeigenaar) de ‘probleemeigenaar’. Deze wil iets (b.v. een nieuwe wijk, huizen renoveren, etc.), waarbij de functie ‘wonen’ centraal staat;
- Bij bedrijventerreinen is de ontwikkelaar (vaak de gemeente) de probleemeigenaar (namelijk het bieden van ruimte, waarbij motieven als werkgelegenheid, bereikbaarheid en dergelijke een primaire rol spelen);
- Bij industriële projecten is het bedrijf de primaire probleemeigenaar: het bedrijf ziet een ‘marktkans’, daartoe moet geïnvesteerd worden en het bedrijf bekijkt of het een rendabel project is en welke financiering (eigen vermogen, vreemd vermogen/lening, belastingvoordelen) kan worden toegepast.

Kortom, in de reguliere of ‘mainstream’ markt zorgt het marktmechanisme ervoor dat er een duidelijke partij is, die het risico neemt om een investering te doen (in de hoop er geld mee te verdienen). Een dergelijke probleemeigenaar zal zich derhalve focussen op die aspecten c.q. functies van het project die van belang zijn voor het welslagen van het project. Functies kunnen bijvoorbeeld zijn (in relatie tot de bovenstaande voorbeelden):

- Comfortabel wonen;
- Het bieden van werkgelegenheid;

- Het verkopen van een product waarmee winst kan worden gemaakt.

Uitgaande van de hoofdfunctie van de investeringen is er geen (of nauwelijks) sprake van aandacht voor duurzaamheidsaspecten. De ‘probleemeigenaar’ heeft daar vaak ‘geen boodschap’ aan, bijvoorbeeld omdat de investeerder niet de gebruiker is (zoals bij woningbouw vaak het geval is) of omdat duurzaamheidsaspecten zich op geen enkele wijze financieel vertalen (b.v. in de cashflow van een project spelen de energie-, water- grondstoffen en afvalkosten slechts een kleine rol of ze maken, überhaupt geen deel uit van de cashflow⁷).

Binnen het huidige kader aan economische spelregels komt het initiëren van een project erop neer dat de probleemeigenaar in staat moet zijn om de investering terug te verdienen dan wel in staat moet zijn om maandelijks of jaarlijks rente en aflossing te betalen.

Ervan uitgaande dat de huidige markteconomie niet wordt ‘afgeschaf’t ten behoeve van duurzaamheid, betekent dit automatisch dat ook voor (eventuele) duurzaamheidsprojecten de cashflow zodanig moet zijn dat een project (op termijn) rendabel is.

De analyse van een aantal duurzaamheidsinitiatieven laat echter zien dat bij duurzaamheidsprojecten vaak meerdere partijen betrokken dienen te zijn ten einde succes te boeken of grote vooruitgang te behalen. Voorbeelden:

- Woningbouw: het installeren van veel zonnecapaciteit (warmte en electriciteit) heeft alleen dan zin als er een koppeling van individuele systemen wordt gelegd met collectieve (distributie - opslag) systemen. Ook het installeren van een lage temperatuursysteem vereist in veel gevallen infrastructuur die niet van de woning

⁶ De probleem eigenaar bereid de investering voor, gaat op zoek naar financiering en zorgt dat het project wordt gerealiseerd.

⁷ B.v. bij de verkoop van producten zal de verkoper in het algemeen geen kosten hoeven te maken voor de afvalfase van die producten (want dat vormen kosten voor de afnemer)

- (of gebouw) eigenaar is;
- Het benutten van biomassa in rioolwater ten behoeve van energieproductie vergt samenwerking van bijvoorbeeld: de gemeente (riolering), de waterzuiveraar (biogasinstallatie), energiebedrijven (afname en distributie);
- Een biologische boer kan alleen succesvol zijn als hij beschikt over distributiekanaal en er een markt voor biologische producten bestaat.

Kortom, waar in de traditionele markt vaak sprake is van een duidelijke probleemeigenaar, is er op de transitie markt toch vaak sprake van meerdere betrokken partijen, die zich er vaak niet eens van bewust zijn dat zij - in de optiek van duurzaamheid - probleemeigenaar zijn.

Het initiëren van een duurzaamheidsproject vergt daarom:

- Een 'open vizier' (ofwel oog voor duurzaamheid) bij betrokkenen;
- Veel vooroverleg, afstemming en voorbereiding.

Zonder katalysator zal dit lastig te verwezenlijken zijn. De katalysator zou een soort 'duurzaamheidsmakelaar' kunnen zijn.

Lange termijn oplossing versus korte termijn actie

Duurzaamheidsprojecten zijn projecten met oog voor de lange termijn. Immers, het broeikasgasprobleem zal niet in een dag worden opgelost, dat vergt wellicht enkele generaties. De 'vruchten' van een dergelijk project liggen derhalve voor een belangrijk deel in de toekomst. Dat terwijl de kosten op korte termijn gemaakt moeten worden.

In de huidige wijze waarop investeringsprojecten worden beoordeeld geldt een zogenaamde 'tijdvoorkeur', dit komt erop neer dat opbrengsten op korte termijn meer waard zijn dan die op langere termijn. Het liefst verdienen ondernemers hun geïnvesteerde geld zo snel mogelijk terug⁸. Daar waar duurzaamheidsprojecten al extra in geld uitdrukbare baten genereren, dan vallen deze baten vaak ver in de toekomst, zodat ze in een traditionele cashflow analyse (met verdiscontering) laag gewaardeerd worden.

De traditionele wijze waarop investeringsselectie

plaatsheeft voldoet derhalve niet of nauwelijks om ook de duurzaamheidsaspecten die aan een project verbonden zijn op zodanige wijze mee te nemen dat ze op hun juiste waarde kunnen worden geschat.

Gebrekkige kennis

Het is gebleken dat potentiële probleemeigenaren van duurzaamheidsprojecten nauwelijks kennis in huis hebben om ook daadwerkelijk toe te passen in de huidige investeringsstroom.

Technologisch blijkt zeer veel mogelijk te zijn, en vele proefprojecten wijzen ook uit dat het niet eens altijd hoeft te leiden tot hogere kosten (bij gelijkblijvende opbrengsten). De kwestie is echter dat 'reguliere investeerders' vanuit hun functionele behoefte weinig tot geen zicht hebben op de mogelijkheden:

- Een woningstichting heeft weinig kennis van bijvoorbeeld lage temperatuursystemen of gekoppelde zonneboilers;
- Een gemeente die een bedrijventerrein ontwikkeld kijkt primair naar het aantal bedrijven en arbeidsplaatsen dat wordt gecreëerd. Vanuit die optiek heeft men weinig tot geen kennis van - of belang bij - het moeilijk doen over energie, water en afval op het bedrijventerrein;
- Een boer die biologisch wil gaan verbouwen zal zich eerst moeten verdiepen in een andere wijze van verbouwen en bemesten, alle regels die daar voor gelden, etc.

Onder het motto 'wat niet weet dat niet deert' zullen veel potentiële probleemeigenaren derhalve geen moeite doen om zich in de duurzaamheidsaspecten van het project te verdiepen. Althans niet verder dan wettelijk noodzakelijk.

---

⁸ Het is niet ongebruikelijk dat een ondernemer zijn geïnvesteerde geld graag na 3 tot 5 jaar weer terug heeft verdiend.

Doordat dit soort kennis niet algemeen beschikbaar is en vaak samenhangt met de resultaten van kleine initiatieven (pilots) kost het probleemeigenaren moeite en (dus) extra geld om hieraan aandacht te kunnen besteden⁹.

Complexiteit van duurzaamheidsprojecten

Zoals hiervoor al is aangegeven zijn duurzaamheidsprojecten (of beter gezegd het integreren van duurzaamheidsaspecten in reguliere/mainstream projecten) complex. De complexiteit volgt uit:

- (Vaak) meerdere probleemeigenaren te onderkennen: wie neemt het initiatief?;
- Extra kennis benodigd, die vaak minder makkelijk traceerbaar is (dan de reguliere kennis die nodig is in bepaalde sectoren);
- Vergt vaak een meerinvestering ten opzichte van wat normaal is, daarvoor moet vaak extra financiering uit andere (dan reguliere) bronnen worden gezocht (b.v. groenfondsen, subsidies, belastingvoordelen via b.v. VAMIL).

De ervaring wijst uit dat het dan nodig is dat er een kartrekker is, die de partijen bij elkaar brengt, de ambities en informatie beheert, onderzoekt wat (meer)kosten, subsidie- en financieringsmogelijkheden zijn en er zorg voor draagt dat de afgesproken duurzaamheidsplannen worden gerealiseerd.

Een voorbeeld van een op het oog simpel project waar de complexiteit toch een belangrijke rol speelt is het volgende:

Stel dat een woningstichting streeft naar het fors verlagen van het niet-duurzame energieverbruik in haar woningen. De woningstichting heeft dan tenminste te maken met de bewoners (die de eventuele huurverhoging moeten betalen) en het energiebedrijf (die bijvoorbeeld zorg moet dragen voor het aanleggen van een warmte net, gekoppeld aan zonneboilers).

Maar daarnaast spelen ook andere belangen een rol: huren mogen niet zomaar verhoogd worden (wettelijke regelingen), de gemeente moet de plannen wel goedkeuren, daarbij spelen bestemmingsplan en welstandscommissie vaak een belangrijke - maar ook - remmende rol.

Voor de woningstichting is het belang dat de extra investeringen in duurzaamheid terugverdiend kunnen worden, huurverhoging lijkt daarbij de eerst aangewezen optie, maar eventueel kunnen ook subsidies worden gebruikt. Dat betekent wel dat er meteen moet worden voldaan aan de procedure regels van de subsidiënt (termijnen e.d.).

Voor de bewoners is het van belang dat de woonkosten (huur plus energierekening) niet stijgen. Een eventuele huurstijging zou dan (vanuit het perspectief van de bewoner) direct moeten worden gecompenseerd door een lagere energierekening.

Voor het energiebedrijf is het belang dat de nieuw aan te leggen infrastructuur rendert, cq. kan worden terugverdiend. Dit maakt het voor het energiebedrijf lastig om de maandbedragen die in rekening worden gebracht bij de bewoners te verlagen, een verhoging ligt (vanuit het perspectief van het energiebedrijf) meer voor de hand, immers de extra investeringen moeten worden terugverdiend.

Dit voorbeeld maakt duidelijk dat het initiëren van een duurzaamheidsproject, zelfs als de techniek beschikbaar is, een complexe aangelegenheid is.

Eenduidige financiering

Het financieren van duurzaamheidsprojecten vergt in veel gevallen een extra inspanning.

In veel gevallen zullen er ten opzichte van wat 'normaal' is, extra middelen nodig zijn om duurzaamheidsaspecten mee te nemen in een project of plan. Deze extra middelen zullen in vele gevallen niet zomaar op tafel kunnen worden gelegd.

Er zijn verschillende potentiële bronnen voor de extra financiering:

- Het reguliere krediet. Daarbij zal de financierende instelling wel nagaan of de extra investe-

---

⁹ Dit hoeft natuurlijk geen enkel probleem te zijn: ook met de huidige milieuregels weten bedrijven vaak geen raad en laten ze een en ander uitzoeken door specialisten. De gewenste situatie is echter verschillend van de huidige situatie: aan milieuregels moet elk bedrijf voldoen, er is dus een verplichting om dit soort kennis in huis te halen, voor duurzaamheid is die verplichting er niet.

ring wordt terugverdiend binnen de financieringstermijn. Ook zal de reputatie van de klant een rol spelen (en b.v. beschikbare hypotheekruimte bij particuliere woningbezitters);

- Groenfinanciering;
- Diverse milieu- en energiesubsidies;
- De VAMIL regeling (die geldt voor specifiek omschreven 'bedrijfsmiddelen').

Momenteel ontbreekt het aan één loket voor 'duurzaamheidsfinanciering'. Daardoor moet de probleemeigenaar gaan 'shoppen' om de financiering rond te krijgen. Het vinden van een geldverstrekker die kan 'omgaan' met de specifieke kenmerken en risico's van deze projecten is dan het probleem.

Regelgeving

Regelgeving kan duurzaamheid in de weg zitten. Hierbij wordt gedacht aan:

- Regels (in de bouw bijvoorbeeld) schrijven vaak iets voor, duurzaamheid vergt echter dat men los van regels ambitieuze doelen nastreeft, en vervolgens kijkt hoe het inpasbaar is in algemeen aanvaarde eisen;
- Het gebruik van secundaire materialen in de bouw kan tegenstrijdig zijn aan (bodem)kwaliteitseisen;
- Het komt voor dat het voldoen aan regels en regelgeving zoveel tijd en overleg kost dat er voor duurzaamheidsaspecten geen tijd over is;
- Op het gebied van de mobiliteit moet rekening worden gehouden met verschillende wegbeheerders met allen hun eigen belangen;
- Het duurzaam maken van bestaande woningen kan forse uitwendige bouwkundige ingrepen vergen (serres, bouwdelen, collectoren, etc.), uit welstandsoverwegingen zal dit op bezwaren (kunnen) stuiten;
- In de industrie kan waterbesparing (en een lagere lozing) leiden tot overschrijding van concentratienormen, waardoor lozing niet is toegestaan;
- Subsidieregelingen richten zich vaak op specifieke doelgroepen, thema's (sectoraal), waardoor het moeilijk is om vanuit een integrale duurzaamheidsvisie projecten op te zetten.

Natuurlijk verandermoment

Men kan te vroeg of te laat zijn met het inbrengen van duurzaamheidsaspecten bij het doen van investeringen. Is men te vroeg (in de investeringscyclus) dan zouden er (vaak) nog bruikbare investeringsgoederen worden gesloopt, of ontbreken de financiële middelen. Is men te laat, dan kunnen de duurzaamheidsaspecten vaak niet op een bevredigende wijze alsnog worden geïntegreerd in de plannen.

Duurzaamheid vergt derhalve een nauwkeurige planning in de tijd. Men moet tijdig op de hoogte zijn van eventuele (investerings)plannen om duurzaamheid op bevredigende wijze te kunnen integreren. Dit kan bereikt worden door inbreng of coördinatie van de gemeentelijke overheid - die via planvorming, vergunningen, ruimtelijke ordening, etc goed op de hoogte is van wat 'er op de schop gaat in de gemeente'.

Daardoor kunnen kansen vroegtijdig worden gesignaleerd en kan een vroege start worden gemaakt met het inbrengen van (ambitieuze) duurzaamheidsaspecten in het project of plan.

Latente vraag naar duurzaamheid

Veel, zoniet alle bestudeerde duurzaamheidsprojecten gaan uit van de 'goede wil' van de markt: deze zou bereid moeten zijn om meer te betalen voor duurzaamheid.

In de huidige situatie vergt het nogal wat om duurzaamheidsaspecten te integreren in voorgenomen projecten:

- Gebrek aan kennis ('men weet gewoon niet wat er mogelijk zou kunnen zijn, men weet eigenlijk niet waarop men zou moeten letten');
- Gebrek aan ambitie: er wordt bij de meeste projecten nauwelijks gekeken vanuit bijvoorbeeld een 'energie-neutraal' optiek, men volstaat met wat 'op de plank ligt'.

Gesteld dat deze twee horden zijn genomen en men inderdaad iets met duurzaamheid wil en weet wat er kan dan speelt nog het gebrek aan financiële middelen: duurzaamheid kost in eerste instantie geld ('de kost gaat voor de baat uit'), het latere voordeel is moeilijk in te schatten.

Dilemma: duurzaam bouwen of een nieuwe badkamer?

In het algemeen is een woning die aanzienlijk minder energie verbruikt dan het gemiddelde enkele 10-duizenden euro's duurder. Een consument zal eerder geneigd zijn om dit geld in de nieuwe keuken of badkamer, dan wel de uitbouw te steken. Het allebei doen wordt dan moeilijk. De keuze zal dan toch sneller in de richting van luxe gaan dan van duurzaamheid.

Dilemma: duurzame afvalwaterzuivering

Het wijzigen van de afvalwaterzuivering in een duurzame richting vergt zeer aanzienlijke investeringen in infrastructuur (gescheiden rioolstelsels of afkoppeling verhard oppervlak) en verwerking (biogasreactoren). Baten zijn te verwachten in de gehele waterketen en zelfs de energieketen (afzet warmte b.v.) maar de baten zullen niet terechtkomen bij degenen die de kosten maken.

Dilemma: biologisch boeren

Een biologische boer heeft lagere opbrengsten per hectare en hogere kosten dan zijn niet biologische buurman. De producten (ook als gevolg van het relatief kleine marktvolume) zijn daardoor aanzienlijk duurder voor de consument. Baten zijn er voor het zuiveringsschap en het milieu (b.v. biodiversiteit, landschap) en wellicht gezondheid van de consument, maar daarvoor ontvangt de boer geen of weinig compensatie

Door bovengenoemde knelpunten wordt het overgrote deel van de 'mainstream' investeringen op een 'reguliere' wijze verricht. Er wordt voldaan aan milieuregels en andere voorschriften en daarmee uit.

Resumerend kan gezegd worden dat er weliswaar een keur aan duurzaamheidsprojecten in uitvoering is, maar dat op het grote geheel het nog om een druppel gaat (enkele procenten).

De ambitie van een duurzaamheidsbank zou dus mede gericht moeten zijn op het duwen (financieren) en trekken (organiseren) aan de vraag naar duurzaamheidsprojecten. Omdat banken een evidente rol spelen bij bijna alle investeringen van enige omvang zijn zij bij uitstek geschikt om het inpassen van duurzaamheidsaspecten te signaleren.

Duurzame projectontwikkeling

De in de voorgaande paragrafen beschreven aspecten die samenhangen met duurzaamheidsprojecten laten zien dat het insteken van duurzaamheid in reguliere investeringen de nodige hoofdbrekens kost. Er zijn veel obstakels en maar weinig prikkels om bij een project duurzaamheid in te steken. Duurzaamheidsprojecten komen dus te weinig van de grond. Als het aan de markt wordt overgelaten, dan gebeurt er wel wat, maar wordt er geen gebruik gemaakt van de potentiële duurzaamheidskansen. In principe kan elke investeringsbeslissing als een duurzaamheidskans worden gezien. In het ene geval zal dat minder duidelijk zijn dan in het andere, maar bij bouwen speelt het bijna altijd: je kan het meer of minder duurzaam doen. Dat vereist, dat al vanaf het eerste ontwerp rekening worden gehouden met de duurzame kansen. Hoe kan je optimaal van daglicht gebruik maken, hoe minimaliseer je het warmteverlies van een gebouw, wat kan er met warmte en koude opslag voor klimaatbeheersing, is lage temperatuur een optie, kan of moet er iets samen met 'de burens' of andere partijen (gemeente, woningstichting, energie-, water- en rioolbedrijf, etc.)?

Initiatieven voor duurzaam milieugebruik kunnen lang niet altijd van individuele consumenten/burgers en bedrijven komen. Soms is het nodig dat verschillende actoren op verschillende schaalniveaus samenwerken. Een initiatief voor de realisering van bijvoorbeeld een energieneutrale woonwijk, komt er niet als dit alleen afhankelijk is van de inspanning van individuele huishoudens. De benodigde ondergrondse opslag van warmte (en koude) is daarvoor gewoon te duur. De realisatie van zo'n wijk vergt niet alleen de coördinatie van individuele huishoudens, maar ook de inzet van partijen op een ander schaalniveau, zoals het energiebedrijf of de wegbeheerder als van een stuk weg een zonnecollector kan worden gemaakt.

Het bij elkaar brengen van dit soort wensen en initiatieven lijkt een taak voor de gemeente. Daarvoor is inmiddels de zogenaamde ROMBO-tactiek beschikbaar. ROMBO is ontwikkeld door de Dienst Stadsontwikkeling van Den Haag en staat voor Ruimtelijke Ordening en

Fase 1: dromen over duurzaamheid

Belangrijk is dat het project aansluit bij verandermomenten van betrokkenen

Hoog ambitieniveau: Stel je ten doel de kringlopen te sluiten:

- inventariseren van technische mogelijkheden,
- uitgaan van de hoofdlijnen van het project,
- grenzen stellen

3 thema's:

- energie
- kringloop (water en grondstoffen)
- gezondheid

Fase 2: economische haalbaarheid

Alle ideeën worden vervolgens uitgewerkt naar economische haalbaarheid (b.v. terugverdientijden, financierbaarheid met eigen en vreemd vermogen, subsidies, verdeling gemeenschappelijke kosten, etc.)

Fase 3: voorstel uitwerken

Keuzemogelijkheden laten zien, plus de motivatie plus wat het oplevert.
Een en ander wordt in de vorm van een gestructureerd voorstel gebracht.

Bij JA: dan gaat de groep verder en is er een project.

MilieuBeleidsOntwerp. De tactiek is bedoeld om ambitieus duurzaam bouwen te bevorderen. Hierbij worden drie essentiële stappen doorlopen. Door een hoog ambitie niveau op het gebied van duurzaamheid als uitgangspunt wordt bij de ROMBO-tactiek het proces vanaf het begin op scherp gesteld. Allereerst wordt daarbij het kaf van het koren gescheiden: partijen met een hoog en laag ambitieniveau. Zij die een hoog ambitieniveau als uitgangspunt durven te nemen vormen dan de doelgroep van de duurzaamheidbank.

Om duurzaamheidsprojecten te ontwikkelen zijn de bovenstaande initiërende stappen nodig:

De ROMBO-tactiek is een procesinstrument om duurzaamheid te ontwikkelen. Door de hoge ambities worden deelnemers gedwongen om ver te gaan in hun gedachten. Daarbij zullen deelbelangen vanaf het begin aanwezig zijn, daarmee moet rekening worden gehouden. De praktijk in Den Haag leert dat in een workshopachtige sessie van een halve dag een eerste inventarisatie met de groep kan worden vastgesteld.

Hierbij wordt onderscheid gemaakt naar schaalniveau. Vaak blijkt er een link te zijn tussen partijen en schaalniveau's in dergelijke processen: voor 'kleine maatregelen' (b.v. op huishoudelijk niveau gelden andere belangen dan voor 'grote maatregelen' (warmteopslag, collectieve PV).

Een belangrijk middel om over duurzaamheid te dromen is om lijstjes met maatregelen op te stellen waarbij in het begin eigenlijk niks te gek is, als het maar resultaat oplevert. Immers, het ambitieniveau is dat Brabant over een jaar of 50 duurzaam is. Daarbij gaan we er van uit dat de deelnemers in staat zijn om tenminste enigszins te kunnen inschatten wat een maatregel oplevert qua duurzaam milieuresultaat.

De ervaring leert dat je op deze wijze meer bereikt dan met 'bottom up' (kortom uitgaan van lijstjes maatregelen is minder vergaand dan als je eerst de ambitie stelt om b.v. 'nul-energie' na te streven en dat invult met lijstjes dan 'nul-energie' te bereiken vanuit lijstjes).

Een dergelijke aanpak leidt best wel tot strubbelingen maar leidt uiteindelijk tot het beste resultaat.

Door deze aanpak worden verbanden tussen de belanghebbenden zichtbaar: zowel qua kansen als qua belemmeringen.

Daaruit kan bijvoorbeeld naar voren komen dat twee van de partijen wat kunnen en 'moeten' doen. Voor de andere partijen zijn er geen kansen of zijn de belemmeringen voor bepaalde kansen (nu nog) te groot.

De eerste fase wordt afgesloten met het stellen van prioriteiten: welke zaken worden verder uitgewerkt, wat laten we liggen.¹⁰

De tweede fase van het proces is logischerwijs gericht op het inzichtelijk maken van de (investeringskosten) de opbrengsten, de terugverdiertijden en de positieve effecten voor het milieu van de verschillende voorgestelde maatregelen. Maar het is ook een cruciale fase waarin de deelnemers aan het proces (hopelijk) gezamenlijk warmlopen voor het project. Door de gevolgde methode wordt het duurzaamheidsaspect van het project concreet uitgewerkt in termen van effecten en geld. Daardoor krijgen de deelnemers duidelijk inzicht in de voor- en tegens van de verschillende voorgestelde maatregelen. In deze fase zullen de deelnemers tot een consensus moeten zien te komen over wat er wel en wat er niet wordt gedaan in het project.

In deze vroege fase van het proces wordt het financieren van het proces reeds verankerd en wordt nagegaan welke wijze van financieren het beste aansluit bij de wensen, mogelijkheden en beperkingen van de belanghebbenden. Het is duidelijk dat de financiële kennis van een duurzaamheidbank daarbij een belangrijke meerwaarde vormt. Door aan te sluiten bij de specifieke gewenste (deel)financieringen en daarop maximaal te kunnen inspelen (door bijvoorbeeld garanties, langere terugverdiertijden, duurzaamheidsmiddelen) kan in dit stadium al een deel van de financiële belemmeringen worden weggewogen.

Is er eenmaal overeenstemming dan zal er een gestructureerd voorstel moeten worden uitgewerkt dat aan de uiteindelijke beslissers wordt voorgelegd. De gemaakte keuzes zullen moeten worden toegelicht plus een motivatie wat het oplevert.

De verwachting is dat als 'de kogel eenmaal door de kerk is' de bemoeienis van de duurzaamheidsbank met de verdere projectontwikkeling beperkt blijft. Immers, de verder te ondernemen activiteiten binnen een duurzaamheidsproject vormen onderdeel van het 'reguliere' bouw- en ontwerpproces. Mocht er in dit stadium van het project toch behoefte zijn aan ondersteuning vanuit de duurzaamheidsbank,

dan zullen de te maken kosten door de duurzaamheidsbank aan het project worden doorberekend.

Voor een breed maatschappelijk draagvlak voor deze werkwijze is het belangrijk dat de duurzaamheidsbank bij het inzetten van de ROMBO-tactiek (of daaruit af te leiden procesmanagement) rekening houdt met de reguliere procedures die in een project moeten worden doorlopen (vergunningen, aanvragen subsidies, etc.). Idealiter wordt de procedurele processen die onvermijdelijk zijn verbonden aan het implementeren van een project, gestroomlijnd binnen een dergelijke proces. Daarmee kan voorkomen worden dat de veelgehoorde klacht dat duurzaam bouwen tot extra bureaucratie en procesvertraging leidt worden voorkomen.

Taken en competenties van de ontwikkelingspoot

Uitgaande van het hiervoor geschetste beeld van de activiteiten van ontwikkelingsteams voor duurzaamheid, kunnen de volgende taken van de duurzaamheidsbank op dit gebied nog eens op een rijtje worden gezet.

De duurzaamheidsbank moet inzicht hebben in wat er gebeurt en in een vroeg stadium bij potentieel interessante projecten (of projectcombinaties) peilen of er duurzaamheidsambities zijn te kweken. Uit de Haagse ervaring met ROMBO blijkt dat dit goed kan door in de gaten te houden welke (publiek en privaat gefinancierde) plannen er allemaal zijn. De duurzaamheidsbank moet dus OGEN EN OREN hebben. Hoe dit binnen een duurzaamheidsbank precies gestalte moet krijgen is nog niet uitgekristalliseerd. Een samenwerkingsverband met gemeenten (die immers vanuit hun takenpakket goed weten 'wat er op de schop gaat') lijkt voor de hand te liggen.

Daartoe lijkt een externe projectorganisatie van de provincie met korte lijnen naar het ambtelijke apparaat van gemeenten en provincies de meest

---

¹⁰ De ROMBO tactiek heeft overeenkomsten met de door McKinsey ontwikkelde methoden tot bedrijfsdoorlichting. Ook daarbij vormen hoge ambities (qua kostenbesparing b.v. 60% bij dezelfde productie) het uitgangspunt, en het vervolgens opvullen van het 'gat' met A-, B- en C-ideeën.

geëigende vorm te zijn. De externe organisatie geeft meer speelruimte om de markt te benaderen en de projectontwikkelingsfunctie gestalte te geven. Tegelijkertijd kan een korte lijn met provincie en gemeente garanderen dat adequaat ingespeeld kan worden op de op stapel staande publieke investeringen in de provincie. In zekere zin is de ontwikkelingspoot te vergelijken met het projectbureau Energie 2050 in Brabant. Ook dat heeft als ambitie om - vanuit energie oogpunt - projecten in Brabant op stapel te zetten die helpen om Brabant in 2050 duurzaam te kunnen noemen. Een mogelijk (en niet essentieel) verschil tussen de ontwikkelingspoot van de duurzaamheidbank en Energie 2050 is dat de duurzaamheidbank als vertrekpunt elk mogelijk project heeft, hoe gecompliceerd en lastig dat soms ook kan zijn. Energie 2050 kijkt vooral pragmatisch naar wat er nu al mogelijk is door bijvoorbeeld bepaalde landelijke subsidies te koppelen aan Brabantse ambities. Nadeel van deze aanpak is dat er natuurlijk maar een beperkt deel van de potentiële markt voor duurzaamheid wordt bediend.¹¹

Een belangrijke taak van de duurzaamheidbank bij projectontwikkeling is om duurzaamheidsambities te kweken bij de belanghebbenden. Daartoe is de in te zetten ROMBO-tactiek een goed instrument, omdat daarbij het sluiten van kringlopen het uitgangspunt is.

Verder is van belang dat de duurzaamheidbank over de benodigde kennis beschikt. Daarbij wordt met name bedoeld op de kennis van maatregelen die duurzaamheid bevorderen, en de effecten van die maatregelen. Immers, als bij het treffen van maatregelen niet duidelijk kan worden gemaakt welk effect het heeft voor duurzaam milieugebruik, dan kan de afweging met andere maatregelen niet worden gemaakt. Maar minstens zo belangrijk is het om inzicht te hebben wat alle mogelijke maatregelen kosten (qua investeringen, qua operationele aspecten (onderhoud) en opleveren (verminderd energie, water en grondstoffengebruik). Verder moet er naar worden gestreefd om alle kennis die relevant voor projecten is (gebleken) paraat te hebben, zodat geleerd kan worden van fouten uit het verleden, maar ook van innovatieve oplossingen. Zo breidt de kennis over duurzaam milieugebruik zich steeds verder uit.

Niet alleen kennis van effecten en kosten van investeringen is belangrijk om duurzaamheidsprojecten te kunnen ontwikkelen, ook het in een vroeg stadium signaleren van kansen en belemmeringen in de sfeer van financiering is belangrijk. Door dit soort aspecten al in een vroeg stadium in het proces in te brengen kunnen maatregelen, die in eerste instantie duur lijken toch gefinancierd worden. Maar omgekeerd wordt ook snel duidelijk dat voor bepaalde maatregelen de financiering voor onoverkomelijke problemen zorgt als bijvoorbeeld de ene belanghebbende een projecthorizon (en dus ook een financiële) heeft van 5 jaar, terwijl een particulier bijvoorbeeld met 20 of 30 jaar kan rekenen (wegens de looptijd van een hypotheek).

---

¹¹ Dit wil niet zeggen dat de aanpak van Energie 2050 niet een goede is. Wij denken zelfs dat de leerervaring van Energie 2050 een belangrijke bouwsteen kan vormen voor de duurzaamheidbank. Het zou dan ook voor de hand liggen om de kennis en ervaring van Energie 2050 in te brengen in de duurzaamheidbank. Hoe dit organisatorisch gestalte moet worden gegeven is verder niet nagegaan.

Het meten van duurzaamheidprestaties

Metten van duurzaamheid is noodzaak!

Het begrip 'duurzame ontwikkeling' heeft een grote vlucht genomen. Zo groot zelfs dat er bij sommigen het gevoel is ontstaan dat alles er onder valt en het te pas en te onpas wordt gebruikt. Zo concludeert Dietz (2003) dat duurzame ontwikkeling vele gezichten heeft, maar tekort schiet als richtsnoer voor menselijk handelen. Wil men b.v. weten of de menselijke handelingen die samenhangen met voeding, bouwen, schoonmaken, vervoer, energievoorziening, landgebruik en waterbeheer ecologisch houdbaar zijn, dan zal de term duurzame ontwikkeling noodzakelijkerwijs moeten worden gepreciseerd: 'duurzaam milieugebruik'.

Het is dus van belang dat voor degene die de financiële beslissing moet nemen het 'voorstelbaar' is wat de milieueffecten zijn van het voorgestelde duurzaamheidsproject. Maar ook om het verduurzamingproces te kunnen sturen in de gewenste wenselijke richting is het nodig dat duurzaamheid duidelijk wordt gedefinieerd. Ook handel in duurzaamheidsrechten kan alleen ontstaan als deze rechten duidelijk zijn afgebakend en gedefinieerd.

Een inkadering van het begrip 'duurzame ontwikkeling' is nodig wil de duurzaamheidsbank weten waarop zij haar pijlen moet richten. De simpele notie dat iets duurzaam wordt geacht is niet voldoende. De duurzaamheid van een project zal toch ook gekwantificeerd moeten worden om te kunnen weten hoe het duurzame project zich verhoudt tot het reguliere project. Daarnaast speelt natuurlijk ook een rol dat de diverse partijen - als ze geld in duurzaamheid steken - zouden moeten weten hoeveel duurzaamheid daarvoor gekocht wordt. De milieuwinst van verschillende projecten moet duidelijk zijn en met elkaar vergeleken kunnen worden. Zeker als voor duurzaam milieugebruik een markt wordt gecreëerd, moeten de te verhandelen duurzaamheidsaspecten eenduidig gedefinieerd kunnen worden. Immers, de duurzaamheidsprestatie wordt financieel beloond, deze beloning moet dan objectief kunnen worden vastgesteld.

Ten slotte dient ook aan de financiers van de bank verantwoording afgelegd te worden welke resultaten

door middel van ondersteunde projecten gerealiseerd zijn.

Het meten van duurzaamheid

Er is een aantal manieren om duurzame ontwikkeling te 'meten'.

Allereerst moet het TELOS drie kapitalen model genoemd worden. Dit model tracht aan de hand van een groot aantal indicatoren de meting van duurzaamheid handen en voeten te geven. Een mogelijk praktisch bezwaar tegen het hanteren van het drie kapitalen model voor het meten van duurzaamheid is dat het - zeker voor kleinere projecten - te veel vraagt van de investeerder(s).

Een ander eveneens praktisch punt is dat het drie kapitalen model veel meer informatie oplevert dan voor het financieren van duurzaamheidsprojecten gericht op het minimaliseren van het milieugebruik van belang is.

In principe is het voor het vaststellen van de milieukundige duurzaamheid voldoende als men inzicht heeft in de emissies gedurende de levenscyclus (waarbij vooral voor materialen gebruik zal moeten worden gemaakt van schattingen via LCA's), eventueel aangevuld met gebruik van grondstoffen, water en energie. Omdat ook een dergelijke methode uitmondt in een heleboel cijfers, is het nodig deze te sommeren, door de verschillende milieuthema's te wegen.

Weging kan op basis van diverse methoden worden bereikt:

- Panel methode, waarbij 'deskundigen' of 'belanghebbenden' wordt gevraagd prioriteiten te stellen;
- 'Distance to target' methode, waarbij uitgaande van milieudoelstellingen (bijvoorbeeld de NMP doelstellingen) gekeken wordt in welke mate deze worden bereikt;
- Op basis van verzurings- en vermistingsequivalenten en b.v. toxiciteit (om binnen een thema verschillende stoffen bij elkaar te kunnen tellen);
- Op basis van 'verborgen milieukosten' (schaduw prijzen), waarbij aan de verschillende aspecten

ten een geldbedrag wordt gekoppeld (b.v. een ton CO₂ leidt tot een maatschappelijke schade van € 40, een ton SO₂ tot € 5000, etc.)

De laatste methode wordt ook toegepast in het 'GreenCalc' model (DGMR, 2003), onder andere bij duurzaam bouwen. Naast deze praktische voor- sprong heeft de methode ook als voordeel dat de afweging tussen het verminderen van milieuschade (die uiteindelijk in geld kan worden uitgedrukt) en het inzetten van extra financiële middelen voor duurzaamheid op dezelfde meetlat plaatsheeft. Bij 'juiste' inschatting van de 'verborgen' milieukosten kan dan in theorie (maar ook in de praktijk) een optimum worden gevonden tussen extra middelen versus extra duurzaamheid (namelijk dat alternatief dat de laagste maatschappelijke kosten heeft (maatschappelijke is 'normale kosten' plus 'externe milieukosten').

Hoe te meten?

Het beschikbaar hebben van een meetmethode die duurzaamheid zinvol uitdrukt is zeer wenselijk omdat daarmee op project niveau (in het stadium

van projectontwikkeling) kan worden nagegaan welk alternatief het beste scoort (en dus het 'meest duurzaam' is), het kan ook worden ingezet als verdelingsmechanisme voor het belonen van duurzame prestaties tussen verschillende projecten. Daarbij hoeft het overigens niet zo te zijn dat een project waarmee 100 ton CO₂ op jaarbasis wordt bespaard, automatisch leidt tot een beloning van [100 ton x € 40/ton =] € 4000. Immers, zo lang de duurzaamheidskas niet automatisch wordt gevuld als gevolg van het handelen in duurzaamheidsrechten, kan het best zo zijn dat de financiële middelen die daarvoor beschikbaar zijn, (nog) niet in evenwicht zijn met de (in geld uitgedrukte) duurzaamheidsprestatie.

Het dient te worden bezien in hoeverre de reeds beschikbare methoden geschikt zijn voor de doeleinden van de duurzaamheidsbank of dat er in het verlengde van de voorgestelde projectontwikkelings tactiek (zie elders) aanvullingen nodig zijn. Voorop dient te staan dat de methode niet te omslachtig moet zijn, ook niet tot te hoge kosten leidt, tot eenduidige en consistente uitspraken leidt, etceters.

Duurzaamheidsmiddelen

Uit de vraagverkenning blijkt dat de maatschappelijke bijdrage - in de vorm van de geleverde milieuprestatie - van duurzaamheidsprojecten niet of te weinig beloond wordt in financiële zin. Het ontbreken van de juiste financiële prikkels vormt een belangrijke belemmering voor het van de grond komen van duurzaamheidsprojecten.

Duurzaamheidsaspecten hebben thans geen plaats in het financieel-economische systeem. Dat geldt voor Nederland als geheel en ook voor Brabant.

Een goed systeem van financiële prikkels is nodig om de duurzaamheidsaspecten te verankeren in de hoofdstroom van Brabantse investeringen en ook de productie en consumptie te verduurzamen. Daarbij kan gedacht worden aan de differentiatie van allerlei (overheids)tarieven, het invoeren van milieugereleerde belastingen en heffingen. Maar in het kader van de duurzaamheidsbank is vooral het idee van het inzetten van verhandelbare milieugebruiksrechten (of duurzaamheidsrechten) interessant, omdat daarmee niet alleen een financiële prikkel wordt gegeven tot duurzame gedragsverandering, maar er tevens geld op tafel komt voor de initiatiefnemer van duurzaamheidsprojecten.

Voordat dit wordt uitgewerkt voor Brabant in het kader van de duurzaamheidsbank wordt eerst stil gestaan bij de ideale wijze van invoering van verhandelbare rechten, de huidige praktijk en de haalbare opties voor de middellange termijn.

Voorop staat daarbij dat:

- Er extra middelen beschikbaar moeten komen, die een duurzaamheidsproject initieel en structureel (gedurende de levensloop) kunnen ondersteunen door het financieel belonen van de duurzaamheidsprestaties;
- De verdeling van deze middelen geschiedt aan de hand van de geleverde duurzaamheidsprestaties. Deze moeten derhalve objectief en meetbaar zijn.

Het 'Ideale vervuiliingsrecht'

Een van de meest fundamentele vragen is: hoe wordt het recht op vervuilen verkregen? Is het een

'gewoonte recht' (zo gegroeid in de loop der tijd), of is het een recht dat wordt toegekend door de overheid (middels vergunningen en gedogen)?

En nog fundamenteeler: behoort het recht tot vervuilen niet uiteindelijk toe aan de burgers in plaats van de overheid. De milieu-econoom Mishan heeft daarover een heel aardig stuk geschreven ('Dr. Pangloss on Pollution'). Daarin worden op een gegeven moment Jim en George ten tonele gevoerd. Zij zijn buren van elkaar. George is er dol op om met zijn nieuwe motormaaier elk weekend uitbundig zijn uitgebreide gazons te maaien, e.e.a. volgens gewoonterecht. Jim houdt ervan om lekker in de tuin te zitten en te genieten van de stilte. Die er dus niet is. Dus biedt Jim aan George \$ 60 per week om in de weekends althans niet te maaien. George weigert, hij wil \$ 70 maar dat vindt Jim teveel. Er vindt geen transactie plaats. Volgens Dr. Pangloss is dan de huidige situatie van lawaai in het weekend (status quo) het optimum. Wie afwijkt van de norm (het recht om lawaai te mogen maken), moet daarvoor betalen.

Nu besluit het nieuw gekozen gemeentebestuur een verordening uit te vaardigen dat er in de weekends zonder toestemming van belanghebbenden niet meer gemaaid mag worden. Al snel staat George bij Jim op de stoep en biedt hem \$ 60 per weekend om zijn hobby voort te kunnen zetten. Jim weigert, hij wil tenminste \$ 70, maar dat kan of wil George niet betalen. Ergo: bij een andere toekenning van het recht ontstaat er een ander optimum, namelijk rust in het weekend. Wie afwijkt van de rustnorm, moet betalen.

De toekenning van het recht tot vervuilen (of op stilte, een schoon milieu, etc.) creëert tevens een markt. Jim en George komen weliswaar niet tot een transactie, maar dat had natuurlijk anders kunnen zijn als Jim bijvoorbeeld de \$ 60 wel had geaccepteerd.

In een ideale wereld, waarbij elk individu het recht¹² op vervuilen heeft en dat mag (ver)kopen en transacties aangaan met elke vervuilers (inclusief zichzelf), ontstaat er dan een markt van kopers en

verkopers van milieugebruiksrechten. Daarbij is het zelfs denkbaar dat bijvoorbeeld watervervuilingrechten worden uitgewisseld tegen klimaatrechten (binnen de gestelde quota).

Als een dergelijke markt is gecreëerd worden degenen die rechten in de aanbieding hebben beloond en degenen die rechten moeten kopen 'bestraft'. De beloning kan worden ingezet voor het (mede)financieren van het duurzaamheidsproject, terwijl degenen die rechten moeten kopen een prikkel hebben om eens na te denken of ze niet wat minder kunnen vervuilen.

Milieugebruiksrechten kunnen hierbij betrekking hebben op:

- Emissies van vervuilende stoffen (verhandelbare emissierechten /VER);
- Het gebruik van energie, water en grondstoffen;
- Het gebruik van ruimte (verhandelbare parkeerrechten) en geluid (verhandelbare geluidsrechten), landschap en biodiversiteit;
- Productiequota: verhandelbare melkquota, mestquota en visquota

Bij elk van de systemen wordt de totale beschikbare ruimte voor milieugebruik in tijd en ruimte begrensd, het zogenaamde plafond. Daarna wordt deze gebruiksruijtte opgesplitst in gebruiksrechten (een parkeerrecht, emissierecht, etc) die gratis worden verdeeld of tegen betaling worden uitgegeven. Dat laatste kan op een veiling gebeuren of tegen een vast bedrag.

Wanneer een plafond wordt ingesteld dat lager is dan de bestaande milieugebruiksruimte dan ontstaat schaarste, waardoor uitruil plaats kan vinden van reductie maatregelen. Hierdoor verbetert de allocatie van de maatregelen en kunnen de reductiedoelstellingen (het plafond) tegen lagere kosten worden gerealiseerd. Het 'financieringsmechanisme' van kostenverevening doet hierbij vanzelf zijn werk: maatregelen bij bedrijven waar goedkoop de belasting van de milieugebruiksruimte kan worden teruggedrongen, worden mede gefinancierd door bedrijven waar maatregelen erg duur zouden zijn. Dit financieringsmechanisme belooft duurzaam gedrag direct: een niet-gebruikt recht of quotum is geld waard op de markt.

De werking van handel in duurzaamheidsrechten als financieringsmechanisme

Bedrijven die goedkoop maatregelen kunnen treffen om bijvoorbeeld hun CO₂-emissies van het directe energiegebruik in het productieproces te reduceren, zullen meer doen dan de andere. Zij houden dan een deel van de emissierechten over (ten opzichte van de initiële verdeling). Dit overschot kan op de markt worden gebracht. De opbrengsten van deze verkoop kunnen worden aangewend om de investeringen in CO₂-emissiereductie te financieren.

Het voordeel van verhandelbare milieugebruiksrechten is dat er een hoge mate van zekerheid bestaat dat de doelstellingen gehaald worden. Door uit te gaan van een serie van doelstelling voor verschillende milieuthema's, kan een absolute ontkoppeling worden bereikt tussen economische groei en de algehele milieudruk.

Het optimale schaalniveau van handel

Verhandelbare milieurechten vormen een effectief instrument wanneer de schaal van handel overeenkomt met de schaal van het milieuprobleem en de doelstellingen die gelden. CO₂-emissiehandel is een effectief internationaal instrument om het internationale milieuprobleem van versnelde klimaatverandering aan te pakken. Maar het is denkbaar dat er lokale en regionale vorm van verhandelbaarheid is die past binnen het (inter)nationale kader en bijdraagt aan ontkoppeling.

Meer aansluitend bij de regionale milieuproblemen zijn interessante instrumenten denkbaar op het gebied van b.v. water(kwaliteit), de daarmee samenhangende mestproblematiek, en storten.

Of op lokaal niveau:

- Ruimte in de stad: verhandelbare parkeerrechten;
- Geluidsruimte op bedrijventerreinen: verhandelbare geluidsrechten

¹² Het recht op vervuilen is vanzelfsprekend gelimiteerd en is onlosmakelijk verbonden met het recht op een schoon milieu. B.v. de huidige CO₂-emissie bedraagt 2 ton per capita (op de wereld). In Nederland is de emissie het vijfvoudige, zodat Nederlanders per saldo van de rest van de (grotendeels) derde wereld moeten kopen bij een 'per capita verdeling'.

Bestaande instrumenten, de huidige praktijk

Afgezien van vele regels en convenanten die op milieugebied gelden om maatschappelijke actoren geld te laten uitgeven aan duurzaamheid (b.v. EPN, bouwbesluit, MJA's) zijn er maar op beperkte schaal middelen beschikbaar voor het financieren van duurzaamheidsprojecten:

- Groenfondsen;
- Andere creatieve financieringsconstructies (green smiles, in natura leningen terugbetalen);
- Het woud aan subsidies en fiscale faciliteiten (VAMIL/EIA).

Belangrijk bezwaar van de huidige aanpak is dat voor het financieren van een duurzaamheidsproject de 'projecteigenaar' zelf initiatieven moet ontwikkelen en het gehele proces zelf moet doorlopen. Dit naast de al reguliere activiteiten die sowieso moeten worden ondernomen om een project te realiseren. Het vergt dus extra aandacht.

De praktijk leert dan ook dat bij een zeer beperkt deel van reguliere projecten duurzaamheid een rol speelt. Het overgrote deel van de projecten is erop gericht om aan de wettelijke norm te voldoen. Vanuit de huidige beleidspraktijk gaat dan ook geen impuls vanuit om systeeminnovaties te ontwikkelen die een wezenlijke bijdrage leveren aan een duurzame productie en consumptie. De inschatting is dat in minder dan 5% van de gevallen er sprake is van echt 'duurzame' ambities (DHV, 2002; DSO Den Haag, 2002).

Verder blijkt dat het woud van subsidies niet bevorderlijk werkt om te komen tot innovatieve projecten toe (De Jongh, 2002). Subsidies hebben vrijwel altijd een sectorale insteek, terwijl duurzaamheidsprojecten vaak niet binnen één sector of beleidsveld passen en dus om die reden niet aan de subsidie-eisen voldoen. De VAMIL wordt wel als uitzondering genoemd omdat deze regeling meldingen van specifiek benoemde investeringen als uitgangpunt kent, waarbij geen lastige aanvraagprocedures moeten worden doorlopen.

Het creëren van Duurzaamheidsmiddelen in het kader van de duurzaamheidsbank

Het is duidelijk dat het huidige instrumentarium

niet of nauwelijks werkt, anderzijds kan ook worden geconcludeerd dat het opzetten van een provinciale handel in duurzaamheidsrechten volgens het hiervoor geschetste ideaalbeeld op de korte en middellange termijn niet haalbaar is. Er moet daarom worden gezocht naar een wijze van creëren van duurzaamheidsmiddelen waarbij het wel mogelijk is om op korte en middellange termijn substantiële bedragen te verkrijgen. Er zal daarbij gezocht moeten worden naar een tussenvorm. Daarbij staan ons de volgende basisvarianten voor ogen om duurzaamheidsmiddelen te verkrijgen:

- *Basisvariant 1:* een systeem dat zo dicht mogelijk tegen het ideaalbeeld aanligt waarbij er geen potje wordt gevormd maar waarbij rechtstreekse geldstromen zullen lopen tussen actoren. Deze geldstromen zijn gekoppeld aan de handel in b.v. waterrechten, etc. In dit geval is het ook niet nodig om een 'uitdeel mechanisme' te bedenken, dat wordt in principe door de markt opgepikt.
- *Basisvariant 2:* het opzetten van een fonds met duurzaamheidsmiddelen, die volgens harde criteria (gerelateerd aan de milieuprestaties) wordt verdeeld. Het vullen van de fonds kan op twee manieren:
  - Het op provinciaal niveau organiseren van duurzaamheidsrechten, waarbij bijvoorbeeld valt te denken aan stortrechten of watervervuilingsrechten, jaarlijks op de markt te brengen door de provincie en aan te kopen door de producenten van afval en vervuild water;
  - Wat dichter bij de huidige praktijk ligt het vullen van de een fonds met provinciale duurzaamheidsmiddelen die geïnd worden via (een deel van de) belastingen of heffingen (of een deel daarvan). Dan kan gedacht worden aan b.v. een 1% duurzaamheidsheffing bij bouwprojecten (analoog aan de 1% kunst regeling), allocatie van een deel van de provinciale opcenten (accijns en houderschapsbelasting) MRB, provinciale stort en waterheffingen, congestieheffingen. In deze variant is het niet echt van belang waar het geld vandaan komt. Wel verdient het de voorkeur om daarbij zoveel mogelijk een milieugrondslag te kiezen voor de heffing of

belasting (OZB-heffing voor energie-onzui-
nige woningen).

Het moge duidelijk zijn dat de rol van de duur-
zaamheidbank in de verschillende varianten van
duurzaamheidsmiddelen verschillend is:

- De bank kan facilitator zijn van het handels-
platform, maar er vindt geen fondsvorming
plaats omdat de duurzaamheidsrechten recht-
streeks tussen de verschillende vervuilers wor-
den verhandeld (basisvariant 1)
- De bank creëert een pot met duurzaamheids-
middelen en deelt deze pot vervolgens uit
(basisvariant 2).

Voor de initiatiefnemers van duurzaamheidsprojec-
ten zal dat niet heel veel uitmaken: zolang er maar
extra middelen beschikbaar zijn om de geleverde
duurzaamheidsprestaties financieel te belonen.

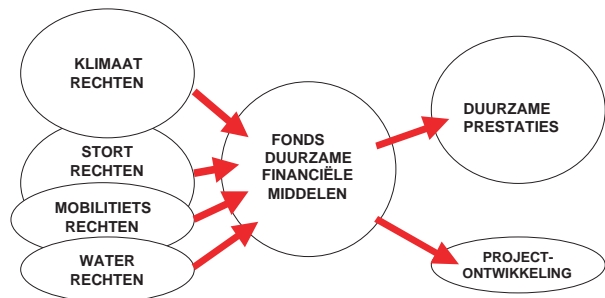
Om snel van start te kunnen gaan wordt er geen
voorkeur uitgesproken voor een van beide systemen
om duurzaamheidsmiddelen te creëren. Onze ver-
wachting is wel dat het in veel gevallen een mix zal
zijn van elementen die in beide basisvarianten voor-
komen.

Het lijkt niet onaannemelijk dat er binnen de pot
'duurzaamheidsmiddelen' (voorlopige) schotten wor-
den geplaatst, door bijvoorbeeld op bepaalde wijze
verkrege middelen (denk aan vervoer) ook weer in
die sector uit te geven. Wat vanuit de theorie
bezien tot suboptimaliteit kan leiden, omdat het
best zo zou kunnen zijn dat de vervoerssector veel
duurzaamheidsrechten moet kopen van andere secto-
ren die wel in staat zijn om te ontkoppelen. Ook is
het denkbaar dat in de aanloopfase van het fonds,
er sprake is van een ruimtelijke inperking van het
gemeentelijke oormerken van middelen: de via
bepaalde gemeenten verkrege middelen worden
weer in dezelfde gemeenten uitgezet.

De leidende gedachte hierbij is dat omdat het geld
op een duurzame manier wordt besteed moet het
mogelijk zijn om draagvlak te creëren. Het geld
verdwijnt niet in een zwart gat, het wordt volgens
objectieve normen besteed aan meetbare duurzame
prestaties. Dat zal ook nodig zijn om het draagvlak

te krijgen. Onderzoek laat zien dat het op een slim-
me manier inzetten van duurzame middelen (van
Duijse, 1997) het investeren in duurzaamheid aan-
zienlijk kan bespoedigen.

In de onderstaande figuur is het voorgestelde systeem
weergegeven.

Uitwerking duurzaamheidsmiddelen

In de onderstaande paragrafen wordt een aantal
mogelijke manieren uitgewerkt om duurzaamheids-
middelen in de provincie Brabant genereren.
We hebben deze duurzaamheidsmiddelen als volgt
ingedeeld (zie nevenstaande tabel).

Het gaat hier om instrumenten van een duurzaam-
heidbank die primair geld genereren ten behoeve
van een algemeen duurzaamheidsfonds.
Tegelijkertijd kan het betreffende instrument op een
milieugrondslag worden gebaseerd. Los van de
opbrengsten, kan dit een extra financiële prik-
kel opleveren om het betreffende specifieke
Brabantse milieuprobleem aan te pakken. Zo levert
verhandelbare klimaatrechten een prikkel op om
het niet-duurzaam gebruik van energie in Brabant
tegen te gaan en daarmee een bijdrage aan het ver-
minderen van de Brabantse CO₂-uitstoot. Deze
instrumenten leveren een continue opbrengsten-
stroom op voor de duurzaamheidsbank. Deze finan-
ciële instrumenten per milieuthema behandeld in de
navolgende paragrafen.

Daarnaast kunnen ook eenmalige uitkeringen vanuit
gemeenten en provincie aan de duurzaamheidsbank
worden gedaan. Denk bijvoorbeeld aan de opbreng-
sten uit de verkoop van nutsbedrijven. We besteden
apart aandacht aan de mogelijkheden voor deze

Milieuthema	Type duurzaamheidsmiddelen
Duurzaam gebruik energie	<ul style="list-style-type: none"> - Verhandelbare klimaatrechten - Brabantse natuurcertificaten (*) - Vergroening OZB
Duurzaam ruimtegebruik	<ul style="list-style-type: none"> - Groenpremie uitgifte bedrijventerreinen - Brabantse natuurcertificaten (*)
Duurzame mobiliteit	<ul style="list-style-type: none"> - Doorstroompremie - Verhandelbare parkeerrechten - Provinciale opcenten MRB
Afvalpreventie en -beheer	<ul style="list-style-type: none"> - Verhandelbare stortrechten
Duurzaam waterbeheer	<ul style="list-style-type: none"> - Verhandelbare waterrechten

(*) Natuurcertificaten hebben zowel effect op het klimaatneutraal maken van het energiegebruik als op het duurzaam beheer van de ruimte door ontwikkeling van nieuwe natuur.

eenmalige uitkeringen aan de duurzaamheidsbank Brabant.

Tenslotte kan de bank ook lokale overheden adviseren bij het differentiëren van heffingen, belastingen en leges naar rato van de milieubelasting zonder dat hiertegenover financiële opbrengsten staan. Het gaat hier dus om zogenaamde opbrengstneutrale systemen. Deze ‘vergroening van het lokale belastingstelsel’ levert eveneens een bijdrage aan het beprijzen van schaarse milieuruimte en dus aan een duurzame ontwikkeling in Brabant.

Duurzaam gebruik energie

De vervuiling van bodem en lucht in Brabant is in de afgelopen vijf jaren gedaald terwijl de Brabantse economie een stevige groei (24%) kende. De energiebedrijven slaagden er in de uitstoot van verzurende stoffen sterk terug te dringen. Met de vermindering van broeikasgas CO₂, is het in Brabant echter minder goed gesteld. Door de groei van de economie en het verkeer en ondanks energiebesparing, is de CO₂-emissie toegenomen ten opzichte van 1995. In 1999 was de Brabantse uitstoot 25,5 Gigaton CO₂. CO₂ is een van de belangrijke veroorzakers van het broeikasprobleem.

CO₂ ontstaat door de verbranding van fossiele brandstoffen. Er zijn drie routes om in Brabant het fossiele energiegebruik te verminderen:

- Vermindering van de vraag naar energie (ook door structureffecten);
- Inzet van duurzame energiebronnen;
- Energiebesparing (efficiency).

De duurzaamheidsbank kan daartoe de volgende duurzaamheidsprikkels inzetten:

- Verhandelbare klimaatrechten;
- Brabantse natuurcertificaten;
- Vergroening OZB.

Verhandelbare klimaatrechten

Beschrijving

Hoewel klimaatrechten als CO₂ vooralsnog buiten de competentie van de provincie lijken te vallen, is het vanuit het oogpunt van de implementatie van Kyoto en alles wat er daarna komt (Kyoto is 2012, Brabant is 2050) verstandig om wel na te denken of hier middelen kunnen worden gecreëerd voor de onvermijdelijke duurzaamheidsprestaties op klimaatgebied die zullen moeten worden geleverd in Brabant.

‘Aanpakken’ bij de (internationale) verplichtingen lijkt een optie. Kyoto betekent hoe dan ook dat

absolute ontkoppeling van de koolstof-economie wordt ingezet. Dit zal zijn uitwerking moeten krijgen op elk niveau. Nu wordt er vooral internationaal over 'gepraat', en er is natuurlijk al van alles gedaan om het koolstofverbruik te verminderen, het is niet genoeg. Een belangrijk deel van de daden zal lokaal en regionaal zijn.

Het structureel belonen van duurzame prestaties op dit gebied kan de duurzaamheid verankeren in de Brabantse samenleving. En Kyoto biedt potentieel enorme perspectieven. Er zal absoluut ontkoppeld moeten worden, dus waarom dan ook niet bij de bron beginnen?

Verhandelbare rechten zijn dan in theorie een ideaal middel, dus waarom ook niet op provinciaal niveau? Stel dat B.V. Nederland besluit om het plafond slim te verdelen over alle actoren en voor (b.v.) elke provincie een quotum en een handelsplatform voorstelt, in dat geval kan en moet Brabant mee gaan handelen. De handel kan dan binnen de provincie plaatshebben tussen gemeenten, maar de provincie kan als ze overhoudt natuurlijk ook rechten buiten de provincie slijten of in het omgekeerde geval bijkopen. Kortom, het is inpasbaar.

Het is bijvoorbeeld denkbaar dat elke gemeente een (elk jaar krimpend) CO₂-budget krijgt toegewezen voor het huishoudelijk energieverbruik. Per inwoner zou bijvoorbeeld een bepaald aantal ton CO₂ kunnen worden vastgesteld. Komt het gemeentelijk verbruik hoger uit dan het quotum, dan moeten er rechten bijgekocht worden, bij een zuinig gebruik kan er verkocht worden.

Hetzelfde zou op gemeentelijk of provinciaal niveau ook voor de utiliteitsbouw kunnen worden uitgewerkt.

Opbrengst

Uitgaande van een jaarlijkse veiling tussen de Brabantse gemeenten onderling kan in een gemeente van 100.000 inwoners, met 1 ton onder de norm, 100.000 ton worden verkocht. Uitgaande van een prijs van bijvoorbeeld € 30 per ton levert dit € 3 miljoen op in een jaar. Kortom een grote potentiële markt.

Rol van de duurzaamheidsbank

De bank zou de handel en de daartoe benodigde gegevens kunnen beheren. In de lijn van de duurzaamheidspot die gevuld wordt met duurzame middelen die vervolgens via objectieve sleutels verdeeld worden over projecten, zou er naar gestreefd moeten worden om het positieve saldo aan middelen dat in de provincie ontstaat veilig te stellen voor deze pot.

Handelseenheid

De handelseenheid is een ton CO₂-rechten, eventueel in de tijd gelimiteerd (hoewel sparen van CO₂-rechten een interessante gedachte kan zijn en enige flexibiliteit bij de tijdsduur van rechten is geboden).

Hoewel niet strikt noodzakelijk, kan een CO₂-recht een beperkte geldigheidsduur hebben.

Administratieve inpassing

Het voorgestelde systeem stelt de eis dat de gemeente in staat moet zijn om het huishoudelijk (en utiliteits) energieverbruik en daarmee het gerelateerde CO₂-recht te monitoren op een 'harde' manier. Daarnaast is een wettelijke erkenning van het systeem noodzakelijk, zodat het kan meedraaien in de (inter)nationale CO₂-handel.

Draagvlak

Het lijkt niet aannemelijk dat betalende gemeente overlopen van enthousiasme voor een dergelijk systeem. Desalniettemin zou het een prikkel kunnen vormen om uit te gaan kijken naar een klimaatneutrale energie infrastructuur.

Brabantse natuurcertificaten

We beschrijven deze regeling onder duurzaam ruimtegebruik. Naast duurzaam ruimtegebruik, beogen de certificaten ook een bijdrage te leveren aan het klimaatneutraal maken van het energiegebruik van huishoudens en bedrijven (tweesnijdend zwaard).

Vergroening OZB

Beschrijving

De OZB is de belangrijkste bron van eigen inkomsten van gemeenten. De OZB is een belasting. Tegenover een belasting staat geen individuele

prestatie van de overheid. De belastingopbrengsten kunnen aangewend worden in het algemeen belang, bijvoorbeeld ten behoeve van de duurzaamheidsbank.

Een vergroening van OZB kan een interessante financieringsbron voor duurzaamheidsmiddelen zijn. Tegenover een algemene verhoging van de OZB-tarieven, kan een korting worden geboden voor woningen die energetisch aan bepaalde eisen voldoen. Dit kan worden vormgegeven door een OZB-af trek te bieden op voorwaarde dat voldaan wordt aan bepaalde energetische eisen voor vastgoed (bijvoorbeeld de EPN). Daarmee kan een prikkel worden gegeven om duurzaam bouwen en energiebesparingsmaatregelen te stimuleren.

Omvang van het fonds en begunstigden

Een verhoging van het OZB-tarief van € 4 naar € 5 per € 2.268 kan voor een stad als Eindhoven met een koopwoningenbestand van 104 duizend woningen ruim 7,5 miljoen euro aan extra belastingopbrengsten opleveren. OZB-tarieven worden met enige regelmaat aangepast aan de nieuwe taxatiewaarde van woningen, zodanig dat de netto-lasten voor burgers niet te veel uit de pas gaan lopen met voorgaande jaren¹³. Gemeenten heffen thans op basis van de WOZ-beschikking met als waardepeildatum 1 januari 1999 (voor alle gemeenten gelijk). In 2003 (in beginsel om de vier jaar) worden nieuwe taxatiewaarden vastgesteld. Aangezien de waarde van koopwoningen de laatste vier jaar fors omhoog is gegaan, zal dit moment aangegrepen worden om de OZB-tarieven te verlagen. Door de tarieven dan iets minder te verlagen dan op grond van de netto-lasten mag worden verwacht, kan de voornoemde opbrengstenstroom worden gecreëerd.

Rol duurzaamheidsbank

De duurzaamheidsbank beheert de middelen die uit de vergroening OZB gegenereerd zijn. Deze middelen vloeien terug in het algemene fonds waaruit projecten kunnen worden gefinancierd. Deze projecten worden beoordeeld op basis van objectieve beoordelingscriteria. Als second-best optie kan gedacht worden aan het beheren van een fonds voor de betreffende gemeente waaruit projecten kunnen worden gefinancierd met als specifiek doel het verbeteren van particuliere woningen in com-

binatie met het verbeteren van de energieprestatie van woningen.

Heffingsgrondslag

De 'heffingsgrondslag' is de waarde van de onroerend zaak, zijnde € 2.268. Deze valt uiteen in woonruimte en niet-woonruimte.

Beleidsmatige, fiscale en juridische inpasbaarheid

Gemeenten kunnen binnen bepaalde randvoorwaarden zelf invulling geven aan de in de belastingverordeningen op te nemen heffingsgrondslagen. Milieu- en/of overwegingen kunnen hierbij een rol spelen.

De Gemeentewet bepaalt dat het tarief voor elke volle € 2.268 gelijk is. Er kan alleen onderscheid worden gemaakt tussen bewoning en niet-bewoning. Wel biedt de Gemeentewet de mogelijkheid aftrekmogelijkheden te bieden¹⁴. Hiervoor kan een aantal vrijstellingsmogelijkheden worden opgenomen dat vrij nauw is omschreven in de Gemeentewet.

Dit levert de volgende conclusies op:

- Het is niet mogelijk met de tarieven te differentiëren.
- Wel kan een (forfaitaire) aftrek worden geboden voor energiezuinig vastgoed.
- Een algemene verhoging van het tarief is mogelijk.

Op grond hiervan stellen we voor een algemene verhoging van de OZB ten dele te compenseren door een aftrekmogelijkheid te bieden voor woningen die aan bepaalde energetische kwaliteitseisen voldoen. Per saldo levert deze 'vergroening' duurzaamheidsmiddelen op.

Draagvlak

De discussie rondom de hoogte van de OZB ligt doorgaans zeer gevoelig in het College en de gemeenteraad. Draagvlak wordt gevonden door vooral de voordelen te laten zien voor de lokale economie en de kwaliteit van het woningenbestand. 'Afstaan' van deze middelen aan een provinciale bank die het beheert zal daarom wellicht niet haal-

---

¹³ OZB-tarieven kunnen jaarlijks aangepast worden; meestal een keer per vijf jaar wordt de grondslag van de OZB (taxatiewaarde) veranderd.

¹⁴ Heffingsmaatstaf genoemd in de Gemeentewet.

baar zijn in eerste instantie. Dan kan het noodzakelijk zijn om de opbrengsten door de duurzaamheidsbank ook direct in de betreffende gemeenten te investeren in projecten (gemeentelijke 'earmark'). Maar ook is een koppeling denkbaar met het hiervoor beschreven klimaatrecht: de vergroende OZB kan worden ingezet om de eventuele middelen die nodig zijn voor de koop van rechten te bekostigen.

Duurzaam ruimtegebruik

De enorme ruimtelijke dynamiek van Noord-Brabant brengt met zich mee dat de druk op de ruimte groot is en groot blijft. Brabant heeft nog ruimte, maar die ruimtevoorraad is 'eindig'. Zuinig omgaan met de resterende onbebouwde ruimte is een belangrijk principe in het streekplan van de provincie Noord-Brabant. Op die manier wil de provincie de ongebreidelde groei van bebouwing afremmen. Waar wel gelegenheid is voor uitbreiding van bebouwing telt de provincie nadrukkelijk dat dit samen moet gaan met een kwaliteitsverbetering elders in het buitengebied. Uitbreiding van het stedelijke ruimtebeslag door nieuwe bedrijventerreinen zou zoveel mogelijk beperkt moeten worden.

Financiële prikkels kunnen een bijdrage leveren aan de provinciale beleidsthema's zuinig ruimtegebruik, compact bouwen en verduurzaming van de ruimte. Wij beschrijven hieronder twee instrumenten die door een duurzaamheidsbank beheerd kunnen worden:

- Groenpremie grondprijzen;
- Brabantse bosaanplantcertificaten.

Groenpremie bedrijventerreinen

Met een groenpremie op de grondprijzen wordt een bijdrage geleverd aan het compact bouwen en zuinig ruimtegebruik in de provincie Brabant. De groenpremie kan bestaan uit een beperkte opslag op de uitgifteprijs van bedrijventerreinen in Brabant (maximaal 1 procent). De hoogte van deze opslag dient zodanig gekozen te worden dat de concurrentie met bedrijfslocaties buiten de provincie tot een minimum beperkt wordt.

Heffingen - zoals een groenpremie - kunnen worden gebruikt om de maatschappelijke kosten van

bedrijventerreinen beter in de prijs uit te drukken¹⁵. Gemeenten concurreren elkaar om de vestiging van bedrijven door kortingen te geven op de grondprijzen. Daardoor worden kavels vaak uitgegeven onder de kosten om deze te ontwikkelen, hetgeen vanuit maatschappelijk oogpunt niet optimaal is. Met deze beperkte groenpremie kunnen de maatschappelijke kosten 'geïnternaliseerd' worden, zodat er een prikkel ontstaat om extra ruimtebeslag tegen te gaan. Het voordeel is dat deze heffing voor alle gemeenten in Brabant geldt, zodat individuele Brabantse gemeenten hier niet de dupe van worden.

Omvang van het fonds en begunstigden

Uitgangspunt is een groenpremie, waarvan de hoogte geen effect heeft op het aantrekken van nieuwe bedrijven voor de provincie als geheel. Met een beperkte heffing van bijvoorbeeld € 1,00 per m² grond bovenop de gronduitgifteprijs kan een opbrengstenstroom van 2 miljoen euro gegenereerd. Aannee hierbij is dat in heel Brabant op jaarbasis zo'n 250 à 300 hectare aan nieuwe bedrijventerreinen wordt uitgegeven (CPB, Bedrijfslocatiemonitor, 2002), waarvan 200 hectare in aanmerking komt voor de heffing¹⁶.

Het heeft de voorkeur om deze opbrengstenstroom in het algemene fonds van de duurzaamheidsbank terug te laten vloeien. Hiermee kunnen duurzaamheidsprojecten met grote milieuwinst voor de Brabantse samenleving worden gefinancierd. Een tweede mogelijkheid is een koppeling te maken met de gemeenten of bedrijventerrein waar de geïnde geldstroom van afkomstig is. Daarmee kunnen extra voorzieningen worden gecreëerd die het aanzien en de voorzieningen van bedrijventerreinen verbeteren. Denk daarbij aan gemeenschappelijke (ondergrondse) parkeervoorzieningen, groenaanleg, en ontwikkeling van nieuwe duurzame bedrijventerreinen. Ook kan een bijdrage geleverd worden aan het project Groen Beheren (uit Brabant Ongemonteerd), waarbij Groene Mallen om bebouwde gebieden (ook bedrijventerreinen) heen worden gelegd. Daarmee kan het werkklimaat op bedrijventerreinen worden verbeterd.

---

¹⁵ CPB, De grondmarkt, een gebrekkige markt en een onvolmaakte overheid, 1999.

¹⁶ Zie kopje 'heffingsgrondslag'.

Rol duurzaamheidsbank

De rol van de duurzaamheidsbank is het aansturen van de gemeentelijke grondbedrijven om de 'heffing' te innen.

Heffingsgrondslag

De heffingsgrondslag is het aantal vierkante meters nieuwe gronduitgifte op Brabantse bedrijventerreinen. Eventueel kan ervoor gekozen worden duurzame bedrijventerreinen in aanmerking te laten komen voor een vrijstelling op basis van door de provincie opgestelde criteria.

Beleidsmatige, fiscale en juridische inpasbaarheid

De groenpremie is enigszins te vergelijken met reeds bestaande statiegeldregelingen. Statiegeldregelingen zijn in verschillende Nederlandse gemeenten ingevoerd. De regeling houdt voor de meeste gemeenten in dat bij de aanschaf van de bouwgrond de koper statiegeld betaalt dat hij/zij terugkrijgt wanneer aantoonbaar duurzaam is gebouwd. Het gemeentelijk grondbedrijf speelt een cruciale rol bij de feitelijke invoering van de statiegeldregeling. Het belangrijkste nadeel van een dergelijke regeling is dat veel tijd van het grondbedrijf zal moeten worden gevraagd om de regeling te handhaven en controleren (Kuipers, Bouwen aan duurzaamheid, 2002).

Draagvlak

Medewerking van een grote meerderheid van Brabantse gemeenten is nodig om tot een groenpremie voor gronduitgifte te komen. Een van de belangrijkste vragen is of het politiek haalbaar is met de gemeenten een convenant (intentieverklaring) te tekenen waarin afgesproken wordt om medewerking te verlenen aan de regeling. Het sluiten van een dergelijk convenant en de politieke besluitvorming in de verschillende gemeenten is naar verwachting een complexe en tijdrovende zaak. Om gemeenten over de streep te trekken, kan het noodzakelijk zijn om de inkomsten uit de groenpremie 'gemeentelijk te oormerken'.

Brabantse natuurcertificaten

Beschrijving

Met de Brabantse natuurcertificaten worden twee doelen beoogd:

- Klimaatneutraal maken van productieprocessen en gebruik energie consumenten;
- Door bosaanplant verduurzaming van ruimtegebruik.

Voor de provincie staat het voorkomen van vervuiling centraal. Bijvoorbeeld door het stimuleren van schone productieprocessen die minder grondstoffen en energie gebruiken.

De uitstoot die toch plaatsvindt kan vrijwillig gecompenseerd worden met natuurcertificaten. Hiermee kan bosaanplant worden gefinancierd, waardoor CO₂ op een natuurlijke manier wordt vastgelegd. De opbrengst is genoeg om zoveel bos aan te planten als nodig is om de hoeveelheid uitgestoten broeikasgassen, omgerekend naar CO₂-equivalenten weer vast te leggen. Compensatie kan plaatsvinden voor:

- Energiegebruik bedrijven: gebouw(en), productieproces, mobiliteit;
- Energiegebruik particulieren (huis, auto, vliegvlucht);
- Energiegebruik overheden en instellingen (gebouwen).

De opbrengst uit de natuurcertificaten wordt dus rechtstreeks gebruikt om nieuwe natuur te ontwikkelen. Als 'beloning' aan de kopers van de certificaten kunnen eventueel privileges worden verleend die samenhangen met de met het geld gerealiseerde natuurprojecten.

Omvang van het fonds en begunstigden

Stel in Brabant zou 1% de industriële bedrijven (een vijfde van de totale uitstoot) bereid zijn om voor de helft van hun totale energiegebruik, bosaanplantcertificaten in te kopen. We gaan er hierbij van uit dat de prijs van een certificaat € 40 per ton bedraagt. Deze bereidheid zou een financieringsstroom van een miljoen euro opleveren. Hiermee kan circa 300 hectare bos mee aangeplant worden, ter compensatie van CO₂-uitstoot.

Begunstigden kunnen zijn organisaties in Brabant die verantwoordelijk zijn voor natuurbeheer en -ontwikkeling. Daarbij kan gedacht worden aan Landschapsbeheer Noord-Brabant.

Rol duurzaamheidsbank

Op dit moment bestaan er verschillende program-

ma's voor dergelijke compensatiecertificaten, onder andere door organisaties als Trees for Travel and Business for Climate aangeboden. Dergelijke organisaties ondersteunen o.a. bosprojecten in Oeganda, Ecuador en Tjechië. De meerwaarde van de duurzaamheidsbank is dat er een directe koppeling wordt gelegd tussen verkoop van certificaten in Brabant en rechtstreekse financiering van natuurprojecten in diezelfde provincie. Anders gezegd, Brabantse bedrijven en consumenten sparen voor eigen natuurprojecten in de onmiddellijke omgeving. Eventueel kan gedacht worden aan grootschalige sponsoring van bepaalde nieuwe natuurgebieden door middel van het verbinden van een bedrijfsnaam. De rol van de duurzaamheidsbank is het benaderen van de doelgroep voor het klimaatneutraal maken van hun energiegebruik, het aanbieden van certificaten en het financieel participeren in nieuwe Brabantse natuurprojecten.

Heffingsgrondslag

De 'heffingsgrondslag' is het aantal tonnen CO₂-uitstoot door huishoudens of bedrijven.

Beleidsmatige, fiscale en juridische inpasbaarheid

Het gaat om een privaatrechtelijk constructie die door een bank aangeboden wordt. Er zijn hier verder geen restricties aan verbonden.

Draagvlak

Dit zogenaamde compensatie-instrument gaat uit van vrijwilligheid. Onze inschatting is dat er een zekere vraag bestaat naar bosaanplantcertificaten, indien die rechtstreeks bijdragen aan nieuwe bossen en natuurontwikkeling in Brabant. Het vinden van creatieve beloningsconstructies zou hierbij kunnen helpen en op den duur zou het geïntegreerd kunnen worden met andere klimaatmiddelen.

Duurzame mobiliteit

Zoals vermeld in het inleidende hoofdstuk, kan het fonds waaruit duurzaamheidsprojecten (deels) worden betaald, worden gevoed door verschillende financieringsmechanismen. In principe kunnen vele verschillende grondslagen worden gehanteerd voor het verkrijgen van nieuwe financiële middelen

binnen een provincie. Wij kiezen in dit project echter voor een milieugerelateerde grondslag, zoals energiegebruik, mobiliteit, ruimtegebruik, etc. Hiermee creëren we namelijk een zogenaamd 'tweesnijdend zwaard' waarbij zowel bij het heffen als bij het gebruik van de opbrengsten daarvan een financiële prikkel wordt gegenereerd richting duurzame ontwikkeling:

In deze paragraaf gaan we in op nieuwe financieringsvormen die gerelateerd zijn aan mobiliteit:

- Doorstroompremie en OV-premie;
- Verhandelbare parkeerrechten;
- Ophogen opcenten Motorrijtuigenbelasting.

Doorstroompremie

Probleemschets

In Brabant kennen met name de steden Eindhoven en Breda thans al grote problemen met de doorstroming van het verkeer. Verwacht wordt dat deze in 2010 nog groter zullen zijn. Tegelijkertijd zal in de komende kabinetsperiode geen tot weinig geld beschikbaar komen van de Rijksoverheid om de fileproblemen in en rondom de Brabantse steden te verlichten. Tot slot blijkt ook het openbaarvervoer slecht aan de behoefte te kunnen voldoen. Zo worden in Eindhoven jaarlijks onrendabele lijnen gesloten als gevolg van de tekorten op de begroting van de uitvoerende organisatie. Een onvermijdelijk gevolg hiervan lijkt dat burgers nog jaren met steeds toenemende verkeersdruk te kampen inclusief de negatieve effecten op de lokale luchtkwaliteit. Hoe uit deze impasse te geraken? Een oplossing wordt in deze paragraaf aangedragen: een 'doorstroom- of OV-premie' die middelen genereert voor het financieren van nieuwe weginfrastructuur, verbetering van OV, schone mobiliteit in de steden die het betreft. Voordeel van dit systeem is dat het zowel de kosten als de baten op lokaal/regionaal niveau doet neerslaan. De grote aantrekkingskracht van het initiëren van een regionaal systeem waarbij de opbrengsten gebruikt kunnen worden voor investeringen in duurzame mobiliteit in de regio zelf, blijkt uit de vele buitenlandse steden die reeds tot invoering zijn overgegaan (zie box 1).

Beschrijving systeem

Bij een 'doorstroompremie' (of OV-premie) wordt

een prijs gevraagd voor het weggebruik tijdens periodes en op plaatsen waar de snelheid van het verkeer (sterk) afneemt door de verkeersdrukte. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een toegangsheffing van € 3 tot de stadskern van bijvoorbeeld de vier grote steden Eindhoven, Breda, Tilburg en Den Bosch tussen 7 en 9 uur in de ochtend en gedurende de avondspits.

Wat betreft de technische uitvoering kan worden overwogen om de grens te leggen op de ringwegen of op toe en afritten naar de binnensteden. Voor een snelle invoering is het waarschijnlijk beter om het systeem niet op het Rijkswegennet te laten beginnen omdat dan ook de besluitvorming van het Rijk noodzakelijk moet worden doorlopen.

Voor een relatief snelle invoering lijkt het dus gemakkelijker om alleen het onderliggende wegennet en de provinciale wegen, die beheerd worden door Provincie en gemeenten, te gebruiken voor het systeem. Deze keuze betekent wel dat het aantal toegangswegen tot het gebied groot is en dat een systeem zoals wordt gebruikt in Singapore met 'tolpoortjes' en 'elektronische kastjes' in een auto, te duur en te bewerkelijk kan blijken te zijn. Een alternatief is dan het systeem dat dit jaar in Londen wordt ingevoerd waarbij iedere weggebruiker het kenteknummer van zijn auto van te voren moet aanmelden als deze gedurende de 'heffingsperiode' van 7 uur 'in de ochtend tot 7 uur in de avond de stadskern van Londen in wil. Aanmelding kan voor een dag, een week, een maand of een jaar en gebeurt via de post, telefoon, internet of het loket van de instantie die het systeem beheert. Uit verschillende studies blijkt overigens dat de effectiviteit van het systeem toeneemt als de heffingsperiodes beperkt blijven tot de spits en nog verder toeneemt als de prijs in de spits ook nog afhankelijk is van de verkeersdrukte.

De handhaving van het systeem kan analoog aan het Londense systeem plaatsvinden via vaste en mobiele camera's. Denkbaar is ook dat parkeerpauzes tevens controleren of het betreffende voertuig de doorstroompremie heeft betaald.

Waarom een doorstroompremie?

In de prijsvorming en financiering van mobiliteit zit weinig innovatie.

Ten eerste ontbreekt ieder mechanisme om vraag

naar mobiliteit en het aanbod van infrastructuurcapaciteit op elkaar af te stemmen. In een normale markteconomie leidt een hoge vraag tot schaarste en hogere prijzen, daarmee tot nieuw aanbod. Maar in het verkeer is dit allemaal anders.

Ten tweede leidt meer vraag in het verkeer wel tot schaarste aan capaciteit, maar niet tot hogere prijzen. Het is net zo duur om maandagochtend de Amsterdamse ringweg op te gaan als op zaterdagmiddag van Meppel naar Leeuwarden te reizen. Files zijn het logische gevolg.

Ten derde wordt het aanbod aan nieuwe infrastructuurcapaciteit niet bepaald door de betalingsbereidheid van gebruikers maar door politiek. Op rijksniveau betreft het bijvoorbeeld de 'tombola' Meerjarenprogramma Infrastructuur en Transport. Ten vierde leidt de sterk gecentraliseerde financiering van infrastructuur tot bedelgedrag richting 'Den Haag' met als uitkomst dat inwoners van Boxtel bijvoorbeeld belasting betalen voor de Amsterdamse Noord-Zuidlijn. Lobbykracht is bij een dergelijke scheve verdeling van lasten en baten vaak even belangrijk als werkelijke noden. Dit is niet alleen onrechtvaardig maar ook ondoelmatig want lobby-energie is in principe verspilde energie. Vanuit doelmatigheids- en rechtvaardigheidsperspectief is er dus alle reden om te kijken naar een meer decentrale en meer vraaggestuurd stelsel van investeringen in infrastructuur.

Wat zijn nu mogelijke opties voor een meer doorbaathebbers gefinancierde infrastructuur?

Het meest directe systeem is 'de gebruiker betaalt'. Lokale en regionale overheden kunnen het initiatief nemen om de automobilist een bijdrage te vragen voor investeringen in wegwitbreidingen en ook in openbaar vervoer. Om redenen van rechtvaardigheid zouden bij voorkeur die automobilisten moeten bijdragen die de investeringen het meest noodzakelijk maken, dus de automobilisten in de spits. Dat de files dan afnemen waardoor de bereikbaarheid verbetert is dan mooi meegenomen.

Lokale en regionale overheden zouden het initiatief kunnen nemen om in samenwerking met de landelijke overheid dergelijke systemen op te tuigen. De voordelen van een degelijk systeem liggen immers

primair op lokaal en regionaal niveau. Voorbeelden van werkende systemen zijn ook eigenlijk alleen maar op lokaal c.q. regionaal niveau te vinden, bijvoorbeeld in Noorwegen (Bergen en Trondheim), Singapore en Hong Kong. Londen

Box 1: 'Doorstroompremie' in buitenlandse steden

Vergelijkbare vormen van een 'doorstroompremie' in het buitenland laten belangrijke gedragsaanpassingen zien. Hoewel de effecten niet zonder meer met elkaar vergelijkbaar zijn, laten de projecten significante gedragsaanpassingen zien. Zo laten cordon-varianten in Hongkong (experiment) en Singapore (operationeel) grote mobiliteitseffecten zien (25 tot 50 % minder verplaatsingen), die afhankelijk zijn van de hoogte en het tijdstip van de heffing. In Singapore was de heffingsperiode aanvankelijk beperkt tot de ochtendspits, maar is later uitgebreid naar de avondspits. Het aantal passages is na invoering tijdens de heffingsperiodes afgenomen, terwijl het gebruik buiten de heffingsperiodes is toegenomen. Binnen het heffingsgebied is er sprake van hogere snelheden. Wel dient opgemerkt te worden dat het hier een heffingsgebied betreft met stedelijk verkeer, waarbij goede alternatieven voor het autogebruik voor handen zijn. In Scandinavië zijn er in vier steden tolringwegen¹⁷. Doel van de heffing is hier om de infrastructuur te bekostigen en niet om congestie terug te dringen. De heffingen zijn hier relatief laag, variëren niet of nauwelijks in de tijd en er bestaan goedkopere abonnementen, waardoor het aantal passages voor deze groep niet wordt afgeremd. Het effect van deze heffingen is dan ook beperkt. Uit een Cordon-experiment in Stuttgart, waarbij 400 automobilisten op vrijwillige basis elektronisch heffingen betaalden, kwam naar voren dat bij voldoende gedifferentieerde en gerichte heffingen, belangrijke gedragsaanpassingen van met name tijd en route kunnen worden bereikt.

In Londen wordt dit jaar een toegangsheffing ingevoerd voor auto's tot het stadscentrum. Verwacht wordt dat een congestieheffing van 5 pond per voertuig per dag leidt tot een vermindering van vertraging door files met 15-30%. Verwacht wordt dat ongeveer 20 tot 30% van de autobezitters die het centrale deel van de stad gaan mijden, overstappen op het openbaarvervoer. De opbrengsten van ongeveer 200 miljoen pond per jaar worden gebruikt voor verbetering van het openbaarvervoersysteem, beter onderhoud van weginfrastructuur en meer faciliteiten voor

staat aan de vooravond van invoering van een nieuw financieringssysteem voor verbeteringen aan de metro die worden betaald uit een toegangsheffing voor auto's tot het stadscentrum (zie ook box 1).

Een indirecter systeem wordt in Frankrijk gehanteerd, het 'versement transport'. Dit is belasting die lokale overheden kunnen opleggen aan werkgevers en die per werknemer wordt geïnd, waarvan de opbrengsten bestemd zijn voor verbetering van (vooral OV-)infrastructuur¹⁸. De gedachte is dat uiteindelijk vooral werkgevers profiteren van een goede bereikbaarheid van steden in de spits. Een dergelijk meer decentraal financieringssysteem voorkomt het improductieve bedelgedrag richting hogere overheden; lokale overheden zullen zelf veel beter moeten afwegen welke soort infrastructuur hun regio nu echt nodig heeft. Een nadeel van dit systeem is dat een regulerend effect op het verkeer ontbreekt; de files worden er nauwelijks korter van.

- Geschatte opbrengst en gebruik daarvan

Op basis van studies en ervaringen in andere steden schatten wij dat een doorstroompremie in de orde van grootte van 3 - 5 € een jaarlijkse opbrengst voor een stad als Eindhoven genereert van 15 tot 30 miljoen euro.

In principe zullen de opbrengsten vloeien naar het fonds dat beheerd wordt door de duurzaamheidsbank. De opbrengsten kunnen dan vervolgens worden gebruikt voor die projecten in de regio waarvan de grootste welvaartsinsten worden verwacht. Echter omwille van draagvlak kan het verstandig zijn de opbrengsten te gebruiken voor doelen in en rondom de betreffende stad en die de doelgroep ten goede komen. Hierbij kan worden gedacht aan een mix van (i) extra weginfrastructuur voor knelpunten, (ii) investeringen in OV, (iii) bevorderen van milieuvriendelijke vervoerswijzen zoals emissievrije vervoerssystemen en het financieren van OV-ontsluiting van nieuwe Vinex-locaties in Brabant.

¹⁷ Onder meer in Trondheim, een stad met 140.000 inwoners, is een tol op alle inkomende wegen van de stad ingevoerd van ca. 1,5 Euro per voertuig en ca. 3 Euro voor zware voertuigen boven 3500 kg. Verder bestaat er een maximum 'heffing' van 60 betalingen ofwel 90 Euro per maand.

¹⁸ Zie bijvoorbeeld Nyfer, 'Bereikbaarheid belast', 2000

Draagvlak

Een belangrijke vraag is natuurlijk of draagvlak voor dergelijke innovatieve financieringsconstructies kan worden gevonden. Het gaat immers om een verandering van geldstromen waarbij sommige partijen meer zullen moeten gaan betalen dan ze nu doen, en waarbij de voordelen (minder landelijke belastingen en een betere bereikbaarheid) wellicht minder tastbaar zijn. Toch is het niet onmogelijk; uit de buitenlandse cases (zie box 1 en bijlage) kunnen we de volgende lessen leren die essentieel zijn voor het verkrijgen van draagvlak:

- 1 Zorg voor een helder probleembesef en een 'sense of urgency' bij zowel bevolking als bestuur ('zo kan het niet langer') en een krachtige en consistente bestuurlijke inzet;
- 2 Stel in de communicatie het financieringsdoel centraal: wat zal er gebeuren met de opbrengst van de 'doorstroompremie' en wat zullen de effecten van deze investeringen zijn?¹⁹
- 3 Denk in beleidspakketten waarin compenserende maatregelen zitten voor kwetsbare groepen zoals de lage inkomens;
- 4 Zorg ervoor dat het systeem in principe binnen één bestuursperiode kan worden gerealiseerd.

Gegeven het vele onderzoek dat is verricht en de vele praktijkvoorbeelden in het buitenland is het haalbaar om het systeem binnen vier jaar te realiseren. Op deze manier komen ook de baten van het systeem relatief snel ten goede aan projecten in de regio.

Economische effecten

Uit een studie van het CPB²⁰ naar de effecten van rekening rijden in de randstad blijkt dat de netto maatschappelijke baten een systeem van congestieheffing en optimaal gebruik van de opbrengsten positief zijn, ook als andere regio's of steden niet meedoen. Ook studies van het NEI (1999)²¹ naar de gevolgen van rekeningrijden in Utrecht en Amsterdam laten zien dat de effecten voor het investeringsklimaat voor het bedrijfsleven en de arbeidsmarkt per saldo positief zijn. De bereikbaarheid zal toenemen als gevolg van het regulerende effect van de doorstroompremie en de investeringen in OV en knelpunten in de weginfrastructuur. Ook het verbeterde leefklimaat zal een belangrijk punt

zijn voor de aantrekkingskracht van de regio als werk en leefmilieu.

Rol duurzaamheidsbank

De duurzaamheidsbank kan een initiërende rol nemen bij het tot stand brengen van de doorstroompremie en het 'earmarken' van de opbrengsten. De daadwerkelijke besluitvorming en uitvoering zullen echter waarschijnlijk vooral door de provincie en betrokken gemeentes moeten worden getrokken. Zij zullen dan ook kunnen bekijken hoe kwetsbare groepen kunnen worden gecompenseerd.

Verhandelbare parkeerrechten

Beschrijving

In diverse grote steden in Brabant kampen bedrijven met parkeerproblemen. Deze problemen kunnen zich concentreren op bepaalde bedrijvenlocaties of in de stadscentra. Door een begrensde markt voor parkeerplaatsen te creëren, kan de parkeerproblematiek worden aangepakt. Dit kan door een systeem van verhandelbare parkeerrechten per kantoorlocaties of specifiek gebied²². Deze parkeerrechten kunnen de verschillende bedrijven onderling uitruilen. Een systeem van verhandelbare parkeerrechten levert zo een incentive op om zo min mogelijk gebruik te maken van parkeerplaatsen. Dit kan vervolgens weer een prikkel opleveren om serieus met alternatieve vormen van vervoer aan de slag te gaan. Het maximaal aantal beschikbare parkeerplaatsen (plafond) kan bijvoorbeeld op de volgende twee manieren worden vastgesteld:

- Het systeem wordt opgezet voor een bepaalde

---

¹⁹ Draagvlakonderzoek wijst immers uit dat mensen 1) prijsbeleid voor de auto als de minst effectieve maatregel aanmerken om verkeersproblemen op te lossen en 2) financiering van nieuwe infrastructuur door de automobilist het meest rechtvaardig vinden.

²⁰ CPB (1998), Rekening Rijden in de Randstad; een Second Opinion.

²¹ NEI (1999a), Rekeningrijden in Utrecht; Gevolgen voor het investeringsklimaat, arbeidsmarkt en bedrijven. NEI (1999b), Gevoeligheidsanalyse rekeningrijden in de regio Amsterdam: mogelijkheden en knelpunten bij het bedrijfsleven.

²² Zie ook TNO-STB, Nieuwe instrumenten in het milieubeleid, 2000.

hoeveelheid extra parkeerplaatsen boven op de wettelijke norm of de huidige situatie. Voordeel hiervan zal zijn dat de weerstand vanuit bedrijven om deel te nemen waarschijnlijk beperkt is. Nadeel is dat er extra parkeerplaatsen moeten worden gecreëerd.

- Het systeem wordt opgezet voor een aantal parkeerplaatsen dat lager ligt dan de norm of de huidige situatie. De bereidheid tot deelname zal waarschijnlijk lager liggen, maar de prikkel om met alternatieve vormen van vervoer aan de slag te gaan, is juist groter.

Een belangrijke uitwerkingsvraag voor het verhandelbare parkeerrechtensysteem is of het private of publieke ruimte betreft en welke afgebakende gebieden daarvoor kunnen aangewezen. Private parkeer ruimte is per definitie geen eigendom van de gemeente en kan dus niet onder een gemeentelijk systeem vallen. Wel is het denkbaar dat de duurzaamheidsbank als facilitator optreedt bij bestaande of nieuw aan te leggen bedrijventerreinen als het gaat om het opzetten van een 'intern bedrijfsterreinsysteem'.

Wat betreft de publieke ruimte, kan de gemeente gebieden aanwijzen waarbinnen bedrijven en eventueel andere partijen parkeerrechten krijgen toebedeeld (al dan niet via een veiling) en daarna kunnen verhandelen. Het ligt echter niet voor de hand om het dit systeem in winkel- en woongebieden toe te passen vanwege de hoge transactiekosten. In dat geval lijkt het huidige systeem van parkeertarieven en differentiaties daarvan veel efficiënter te zijn. In tegenstelling tot parkeerheffingen, heeft een systeem van verhandelbare parkeerrechten wel het voordeel dat de prijs van een recht zich automatisch aanpast aan de vraag naar parkeerruimte. Parkeerheffingen zijn vaak te hoog of te laag waardoor dure parkeerruimte soms niet benut wordt of waardoor degene die de parkeerruimte het meest nodig heeft (en dus bereid is een hoge heffing te betalen) geen plek meer kan vinden.

Een mogelijk bijkomend effect van een hogere prijs voor parkeren is dat, bij voldoende substitutiemogelijkheden naar schonere vormen van vervoer, een bijdrage worden geleverd aan verbetering van de binnenstedelijke luchtkwaliteit (fijnstof, NO_x, SO₂).

Omvang fonds en begunstigen

Het systeem kan op twee manieren worden opgezet. De initiële parkeerrechten kunnen gratis uitgedeeld worden aan de deelnemende bedrijven (1) of tegen betaling (2). Eventueel kan aan het bezit van het recht ook een periodieke betaling worden gekoppeld. In het eerste geval zijn er geen opbrengsten; in het tweede geval wel. Aangezien er in Nederland nog geen ervaringen zijn met dit instrument is het moeilijk om in te schatten om welke prijzen en opbrengsten het gaat. Dit zal onder meer afhangen naar de mate van schaarste. Een systeem van gratis uitgifte leidt niet tot opbrengsten die het fonds van de duurzaamheidsbank kan vullen. Wel creëert deze optie een markt voor parkeerruimte waardoor de beperkte ruimte efficiënter kan worden gebruikt. Zowel uit economische perspectief als uit het perspectief van een duurzaamheidsbank, gaat de voorkeur uit naar een systeem van veiling waarbij de opbrengsten uit de initiële rechten terugvloeien naar het algemene fonds dat de bank beheert.

De doelgroep bestaat uit grote kantoorbedrijven met een gebrek aan beschikbare parkeerplaatsen.

Rol duurzaamheidsbank

De rol van de bank is op de eerste plaats het beheeren van de handel in duurzaamheidsrechten. Hieronder vallen het initieel verdelen van de rechten, het creëren van een handelsplatform (of veiling via internet) waar de rechten vervolgens uitgewisseld kunnen worden, het regelen van betalingen, etc. De duurzaamheidsbank neemt het voortouw om samen met een milieuafdeling, een parkeerbeheerder en bedrijven op een kantoorlocatie een pilot te starten, bij voorkeur in Den Bosch of Eindhoven.

Heffingsgrondslag of handelseenheid

Een parkeerrecht geeft het recht om gedurende een jaar of het restant van het jaar gebruik te maken van één toegewezen parkeerplaats.

Beleidsmatige, fiscale en juridische inpasbaarheid

De belangrijkste vraag is niet zozeer de fiscale inpasbaarheid, maar de vraag of een systeem in de wettelijke kaders kan worden ingepast. Dat zal mede afhangen van de vormgeving. Belangrijk aspect hierin is of het systeem vrijwillig of verplichte deelname kent.

Draagvlak

Voorgesteld wordt om zo snel mogelijk tot een plan van aanpak te komen. Dit dient onder andere te bestaan uit een stappenplan met een concrete uitwerking, een communicatieplan en een voorstel voor een pilot. Dan kan worden getoetst of er binnen Brabant draagvlak voor is voor verhandelbare parkeerrechten.

Ophoging provinciale opcenten MRB

Beschrijving

De eigen inkomsten van de provincies Brabant bestaan uit de opcenten op de motorrijtuigenbelasting (MRB), de leges, de renteopbrengsten, dividenden en een paar andere bronnen. Net zoals in de andere provincies, zijn in Brabant de heffingen met de hoogste inkomsten de opcenten op de MRB. Deze bedragen €152,2 miljoen in 2003 volgens de provinciale begroting 2003 van Brabant. Op een totale begroting van 496 miljoen Euro is dit ruim 30% van alle inkomsten van de Provincie. Hieruit blijkt dat een kleine verhoging van de opcenten op de MRB al tot relatief veel extra opbrengsten kan leiden voor de provincie en mogelijk het duurzaamheidsfonds.

Mogelijkheden voor ophoging en opbrengst

De opcenten op de MRB verschillen per provincie. Met ingang van 1 april 1997 is het maximale aantal door de provincies te heffen opcenten gebaseerd op de hoofdsom van de motorrijtuigenbelasting 1995. Jaarlijks wordt het maximum aantal te heffen provinciale opcenten aangepast in de Provinciewet²³. Per 1 april 2003 is het maximum vastgesteld op 89,9% opcenten van de hoofdsom van de MRB. Uit een Interprovinciale vergelijking van het Ministerie van Binnenlandse Zaken van de financiën van de provincies in Nederland, blijkt dat geen enkele provincie het maximale tarief hanteert. Brabant zat in 2002 ongeveer in de middenmoot. Voor 2003 heeft Brabant de opcenten op de MRB vastgesteld op 66,3%. Indien Brabant zou besluiten het maximaal toegestane tarief te hanteren van 89,9% dan zou dit een extra opbrengst van 55 miljoen Euro betekenen in 2003.

Draagvlak en haalbaarheid

Er zijn echter verschillende argumenten te bedenken waarom Brabant niet besluit tot een maximaal

toegestane verhoging van de opcenten op de MRB. Ten eerste zou dat een belangrijke lastenverzwaring betekenen voor autobezitters. Ten tweede kan een dergelijke verhoging leiden tot een verslechtering van het investeringsklimaat in Brabant ten opzichte van aangrenzende provincies. Om deze redenen verwachten wij dat een verhoging van enkele procenten maximaal haalbaar is om financiële middelen voor het duurzaamheidsfonds te genereren. Een beperkte verhoging van bijvoorbeeld 2% punten leidt dan tot een opbrengst van ongeveer 5 miljoen euro op jaarbasis.

Afvalpreventie

Samen met gemeenten en bedrijven zorgt de provincie voor verwerking van afval dat niet hergebruikt kan worden. Dat gebeurt bij voorkeur door verbranding. Pas als het niet anders kan, zal het afval worden gestort. Bodemsanering en ontgroning behoren eveneens tot de provinciale milieutaken. Stortrechten vormt een financiële prikkel om zoveel mogelijk alternatieven voor het storten van afval te vinden.

Verhandelbare stortrechten

Beschrijving

Het uiteindelijke probleem met afval is dat het voor een bepaald deel definitief gestort wordt (binnen of buiten de provincie) met het bijkomende onwenselijke milieu- en ruimtebeslag. Doordat storten altijd aan het einde van de afvalverwerkingketen komt en dus altijd een onderdeel vormt van de vorige stap, zal het beperken van de hoeveelheid te storten afval een prikkel geven tot andere meer wenselijke oplossingen (zoals recycling, compostering, etc.). In de afgelopen vijftien jaar is de hoeveelheid te storten afval in Nederland (en Brabant vormt daarop geen uitzondering) afgenomen als gevolg van het gevoerde beleid, en de daardoor aanzienlijk gestegen storkosten (door voorschriften aan stortplaatsen, en de milieubelasting op storten).

Het idee van verhandelbare stortrechten kan op verschillende manieren worden ingevoerd. Hier

---

²³ Ingevolge artikel 222, 4e lid.

beperken we ons tot een variant waarbij de provincie - uitgaande van de huidige hoeveelheden gestort afval - de hoeveelheid uit te geven stortrechten vaststelt. Deze worden vervolgens op de markt gebracht, waarbij vormen als veilen, of een maandelijks markt, of deels ondershands denkbaar zijn. Er dient in het systeem voorkomen te worden dat enkele partijen veel meer stortrechten in handen krijgen dan ze zelf nodig hebben om oligopolies te voorkomen.

Het stortrecht vereist wel dat er ook gekeken wordt naar storten buiten de provincie. Immers: anders zou het kunnen lonen om onder het provinciaal plafond uit te komen door afval te exporteren (hoewel binnen Nederland geen enkele provincie staat te springen om het afval van anderen te storten. Dit creëert mogelijk administratieve problemen, bijvoorbeeld in het geval van export van afval naar andere provincies alwaar het verbrand wordt. Daardoor is het nodig om te weten hoeveel er van het geëxporteerde afval uiteindelijk gestort wordt. Bij een kloppende registratie in het kader van wetgeving op het gebied van afvalstoffen zou dit geen probleem mogen zijn.

Verhandelbare stortrechten hebben een brede werking. Immers, de grote afvalbedrijven (publiek en commercieel) die de rechten zullen moeten kopen om te mogen storten, hebben er alle belang bij om zo weinig mogelijk rechten te moeten kopen. De manier daartoe is om hun klanten aan te zetten tot (nog) beter scheiden en minder afvalproductie. Producenten (verpakking, producten) zullen er indirect toe worden aangezet om producten en verpakkingen beter recyclebaar te maken. Kortom, de gehele keten die voor het stortstadium ligt wordt er direct en indirect door beïnvloed.

Indicatieve opbrengst verhandelbare stortrechten

De opbrengst van verhandelbare stortrechten zal snel in de 10-tallen miljoenen Euro liggen. Uitgaande van bijvoorbeeld 200.000 ton rechten, en een prijs van € 100 per ton bedraagt de opbrengst € 20 mln.

De opbrengst kan het beste toegevoegd worden aan algemene duurzaamheidsmiddelen. Daarmee wordt

voorkomen dat een te eenzijdige fixatie op afval(preventie en recycling) plaatsheeft.

Rol duurzaamheidsbank

De duurzaamheidsbank kan de uitgifte van de stortrechten, de financiële administratie, veiling e.d. beheren.

Heffingsgrondslag of handelseenheid

De handelseenheid is een ton stortrechten. Hoewel niet strikt noodzakelijk, zou een stortrecht een beperkte geldigheidsduur kunnen hebben.

Administratieve inpasbaarheid

Het invoeren van verhandelbare stortrechten vergt een administratieve verantwoording. Dit zou voor de bedrijven die stortrechten moeten kopen interessant zijn als het meteen zou betekenen dat de afvalstoffenadministratie er minder gecompliceerd van wordt. In het kader van de afvalstoffen wetgeving wordt afval in al haar stadia in principe gemonitord. Dit maakt het in principe mogelijk om vanuit het standpunt van elke afvalproducent vast te stellen hoeveel er uiteindelijk gestort wordt. Het zal wellicht enige administratieve moeite kosten om verschillende registraties aan elkaar te verbinden, anderzijds levert het ook meteen interessante informatie op voor de handhaving van milieuwetgeving.

Stortrechten lijken niet in strijd te zijn met het afvalstoffenbeleid van de Europese wetgeving. Of het zondermeer inpasbaar is in de nationale wetgeving is de vraag.

Draagvlak

Het lijkt niet aannemelijk dat betalende gemeente overlopen van enthousiasme voor een dergelijk systeem. Desalniettemin zou het een prikkel kunnen vormen

Water

Uit onderzoek van het Platform Diffuse Bronnen (2002) is gebleken dat de belangrijkste verontreinigingsbronnen in de provincie Noord-Brabant zijn: de landbouw, het gezuiverde en afgevoerde water van rioolwaterzuiveringsinstallaties (rwzi's) en de

externe belasting vanuit met name België. Daarnaast spelen de open teelt, de glastuinbouw, regenwaterriolen en afgekoppelde terreinen een belangrijke rol in de vervuiling als gevolg van bestrijdingsmiddelen. De hoofddoelstelling van het provinciale waterbeleid is daarom het bereiken en in stand houden van watersystemen die zorgen voor een gezond leefmilieu voor mens, dier en plant. Om vervuiling vanuit de belangrijkste bronnen te voorkomen is een aantal maatregelen denkbaar waaronder natuurvriendelijker beheer van de openbare ruimte (zie ook duurzaam ruimtegebruik) en vermindering van uitstoot van stikstof en fosfaat naar water (landbouw).

Een mogelijke financiële prikkel vanuit de duurzaamheidbank is het instrument verhandelbare waterrechten. Daarbij wordt ingegaan op waterkwaliteitsrechten, waterbergingsrechten en waterverbruikrechten.

Verhandelbare waterrechten

Waterkwaliteitsrechten

Op watergebied is in 2000 de EU kaderrichtlijn water ingevoerd die nieuwe eisen stelt aan het waterbeheer (vooral gericht op kwaliteitdoelstellingen). Dit vraagt een nieuw instrumentarium dat met lokale omstandigheden rekening kan houden. Daarbij komt nog eens dat de kaderrichtlijn vraagt om een kosten-effectieve aanpak ten einde de totale kosten van de invoering van de richtlijn zo laag mogelijk te houden. Een goede reden om te denken aan een of andere wijze waarop de belasting van het oppervlaktewater met verhandelbare rechten kan worden gereguleerd.

De provincie zou daarbij in logische delen moeten worden opgedeeld waarbij voor elk gebied(je) een maximale belasting wordt vastgesteld (waarbij dan voldaan wordt aan de normen). Een logische gebiedsgrens lijkt de gemeente, een groep van gemeenten of (delen) van waterschappen. Om nu de onderlinge handelsrelaties te kunnen vaststellen is het nodig dat er kennis is in hoeverre bepaalde gebieden elkaar beïnvloeden, immers niet alleen vanuit het eigen gebied, maar ook vanuit omringende (bovenstroomse) gebieden komt vervuiling. Daarmee zal op een of andere wijze rekening moe-

ten worden gehouden. Het is bijvoorbeeld denkbaar dat een binnen een gebied te treffen - zeer dure - maatregel, bovenstrooms aanzienlijk effectiever en efficiënter kan worden genomen met een zelfs beter effect op de waterkwaliteit benedenstrooms dan de benedenstroomse maatregel.

Er zouden dan praktischer wijze twee handelstromen komen:

- Eén binnen het gebied, waarbij de rechten worden geveild en de opbrengsten naar de duurzaamheidsmiddelen toevloeien;
- Een tweede handelstroom zou tussen de gebieden onderling kunnen plaatshebben, waarbij dan bepaalde lokale maatregelen in A kunnen worden uitgeruild met B.

Rol duurzaamheidbank

De rol van de duurzaamheidbank is het organiseren van de handel.

Heffingsgrondslag of handelseenheid

De vervuilingrechten zouden idealiter moeten worden uitgedrukt in de bijdrage(n) van lozingen aan de concentraties van diverse stoffen op alle relevante beïnvloede locaties. Maar omdat het ondoenlijk is om dat voor degene die loost (de rioolwaterzuivering, bedrijven, boeren) precies vast te stellen lijkt een pragmatische oplossing het verhandelen van lozingrechten (b.v. kg per jaar of per uur, naast de nu al gebruikelijke voorwaarden) met daarnaast een voorziening voor handel tussen gebieden.

Potentiële opbrengsten

Uitgaande van de huidige hoge opbrengsten van de waterkwaliteitsheffingen mag worden uitgegaan van een jaarlijkse stroom van € 10 miljoen of meer.

Administratieve inpasbaarheid

De handel vereist een voldoende nauwkeurige monitoring van relevante lozingen om te kunnen worden geïmplementeerd. De huidige (administratieve, registratie en meting) systemen zullen daartoe moeten worden opgewaardeerd. Enerzijds om de kosten te drukken, anderzijds om garanties tegen fraude te kunnen inbouwen.

Draagvlak

Omdat de eisen van de kaderrichtlijn op kosten-effectieve wijze dienen te worden ingevoerd zou er van de zijde van de overheden en bedrijven geen problemen te verwachten mogen zijn. Anders wordt het als bijvoorbeeld boeren rechten moeten kopen voor afspoeling van meststoffen. Deze zullen daar niet blij mee zijn. Dus er zijn zeker weerstanden te verwachten. Maar anderzijds zullen de kwaliteitsdoelstellingen op niet al te lange termijn wel gehaald moeten worden. En in theorie is een systeem van verhandelbare rechten het doelmatigste, dat wil zeggen dat de beoogde effecten (waterkwaliteit) tegen zo laag mogelijke (maatschappelijke) kosten worden gerealiseerd. Dit perspectief zou moeten bijdragen aan het draagvlak voor een dergelijk instrument.

Verhandelbare waterbergingsruimte

In de lijn met de ruimtelijke problematiek ontwikkelen van economische instrumenten ligt het verhandelen van waterbergingsruimte ook voor de hand²⁴. Door op een of andere manier de berging van water structureel te belonen, hebben gemeenten er financieel belang bij om bijvoorbeeld (gebieden van) het riool af te koppelen, water langer vast te houden. Dit zou in theorie kunnen leiden tot een optimale verdeling van de bergingsruimte

Verhandelbare waterverbruikrechten

Een ander idee heeft betrekking op het watergebruik. De provincie zou een plafond voor waterproductie (uitgesplitst naar grondwater en oppervlaktewater) kunnen vaststellen en dit vervolgens kunnen verkopen aan waterbedrijven en andere grootwaterverbruikers (industrie, landbouw).

Eenmalige bijdragen aan duurzaamheidbank

Beschrijving

Een potentieel omvangrijke bron van inkomsten voor zowel gemeenten als de provincie is de verkoop van aandelen in nutsbedrijven, zoals het energiebedrijf Essent, busbedrijf BBA en het Eindhovens energiebedrijf NRE. Door de verkoop komt een eenmalig substantieel bedrag vrij, dat in eerste instantie zal moeten worden aangewend om het verlies van toekomstige dividenduitkeringen te compenseren. In veel gevallen zal verkoop per saldo lei-

den tot meer beschikbaar vermogen, aangezien overheden vaak rekening houden met lagere toekomstige dividend uitkeringen. Het vrijgekomen vermogen kan, na verrekening van toekomstige dividenden, opnieuw ingezet worden en worden gereserveerd voor de duurzaamheidbank.

De provincie zet de voorbereiding van de privatisering van Essent voort, afhankelijk van c.q. overeenkomstig de landelijke regelgeving op dit punt die in voorbereiding is.

Provinciale Staten heeft aangegeven dat zij geen belang ziet in het aanhouden van deze aandelen als de regering akkoord gaat met een publieke verkoop. 30.8% van de aandelen Essent is in bezit van de provincie Noord-Brabant. Verder is een deel van de aandelen in handen van gemeenten als Tilburg en Den Bosch.

Als tweede voorbeeld zou kunnen gelden de middelen uit de verkoop van het busbedrijf BBA. Dit Brabantse busbedrijf was in handen van o.a. de provincie en de gemeenten Den Bosch, Breda, Tilburg, Bergen op Zoom, Oss, Roosendaal en Vught. In 2001 hebben deze gemeenten hun belang verkocht aan CGEA Transport, dat onder de Connex Groep valt. Voor de middelen uit de verkoop van de BBA is door de provincie reeds een bestemming gevonden.

Naast verkoopopbrengsten kan eveneens gedacht worden aan de dividenduitkeringen uit de nutsbedrijven. De algemene dividenden zijn thans opgenomen in de lopende begroting van de provincie. Echter, door samenwerking en fusie van een of meerdere onderdelen van bijvoorbeeld Essent, kan de aandeelhouderswaarde toenemen en ook de dividendopbrengsten voor de provincie. De meeropbrengsten kunnen bestemd worden voor de duurzaamheidbank.

Omvang van het revolverend fonds en begunstigen

Op dit moment is onduidelijk om welke bedragen het gaat en welk deel hiervan 'geoormerkt' kan worden voor een duurzaamheidbank.

---

²⁴ 'Waterboer kan overstroming tegengaan', Volkskrant zaterdag 11 januari 2003.

Aangezien het om grote, eenmalige bedragen gaat, heeft het de voorkeur deze bedragen onder te brengen in een revolving fund. Vanuit dit revolving fund kunnen zachte leningen worden verstrekt waarvan rente en aflossing terugvloeiën naar het fonds. Op die manier houdt het fonds zichzelf in stand. Ook kan worden gedacht aan het creëren van een garantiefonds.

Rol duurzaamheidsbank

Het reserveren van middelen uit de aandelenverkoop van nutsbedrijven is een politiek-bestuurlijke besluit, waarin de duurzaamheidsbank geen enkele formele rol heeft. De duurzaamheidsbank zal de middelen moeten beheren volgens te bepalen regels. Ook is het denkbaar dat Brabantse gemeenten duurzaamheidsmiddelen bij de bank onderbrengen die specifiek voor de betreffende gemeente beheerd worden (gemeentelijke schotten). Eventuele opbrengsten uit gemeentelijke verkoop van NRE (Eindhoven), Obragas²⁵ en Intergas (22 Brabantse gemeenten) kunnen hiervoor in aanmerking komen.

Heffingsgrondslag

Geen relevante grootheid. Het gaat om een eenmalige uitkering aan de duurzaamheidsbank vanuit gemeente of provincie.

Beleidsmatige, fiscale en juridische inpasbaarheid

De inpasbaarheid vormt geen probleem. Zoals gezegd: een voorstel voor reservering zal goedgekeurd moeten worden door de Provinciale Staten.

Draagvlak

Draagvlak voor een dergelijke reservering is naar verwachting groot, aangezien er goede argumenten zijn om het vrijgevalen gemeenschapsgeld uit het aandeelhouderschap (opnieuw) in te zetten voor een duurzame samenleving. Het aandeelhouderschap was voor liberalisering van netwerksectoren een instrument om de publieke belangen - duurzame voorziening - in de nutsector te dienen. Nu dit instrument geen functie meer heeft na het liberaliseringsproces, zal naar andere wegen moeten worden gezocht om lange termijn maatschappelijke baten na te streven. De duurzaamheidsbank voldoet aan dit streven.

Differentiatie gemeentelijke en provinciale belastingen en heffingen

Milieurechten en -leges verschillen van milieubelastingen. Tegenover rechten staat namelijk altijd een individueel aanwijsbare tegenprestatie van de lokale overheid. De inkomsten uit de rechten mogen niet meer dan kostendekkend zijn voor het milieubeleid van lokale overheden. Milieutaken van lagere overheden worden aldus gefinancierd uit de opbrengsten van deze financiële prikkels.

Zowel bij rioolrechten als bij reinigingsrechten is het zo dat de heffing tot 100% van de gemeentelijke kosten gerelateerd aan dit doel dekken. Vaak is nog een bijdrage vanuit de provincie of rijksoverheid nodig om de volledige kosten te dekken. Ook de waterschappen streven naar volledige dekking van de kosten door heffingen.

Dit betekent dat het differentiëren van dit soort prikkels weliswaar een regulerende werking kan hebben, het is uitgesloten dat hiermee direct opbrengsten kunnen worden gecreëerd ten behoeve van een duurzaamheidsbank Brabant.

Niettemin kan de duurzaamheidsbank lokale overheden adviseren om effectieve grondslagen en differentiatie naar milieubelasting te vinden voor deze prikkels. Iedere gemeente bepaalt zelf over de hoogte en manier van innen van deze belastingen. Ook is het aan de gemeenten zelf om over eventuele differentiatie te beslissen. Mogelijkheden voor gemeenten zijn:

- *Rioolrechten:*

Rioolrecht valt uiteen in een afvoerrecht en aansluitrecht. rioolaansluitrecht wordt geheven op eigenaren en rioolafvoerrecht op lozers.

---

²⁵In februari 2001 werd een principe-overeenkomst gesloten voor overname van gasbedrijf Obragas in Helmond door het Duitse energieconcern RWE. De prijs die RWE betaalt voor Obragas is ruim 364 miljoen euro. RWE kocht tevens het bedrijf Intergas; Aandeelhouders van Obragas zijn onder meer de Gasunie, de provincie en 16 gemeenten waaronder Schijndel, Veghel, Boekel en Uden; Een aandeel Obragas leverde circa 363.000 euro op. Schijndel bezat 46 van de 968 aandelen Obragas, goed voor circa 16 miljoen euro; Tegenover de inkomsten aan de verkoop staan de gemiste inkomsten aan jaarlijkse dividenduitkering die de aandelen opbrachten.

Volgens het COELO (Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden) van de RuG wordt door verschillende gemeenten in Brabant differentiatie toegepast op rioolrechten. De heffingsgrondslag kan zijn het waterverbruik of de gezinssamenstelling, als indicatieve maatstaf voor de mate van milieubelasting.

- *Reinigingsrechten:*

De Gemeentewet staat ook hier verschillende mogelijkheden tot tariefdifferentiatie toe, bijvoorbeeld als meegewerkt wordt aan gescheiden inzameling van huisvuil. Differentiatie kan bijvoorbeeld plaats vinden op basis van afvalproductie in kiko's of zakken huisvuil.

- *OZB:*

Diverse gemeenten in Brabant subsidiëren investeringen in isolatie, zonneboilers, en zonnepanelen. Deze investeringen verhogen de waarde van het onroerend goed. Dit betekent dat de eigenaar meer OZB moet betalen. Milieuvriendelijk gedrag wordt aldus onbedoeld gestraft. Een mogelijkheid is de eigenaar recht te geven op een (forfaitaire) aftrek ten opzichte van de waardering van het onroerend goed. Een andere invalshoek is het geven van kortingsbedragen die gekoppeld zijn aan de EPN of een ander energiekeurmerk van een woning. Als gevolg hiervan zal het tarief iets omhoog moeten omdat de totale waarde na aftrek van correcties omlaag gaat.

- *Bonus/malussysteem voor grondprijzen:*

De gemeente Apeldoorn is een bonus/malussysteem aan het ontwikkelen voor de prijs van grond voor een duurzaam bedrijfsterrein. Het idee hierbij is dat nieuwe bedrijven die kunnen aantonen dat ze beter op milieugebied scoren een lagere grondprijs per m³ betalen dan een vooraf vastgestelde norm en dat bedrijven die slechter scoren een hogere grondprijs betalen. De milieunorm die bepalend is voor de 'normprijs' voor grond is vastgesteld door een bestuur ('park management') waarin zitting hebben de gemeente, de bedrijven die reeds gevestigd zijn op het bedrijventerrein, NUON en het waterbedrijf. De milieunorm wordt bepaald door de prestaties die nieuwe bedrijven zullen boeken op het gebied van energiegebruik, watergebruik,

mobiliteit, ruimte voor parkeren en de mate waarin een bedrijf faciliteiten gezamenlijk gebruikt met andere bedrijven ('facility sharing' aspect).

Een voordeel van dit systeem is dat het bedrijven een financiële prikkel geeft om milieuefficiënter te produceren. Voor bedrijven die relatief milieuvriendelijk zijn binnen hun branche kunnen dan een financieel voordeel behalen ten opzichte van vestiging in andere gemeenten. De gemeenten kunnen dit systeem budgettair neutraal opzetten.

- *'No Cure, No pay' regeling:*

Sinds 1 januari 1999 is in de Provincie Flevoland de 'No Cure, No Pay' regeling in werking getreden. Het doel van deze regeling is dat bedrijven meer doen aan afvalpreventie en het terugdringen van energieverbruik en emissies. De regeling past in het algemene beleid van de provincie om ondernemers te stimuleren preventieve maatregelen te nemen en milieubewuster te ondernemen. De regeling maakt het voor het MKB mogelijk een externe milieudeskundige te laten kijken naar de genoemde milieuaspecten en naar maatregelen die tot besparingen kunnen leiden. De ondernemer zelf loopt daarbij geen financieel risico. Levert het onderzoek geen besparingen op, dan wordt de rekening betaald door de provincie en de externe deskundige samen²⁶.

Rol duurzaamheidbank

Heffingen, leges en rechten vallen onder de verantwoordelijkheid van lokale overheden. Iedere gemeente bepaalt zelf over de hoogte en manier van innen van deze belastingen. Ook is het aan de gemeenten zelf om over eventuele differentiatie naar rato van milieubelasting te beslissen. Aangezien de opbrengsten bedoeld zijn om de kosten van het beleid te dekken, zijn er geen mogelijkheden om middelen te reserveren voor een duurzaamheidbank. Niettemin kan een duurzaamheidbank lokale overheden adviseren en begeleiden om slimme grondslagen en differentiatiemogelijkheden te vinden voor deze instrumenten. De rol van de bank is het vormen van een kenniscentrum ten behoeve van de vergroening van lokale belastingen, heffingen en rechten.

---

²⁶ Zie voor een meer gedetailleerde beschrijving de brochure 'No Cure, No Pay-regeling, Provincie Flevoland.

Overzicht potentiële duurzaamheidsmiddelen in Brabant

Een belangrijke reden waarom duurzaamheidsprojecten vaak niet als rendabel worden aangemerkt, is het feit dat duurzaamheid momenteel een te lage prijs heeft. Uit TME-onderzoek (TME, 1999) blijkt bijvoorbeeld dat milieuheffingen in Nederland nog aanzienlijk hoger moeten komen te liggen om milieudoelen via het prijsmechanisme haalbaar te maken. De ideale situatie is het creëren van

schaarste voor milieugoederen. Dat kan door milieugebruiksrechten te introduceren.

Wat dichterbij de huidige praktijk ligt het vullen van een fonds met provinciale duurzaamheidsmiddelen die geïnd worden via (een deel van de) provinciale of gemeentelijke belastingen of heffingen. Daarbij verdient het de voorkeur om zoveel mogelijk een milieugrondslag te kiezen voor het financiële instrument dat de opbrengsten genereert. Op

Milieuthema	Type duurzaamheidsmiddelen	Ruwe Indicatie opbrengsten (€)	Haalbaarheid	Rol bank
Duurzaam gebruik energie	Verhandelbare klimaatrechten	10+ mln.	+	Organiseren handel Beheren fonds
	Brabantse natuurcertificaten (*)		+++	Uitgeven certificaten Beheren fonds
	Vergroening OZB	7,5 mln.	+	
Duurzaam ruimtegebruik	Groenpremie	2,5 mln.	+	Ondersteunen gemeenten Beheren fonds
	Brabantse natuurcertificaten (*)		+++	Uitgeven certificaten Beheren fonds
Duurzame mobiliteit	Doorstroompremie	15 à 30 mln.	++	
	Verhandelbare parkeerrechten	-	++	Organiseren handel Beheren fonds
	Provinciale opcenten MRB	5 mln.	++	
Afvalpreventie en -beheer	Verhandelbare stortrechten	20 mln.	+++	Organiseren handel Beheren fonds
Duurzaam waterbeheer	Verhandelbare waterrechten	>10 mln	+++	Organiseren handel Beheren fonds

Kwalitatieve inschatting door onderzoekers:

+ = beperkt

++ = goed

+++ = uitstekend

(*) = identiek

basis van dit uitgangspunt zijn de financiële instrumenten op een rij gezet in onderstaande tabel en is een ruwe inschatting door de onderzoekers gemaakt van de opbrengsten, de haalbaarheid en de rol die duurzaamheidbank zou moeten spelen bij het betreffende instrument.

Uit oogpunt van effectiviteit zou het fonds op basis van algemene en objectieve criteria moeten worden verdeeld over projecten, zonder daarbij schotten aan te brengen.

Wanneer men rekening houdt met de haalbaarheid van de verschillende financieringsbronnen voor een duurzaamheidbank, dan kan het noodzakelijk zijn om de opbrengsten ‘terug te geven’ aan een doelgroep. De duurzaamheidbank beheert zo verschillende van elkaar gescheiden fondsen die ieder bedoeld zijn voor een bepaalde doelgroep.

Naast een oormerk voor doelgroepen, kan ook een gemeentelijke oormerk nodig zijn. Een aantal financiële instrumenten valt onder de bevoegdheid van

gemeenten (groenpremie, doorstroompremie, groene OZB). Gemeenten kunnen extra eisen stellen aan de besteding van de opbrengsten. Voor de hand ligt de eis om de opbrengsten van een heffing ten goede te laten komen aan duurzaamheidsprojecten binnen de gemeentelijke grenzen.

De onderstaande tabel geeft een overzicht van de hiervoor besproken duurzaamheidsrechten waarbij een schatting is gemaakt van de mogelijke jaarlijkse opbrengst, de haalbaarheid en de rol van de bank.

Het blijkt dat er een groot potentieel aan duurzaamheidsmiddelen is. De door ons uitgewerkte voorbeelden zouden al een totaal van € 85 mln op jaarbasis kunnen opleveren, met een uitloop mogelijkheid naar hogere bedragen. In ogeschouw nemend dat we alleen naar enkele voorbeelden hebben gekeken en zeker geen alles omvattend overzicht hebben gemaakt, kan geconcludeerd worden dat er in principe een aanzienlijke pot met duurzaamheidsmiddelen kan worden gecreëerd.

Bemiddeling bij algehele financiering/subsidies

De grondgedachte is dat de duurzaamheidbank inhaakt op de hoofdstroom van investering in de Brabantse economie. Gezien de complexiteit van duurzaamheidsprojecten, de mogelijke deelname van verschillende actoren en het lange-termijnkarakter is de onzekerheid groot en het financiële rendement laag. Daarom is het noodzakelijk dat een duurzaamheidsbank bemiddelt bij het totale financiële traject. Hierbij zal niet alleen door de bank zelf gegenereerde duurzaamheidsmiddelen moeten worden ingezet, ook zal optimaal gebruik moeten worden gemaakt van het reguliere subsidiecircuits (Novem, Senter, VAMIL).

De duurzaamheidsbank kan vanuit de vraag naar financieringen (duurzaamheidsprojecten) helpen een passende financierings- en subsidieconstructie zoeken. Vanuit de één-loket-gedachte kunnen projectontwikkelaars worden ondersteund bij het doen van subsidieaanvragen. De administratieve last wordt de 'klant' uit handen genomen.

Parallel kan de duurzaamheidsbank procedures bewaken, inzichtelijk maken en zomogelijk stroomlijnen zodat de 'klant' zich daarover geen zorgen hoeft te maken. Daartoe is het wel nodig dat er korte lijnen liggen tussen financieringsfunctie van de bank en de functie van projectontwikkelaar. Ook is een korte lijn tussen bank enerzijds en gemeente en/of provincie anderzijds noodzakelijk.

Een bijkomend voordeel van de bemiddelingsfunctie is dat de bank zorgt voor het beter en efficiënter benutten van de bestaande (inter)nationale, provinciale en lokale subsidiemogelijkheden. Waar mogelijk kunnen verschillende subsidies gebundeld worden zodat meer financiële armslag ontstaat om innovatieve projecten met een lange terugverdientijd en grote financiële risico's te financieren. Voor subsidies betekent dit dat zo goed mogelijk gebruik wordt gemaakt van de bestaande subsidieregelingen, schotten tussen verschillende (sectorale) regelingen worden geslecht en subsidiestromen worden gebundeld (waardoor meer armslag ontstaat om ook minder rendabele projecten te financieren).

Voor de duurzaamheidsbank heeft de bemiddelende functie tenslotte als voordeel dat er een groter volu-

me wordt gecreëerd waardoor er marge kan worden gemaakt die kan dienen voor het (deels) financieren van activiteiten waartegenover geen of weinig opbrengsten staan. Bijvoorbeeld in de sfeer van projectontwikkeling.

Subsidies

De duurzaamheidsbank kan de financiële haalbaarheid van duurzaamheidsprojecten vergroten, door het vroegtijdig betrekken van subsidiemogelijkheden en specifieke regelingen. Subsidies kunnen dan een instrument worden om partijen eerder tot elkaar te brengen.

Dit alles betekent dat de duurzaamheidsbank belang heeft bij de rol van 'subsiemakelaar'.

Concreet betekent dit dat de expertise aanwezig zal moeten zijn om te bepalen of een project in aanmerking kan komen voor subsidie en waaraan voldaan moet worden om ook de aangevraagde subsidie ook werkelijk betaald te krijgen.

Vooral wanneer gebruik wil worden gemaakt van Europese ontwikkelingsubsidies zullen verschillende organisaties moeten samenwerken. Dit past naadloos binnen de opzet en werkwijze van de duurzaamheidsbank: het vinden en begeleiden van meerdere partijen om zo een duurzaamheidsproject te realiseren.

Specifiek zal de duurzaamheidsbank zich vooral richten op

- Milieu & energie subsidies, bijvoorbeeld t.b.v de aanschaf van energiezuinige apparatuur, verminderen van de milieubelasting en het introduceren van nieuwe milieutechnologie;
- Technologie, innovatie & ontwikkeling subsidies, bijvoorbeeld t.b.v het verbeteren / vernieuwen van producten, processen, software, het ontwikkelen van (nieuwe) technologieën, haalbaarheidsonderzoeken en technologische samenwerking met andere bedrijven en/of (kennis)instellingen;
- Specifieke op de Brabantse situatie gerichte subsidies en regelingen. Voorbeelden zijn regelingen die voortkomen uit de Reconstructie wet

of subsidies als de Subsidieverordening Natuur, Bos en Landschap maar ook lokale subsidies (bijvoorbeeld van de gemeente Tilburg) en Europese subsidies als Stimulus, Ceres en Focus.

En om de subsidies werkelijk te laten ontvangen zal de duurzaamheidbank haar expertise in kunnen brengen daar waar subsidies en regelingen specifieke eisen stellen aan de inrichting van de administratieve organisatie van het project of van de deelnemende organisaties.

Garantiestellingen

Garantiestellingen kunnen een belangrijk instrument vormen om de eventuele financiële risico's die samenhangen met duurzaamheidsprojecten af te dekken. Door garant te staan voor de terugbetaling van leningen kunnen de leningen onder zachtere voorwaarden (lagere rente, langere looptijd) worden verstrekt. Indien dit noodzakelijk is zou de duurzaamheidbank hierbij een rol kunnen vervullen, bijvoorbeeld door het instellen van een garantiefonds.

Het verbeteren van de duurzaamheid van bijvoorbeeld particuliere woningen vraagt extra investeringen. Een mogelijkheid om dit te bevorderen is door gebruik te maken van garantieregelingen.

Deze garantieregelingen zijn er op gebaseerd dat een extra zekerheid wordt gegeven aan geldverstrekkers (bijvoorbeeld particuliere banken) zodat deze, vanwege het lagere risico, een lagere interest vergoeding in rekening kunnen brengen. Om deze zekerheid af te kunnen geven wordt aan de hypotheeknemers, eenmalig, een borgstellingbedrag gevraagd. Deze borgstellingbedragen worden gebruikt om de risico's te dragen.

Concreet kan worden gedacht aan het instellen van een garantiefonds om zo de financiering van de eenmalige (extra) duurzaamheidsmaatregelen goedkoper te maken. Gedacht kan worden aan een verlaging van de hypotheekrente op basis van een 'Brabantse duurzaamheids hypotheek garantie'.

Voor de particuliere woonhuizen kan dan bijvoorbeeld de bestaande Nationale Hypotheek Garantie

het uitgangspunt zijn. Woningen die op basis van de Nationale Hypotheek Garantie worden gefinancierd krijgen namelijk een lagere rente (van ongeveer 0,25%).

Deze aanvullende Brabantse regeling kan verder gewenst zijn omdat de bestaande (NHG) regeling vaak onvoldoende is. Dit blijkt uit de daar geldende maximale hypotheekgarantie van € 225.000: de gemiddelde verkoopprijs (in 2002) van een woning in Brabant is € 230.000. Verder is de Brabantse verkoopprijs van een particuliere woning 11,7% hoger dan het Nederlands gemiddelde (in Nederland is de gemiddelde prijs € 206.0000).

De financiering van deze garantieregeling kan gebaseerd zijn op de systematiek van de Nationale Hypotheek Garantie (eenmalig wordt een 0,3% borgtocht provisie, op basis van het hypotheekbedrag, in rekening gebracht).

Mocht deze borgtochtprovisie onvoldoende zijn dan kan worden gedacht aan de waarde van de eventuele verhandelbare emissierechten. Bijvoorbeeld doordat de duurzaamheid zal leiden tot lagere emissies waardoor de lagere emissies gekapitaliseerd kunnen worden en als donatie voor het garantiefonds worden gebruikt.

Het succes van deze garantieregeling is ook mogelijk omdat de objecten, particuliere woningen, relatief eenvoudig verhandelbaar zijn. Daardoor worden de risico's beperkt. Utiliteitsgebouwen (kantoren e.d) zijn minder eenvoudig verhandelbaar. Dit betekent dat een uniforme Brabantse Garantieregeling voor utiliteitsgebouwen minder voor de hand ligt.

Wel kan gedacht worden aan een garantieregeling voor utiliteitsgebouwen die gebruikt worden door 'harde debiteuren', bijvoorbeeld ziekenhuizen. De gezondheidszorg sector is een belangrijke CO₂ veroorzaker (vierde sector van Nederland). Daardoor kan het mogelijk interessant zijn om te kijken in hoeverre de CO₂ rechten gebruikt kunnen worden voor een Brabantse Garantieregeling duurzaamheid voor de zorgsector.

Om deze specifieke, op verhandelbare CO₂ rechten

gebaseerde Brabantse garantieregelingen mogelijk te maken, is het noodzakelijk om behalve de particuliere banken ook de (Brabantse) energieproducten hierbij te betrekken. Dit vooral wanneer niet de uitgangspunten van de commissie Vögtlander (energiegebruiker heeft CO₂ rechten) maar de uitgangspunten van de Europese commissie (energieproducent heeft CO₂ rechten) werkelijkheid worden.

Aanboren financiële middelen

Naast de rol van subsidiemakelaar en verstrekker van duurzaamheidsmiddelen t.b.v. projecten kan de bank een rol spelen bij het aanboren van 'groene'

financiële middelen, en het ontwerpen van financieringsconstructies die passen bij duurzame projecten. Naast de normale bancaire financieringsvormen kan hierbij gedacht worden aan groenfondsen.

Coördinatie financiering

Coördinatie van de financiering van duurzaamheidsprojecten kan noodzakelijk worden als er bijvoorbeeld projectonderdelen tot de verantwoordelijkheid van meerdere partijen zijn. Naarmate er meer partijen bij het proces zijn betrokken des te meer zal er de noodzaak zijn om de financiering van het project en projectonderdelen te coördineren.

De eerste stap is gezet: wat volgt?

Onze conclusie is dat een duurzaamheidsbank haalbaar is, waarbij aan drie taken moet worden gedacht:

- Als projectontwikkelaar;
- Als marktontwikkelaar voor duurzame middelen;
- Als financieel coördinator.

Tijd dus om dit concept in de Brabantse werkelijkheid te gaan testen. Op twee terreinen moeten urgent vervolgstappen gezet worden:

- Het verder uitwerken en testen van 'duurzame projectontwikkeling';
- Het ondernemen van concrete stappen om structurele duurzame middelen te verkrijgen, in principe afkomstig van de handel in 'duurzaam milieugebruik' en bedoeld om op objectieve wijze de duurzaamheidsprestaties van duurzame projecten te belonen.

Een belangrijk onderdeel voor beide vervolgstappen is het ontwikkelen van een 'meetmethode' om de duurzaamheidsontwikkelingen te kwantificeren en te ordenen. Voor projectontwikkeling geeft een dergelijke methode een onafhankelijk en objectief inzicht in de duurzaamheidsprestatie voor de belanghebbenden/klantengroepen. Maar ook voor het verdelen van duurzaamheidsmiddelen zal een dergelijke methode nodig zijn.

Om de vervolgstappen te kunnen zetten moet een pilot 'duurzaamheidsbank Brabant' worden opzet. Deze pilot wordt bemensd door een projectteam van velerlei pluimage. De opdracht van dat team zou moeten zijn om in een periode van ongeveer 3 jaar stapsgewijs een geactualiseerd bedrijfsplan voor een duurzaamheidsbank te ontwikkelen. De gedachte is wel dat de bank vanaf dag 1 aan het werk gaat vanuit de in dit rapport beschreven filosofie: 'learning by doing en zoveel mogelijk aansluiten op bestaande initiatieven'.

Een goede procesaanpak lijkt daarbij om in een bancaire omgeving (Rabobank Eindhoven is bereid om mee te denken over een vervolg) te gaan werken aan deze vervolgstappen aan de hand van een of meerdere concrete projecten. De projecten kun-

nen dienen als kapstok om met allerlei praktische zaken ervaring op te gaan doen, en vanuit de praktijk de te volgen werkwijze te ondervinden.

Daarnaast zullen de projecten als inspiratiebron kunnen dienen. Vanuit de projecten kan ook worden bekeken welke financiële prikkels een positieve invloed hebben. Verder heeft een dergelijke pilot 'duurzaamheidsbank Brabant' als voordeel dat het verdere vervolg niet meteen voor een langere periode wordt vastgelegd. Blijkt uit de pilot dat de strategie werkt, dan kan het concept worden opgeschaald. Om dat duurzaamheidsprojecten een lange aanloop hebben zou het pilot project over meerdere jaren moeten worden uitgesmeerd, ten einde de continuïteit te kunnen garanderen.

Projectontwikkeling

Een goede manier om deze activiteit van de duurzaamheidsbank uit te testen is door er concreet ervaring mee te gaan opdoen in concrete projecten. Maar tegelijkertijd moet worden gewerkt aan een meer structurele aanpak. Hoe kunnen we duurzaamheid onder de aandacht brengen? Moet projectontwikkeling vanuit lokale lokketen bediend gaan worden, of kan het ook regionaal? Moeten gemeenten duurzaamheidsteams gaan inzetten? Hoe worden die dan weer gefinancierd? En hoe moeten de projectontwikkelingactiviteiten worden afgestemd met Energie 2050 om overlap te voorkomen?

De projecten waarmee het team zich na de oprichting van de bank (in de pilot) op gaan richten zijn wel belangrijk om de nodige ervaring mee op te doen, maar daarnaast moet ook aan andere aspecten aandacht worden gegeven. Doel moet zijn inzicht te krijgen in succes en faalfactoren van de aanpak van duurzaamheidsprojecten. Ook kan worden overwogen om deze inzichten en ervaringen ter beschikking te stellen aan andere organisaties zodat een verbreding van de aanpak van duurzaamheidsprojecten kan ontstaan. De relaties met gemeenten zullen dan bijvoorbeeld verder moeten worden uitgewerkt. Er moet een keuze worden gemaakt voor een methode om de duurzaamheidsprestaties van projecten te meten en er moet gewerkt worden aan

een manier om de opgedane kennis maximaal in te zetten in de Brabantse samenleving,

Markontwikkeling

Naast het creatief gebruik van bestaande subsidies en regelingen zal, wat betreft de financiering van duurzaamheidsprojecten er zal serieus moeten worden doorgewerkt aan duurzaamheidsmiddelen. Hierin kan de sleutel liggen tot het ontsluiten van het benodigde extra geld voor duurzaamheidsprojecten. In het korte tijdsbestek waarin we de duurzaamheidsmiddelen die in dit rapport zijn beschreven hebben kunnen onderzoeken is het niet mogelijk geweest om al na te gaan welk draagvlak er is, welke wettelijke wijzigingen er voor nodig zijn, welke administratieve eisen exact aan de systemen moeten worden gesteld etc.

In de vervolgstap zal dus via pragmatisch onderzoek moeten worden nagegaan hoe duurzaam milieugebruik in Brabant te gelde kan worden gemaakt. Daarvoor zal het allereerst nodig zijn met de direct betrokkenen na te gaan welke problemen zij zien voor hun sector, regio, etc. en welke rol duurzaam milieugebruik daarin speelt. Bij een 'in principe bereidheid' kunnen vervolgens allerlei details worden onderzocht via gerichte deelonderzoeken (juridische implicaties, verdelingsvraagstukken, administratie van rechten en monitoring daarvan, etc.). Als ook dit met goed gevolg is afgesloten kunnen concrete stappen gezet worden naar het invoeren van handel in duurzaamheid, bijvoorbeeld in de vorm van een pilot project in de provincie Brabant.

Bedrijfsplan duurzaamheidsbank

In de pilot zal de duurzaamheidsbank ook zicht moeten krijgen op de wijze waarop de activiteiten van de bank het beste gestalte kunnen krijgen.

Moet de bank zelf veel aan projectontwikkeling gaan doen, of moet de bank vooral kenniscentrum zijn voor duurzame projecten in Brabant.

Uitgaande van een actieve financiële rol van de bank lijkt het eerste dan voor de hand te liggen, zonder daarbij het tweede uit te sluiten.

Ook zal moeten worden nagegaan, hoe de bank de projectontwikkelingsactiviteiten kan bekostigen. In de pilot zal blijken of duurzaamheidsmiddelen daarvoor toereikend zijn, of dat toch andere bronnen moeten worden aangeboord.

In de bijlage 'voorbeelden van project mogelijkheden in Noord-Brabant' zijn al een aantal concrete suggesties gedaan van mogelijke kansrijke projecten die op niet al te lange termijn zouden kunnen worden opgepakt. Het gaat daarbij om:

- Project City mobility (gericht op het faciliteren van de stedelijke mobiliteitsvraag op een milieuvriendelijke wijze);
- Project ontwikkeling Eindhovens Kanaal (herontwikkeling van een wijk in Eindhoven);
- Project versterking agrarische ketens MKB (kortere en gezondere ketens in de Brabantse rundveehouderij).

Deze concrete projecten zouden alle kunnen dienen om de eerste stap richting een duurzaamheidsbank te zetten.

Bijlage: overzicht van gesprekken, bijeenkomsten en contacten

Organisatie/naam	Onderwerp	datum
De Kleine Aarde Jan Juffermans	Duurzaamheids initiatieven	1 mei 2002
TELOS, Theo Beckers, Daan van Soest, Lex Lemmers, Lily Stratemans, Michel Roldehof, Juliete Koning, Wim Haagman, Nasia	Financiering van duurzaamheid en transities	17 mei 2002
Rabobank Nederland kenniscentrum, Harry Arkesteijn	Duurzaamheidsfinanciering	17 mei 2002
RIVM	Balans in Duurzaamheid	6 juni 2002
Rabobank Nederland Bouwe Taverne	Duurzaamheidsfinanciering	7 juni 2002
Dienst Stedelijke Ontwikkeling gemeente Den Haag Henk Bakker	Duurzaam bouwen met hoog ambitieniveau	10 juni 2002
Eco10	Duurzaamheid en gedragsveranderingen	11 juni 2002
City Mobility / Trans Electric	Nieuw stadsvervoersysteem	14 juni 2002
Woningstichting 'De Veste' Drunen A.J. Gorter	Duurzaam wonen	17 juni 2002
Brabantse Milieufederatie Paul van Poppel	Duurzaamheid in Brabant	18 juni 2002
BZW J.P. van Mourik	Duurzame bedrijven terreinen	19 juni 2002
AKK van der Meulen	Duurzame ontwikkeling in de landbouw sector	4 juli 2002
Provincie Brabant Energie 2050 Ruud van Rijn	Dialogbijeekomst Brabant ELAN Duurzame energie opwekking en energiebesparing	4 juli 2002 5 juli 2002
DHV AIB Leon Blokker	Duurzaam bouwen	11 juli 2002
Tinker Berci Florian	Stakeholders duurzaamheid	15 juli 2002
Gemeente Gouda Heleen van Praag / Geurt Schepers	Financiering zonnecollectoren (vooral) ruimtelijke duurzaamheid	31 juli 2002 11 september 2002
Expeditie Wonen Brabant Marc van Leent (DHV) + ca. 40 experts		
Gemeente Eindhoven, M-A. Schreurs, wethouder Eindhoven	Mogelijke duurzaamheidsprojecten in Eindhoven	24 december 2002; 21 en 23 januari 2003
City Mobility mevr. M. Lastrade-Brouwer M.J. Binder	Duurzame vervoersystemen	24 december 2002

Organisatie/naam	Onderwerp	datum
Rabobank, manager kenniscentrum H Arkensteijn	Concrete duurzaamheidsprojecten en mogelijke rol Rabobank	30 december 2002, 20 januari 2003
Rabobank Nederland Bart Jan Krouwel	Toetsing concept duurzaamheidsbank	7 januari 2003
Stimulus J.M.H.N. Claessens	Subsidie en projectmogelijkheden inde regio Z-O Brabant	4 en 7 januari 2003
Rabobank Eindhoven J.C. (Coert) Beerman algemeen directeur	Aansluiten duurzaamheidsbank op lokale Rabo initiatieven, concrete duurzaamheidsprojecten	20 januari 2003
Rabobank Nederland Th.H. Martens Regiodirecteur Brabant	Aansluiten duurzaamheidsbank op Regionale Rabo initiatieven, concrete duurzaamheidsprojecten	20 januari 2003 23 januari 2003
Novem Sittard, J.A.H.F. Munnich, clustermanager MJA	MJA en emissierechten lokale overheden, concrete projecten t.b.v duurzaamheidsrechten lokale en regionale overheden	15 januari 2003
L.H.M. van Zutven, voorzitter Bond van Veehandelaren Brabant	Toetsing MKB verduurzaming agrarische sector	13 januari 2003

Geraadpleegde bronnen

Brabant, 2002, 'Projecten programma Brabant Elan, vernieuwende ideeën', provincie Brabant, 's-Hertogenbosch.

Dietz, F (eindred), 2003, 'Duurzaam milieugebruik', verschijnt i.d. loop van 2003.

DHV, 2002, 'Interview met Leon Blokker, DHV-Eindhoven', Eindhoven, 2002.

DSO Den Haag, 'Interview met ROMBO team van de Dienst StadsOntwikkeling van de gemeente Den Haag', Den Haag, 2002.

Van Duijse et. al, 1997, 'Effecten van een emissieheffing voor NO_x en SO₂ voor stationaire bronnen in Nederland', Instituut voor Toegepaste Milieu-Economie (TME), i.s.m. Heddeke Heijnes en Coen Sedee, Den Haag, 6 oktober 1997.

DGMR, 2003, 'Greencalc', uitgave van DGMR samengesteld door: Kees van der Linden, AaCee Bouwen en Milieu te Zeist; Marleen Spiekman en Ieke van Gaalen, DGMR Raadgevende Ingenieurs b.v. te 's Gravenhage; Michiel Haas, Nederlands Instituut voor Bouwbiologie en Ecologie te Naarden; Paul Koster, Bouw en milieukundig adviesbureau 'Bouwinfo Koster' te Amstelveen en 'BGK Building Information' te Hoevelaken (zie ook www.dgmr.nl).

Jantzen, J., 1989, 'Kosten van het milieubeheer, 1985-2010', een drietal beleidsscenario's in het kader van zorgen voor morgen en het NMP, Den Haag, 25 mei 1989.

Jongh, P de, 2002, 'interview met Paul de Jongh, directeur National Strategie Duurzame Ontwikkeling bij VROM', Den Haag.

RIVM, 1988, 'Zorgen voor Morgen', Nationale milieuverkenning, 1985-2010, Bilthoven, 1988.

Kleine Aarde, 'informatie mondiale voetafdruk op website', Boxtel, 2002.

Taverne, B, 2001, 'Financiering Plattelandsvernieuwing, problemen en oplossingsrichtingen', Rabobank, Utrecht, oktober 2001.

Tellus, www.tellus.org, met informatie over geavanceerde methoden van 'environmental accounting', Boston.

TME, 1999, 'Op zoek naar het groene belastingparadijs, zijn milieudoelen haalbaar met milieueffingen?', voor de stichting Natuur en Milieu, Den Haag, 1999.

TME, 2001, 'Hoe duurzaam zijn AEX genoteerde bedrijven', door Jochem Jantzen, Den Haag, juli 2001.

VROM, 1989, 'Nationaal Milieubeleidsplan', Den Haag, 25 mei 1989.

Voorbeelden van project mogelijkheden in Noord Brabant

Project City Mobility

Het project City Mobility heeft tot doel bij te dragen in het realiseren van de duurzame stad van de toekomst. En dit voor wat betreft het deel 'milieu en mobiliteit'. De kwaliteit van het project kan kort worden omschreven als het aanbieden van schoon en geluidsarm individueel of collectief vervoer van deur tot deur binnen een stad. Het betreft een economisch verantwoorde oplossing voor steden met 100- tot 600.000 inwoners.

De techniek die wordt toegepast is innovatief: elektrische voertuigen worden inductief aangedreven middels een samengestelde kabel. Deze kabel verzorgt sturing, energievoorziening en communicatie. Daarom kan het voertuig zonder bestuurder worden gebruikt (automatische voertuig geleiding). Verder wordt een zeer grote energiebesparing bereikt: 80 tot 90% t.o.v een soortgelijk benzineauto. Daarnaast kunnen deze voertuigen intensiever worden gebruikt (gedurende 24 uur per dag) wanneer gekozen wordt voor een collectief gebruik. Deze collectieve inzet is mogelijk vanwege de gebruikte informatie- en communicatietechniek. Bovendien is het ook mogelijk om zo de voertuigen te gebruiken zonder contant geldverkeer.

Deze voertuigen kennen een rijbaanbreedte van maximaal twee meter waardoor deze voertuigen ook over bestaande fietspaden kunnen worden geleid. Haalbaarheids-onderzoeken hebben uitgewe-

zen dat 3.000 voertuigen de mobiliteitsbehoeften kunnen dekken van een stad van 120.000 inwoners.

De veiligheid wordt verhoogd omdat het interactieve voertuig automatisch reageert op obstakels waardoor de kansen, vanwege het niet zelf kunnen veroorzaken van ongelukken, op ongelukken worden geminimaliseerd.

Investerings

Vergeleken met railvervoer zijn de kosten zeer laag omdat gebruik kan worden gemaakt van bestaande infrastructuur. Haalbaarheidsstudies leren dat de investeringen voor de stad Den Bosch 150 miljoen Euro bedragen.

Partners

Behalve de huidige aanbieder, City Mobility uit Boxtel, zijn energiebedrijven en gemeenten partners in het project. Ook kunnen provincie, gemeenten en de bestaande openbaarvervoer aanbieders participeren.

Concreet heeft de gemeente Den Bosch een haalbaarheidsonderzoek laten uitvoeren door DHV met als resultaat de bevinding dat de voorgestelde voertuigen een oplossing zijn voor vervoersproblemen van Den Bosch-west en aansluitend de binnenstad. De gemeente Eindhoven is bereid om mee te denken over toepassing van dit systeem m.b.t voor- en na transport HOV-lijn (Phileas Fogg) in Meerhoven.

Milieu-effect

In bijgaande tabel komen de verschillende energieverbruiken naar voren.

Vervoersnorm	Verbruik in Wh/km/persoon	Ratio t.o.v City Shopper-voertuig	Bezetting in voertuig
Tram	218	5.1	9%
Trolley bus	181	4.2	12%
Electrische taxi	320	7.4	15%
City-Shopper	43	1.0	33%
Auto (personen)	667	15.5	24%
Fiets	33	0.8	100%
Voetganger 4,5 km/h	32	0.7	100%

Rol en positie Duurzaamheidbank

De duurzaamheidbank kan de volgende rollen invullen:

- Project initiator: het project is afhankelijk van medewerking van lokale overheden, buurtverenigingen, milieugroepen, openbaarvervoer ondernemingen, energiebedrijven, burgers en bedrijfsleven;
- Project begeleider: omdat duurzaam vervoer niet voor een ieder de hoogste prioriteit heeft is het van wezenlijk belang dat de projectleider eerlijk en duidelijk de waarde van het project aangeeft aan alle belanghebbenden om daarmee draagvlak te bereiken en te behouden;
- Informatie verstrekker: de duurzaamheidbank heeft de objectieve instrumenten om de ecologische-, economische en sociale aspecten van het project inzichtelijk te maken aan alle belanghebbenden;
- Begeleiding bij het vinden van financiering en subsidies. Vanwege de objectieve instrumenten kan de bank ook van belang zijn bij de financiering op basis van verhandelbare duurzaamheidsmiddelen.

Financiering

Het project kan in aanmerking komen voor een aantal subsidies te weten:

- Zesde Kaderprogramma voor Onderzoek en Technologische Ontwikkeling, onderdeel Energie, milieu en duurzame ontwikkeling (Europese regeling);
- Stimulus (voor Eindhoven m.b.t innovatie t.b.v MKB, Europese regeling);
- Besluit subsidies economie, ecologie en technologie (EET).

Project ontwikkeling Eindhovens Kanaal (Kanaaldijk)

Het project heeft tot doel het integreren van leven en werken in een stedelijke omgeving waarbij de integratie ecologische-, economische- en sociale aspecten de centrale aantrekkelijkheid vormen.

De ecologische kwaliteit komt naar voren door te kiezen voor duurzaam bouwen. Ook zal worden onderzocht of warmte- en koude opslag of kleinschalige WKK-oplossingen tot de mogelijkheden

behoort. De sociale aspecten komen ook naar voren door de mogelijkheid van kleinschalige (schone) bedrijfsactiviteiten en de mogelijkheid om telewerkplaatsen in de woonhuizen in te richten. Dit wordt mede mogelijk gemaakt door toepassing van hoogwaardige (glasfiber) netwerken waardoor ook de huizen domotica mogelijkheden krijgen. Dit en door te kiezen voor flexibel bouwen wordt het mogelijk om bewoners levensbestendige woningen aan te bieden.

Door in de planfase te kiezen voor duurzaamheid, flexibel bouwen en IT- en domotica infrastructuur wordt het mogelijk om een breed publiek aan te trekken die houden van een leefbare werk- en woonomgeving.

Milieu-effect

Door te kiezen voor duurzaam bouwen en een nog nader te bepalen lage EPN-doelstelling zal het energieverbruik sterk dalen. Door het bieden van thuiswerkplaatsen (ICT-gerelateerd) en kleinschalige bedrijfsactiviteiten zal de mobiliteitsbehoefte af kunnen nemen waardoor ook daardoor de emissies lager zullen zijn.

Partners

De partners zijn de gemeente Eindhoven, de grondeigenaren, de nieuwe bewoners en de nieuwe bedrijven.

Rol en positie duurzaamheidsbank

De duurzaamheidsbank kan de volgende rollen invullen:

- Project initiator: het project is afhankelijk van medewerking van de gemeente Eindhoven, buurtverenigingen, milieugroepen, burgers en bedrijfsleven;
- Project begeleider: omdat duurzaam wonen en werken niet voor een ieder de hoogste prioriteit heeft is het van wezenlijk belang dat de projectleider eerlijk en duidelijk de waarde van het project aangeeft aan alle belanghebbenden om daarmee draagvlak te bereiken en te behouden;
- Informatie verstrekker: de duurzaamheidsbank heeft de objectieve instrumenten om de ecologische-, economische en sociale aspecten van het project inzichtelijk te maken aan alle belanghebbenden;

- Begeleiding bij het vinden van financiering en subsidies. Vanwege de objectieve instrumenten kan de bank ook van belang zijn bij de financiering op basis van verhandelbare duurzaamheidsmiddelen.

Financiering

Het project kan in aanmerking komen voor een aantal subsidies. Gedacht kan worden aan:

- LIFE Milieu (LIFE): LIFE Milieu is een Europees subsidieprogramma dat innovatieve en geïntegreerde oplossingen wil stimuleren te bedenken voor Europese milieuproblemen
- Focus: dit is een Europese subsidie, beheerd door Stimulus
- Besluit Subsidies Energieprogramma's, programma Optimale Energie Infrastructuur (BSE OEI)
- Besluit Subsidies Energieprogramma's, programma Duurzame Bedrijventerreinen (BSE DBT)
  - Uitvoeringsregeling BSE-Demos (BSE DEMOS).

Daarnaast kan gedacht worden aan een intermediair functie daar waar het betreft een garantieregeling die leidt tot een verminderde hypotheekrente waardoor het mogelijk wordt om bij gelijkblijvende totale rentekosten de meerinvesteringen te betalen voor duurzaamheid.

Project versterking ketens agrarisch MKB

Het project 'versterking ketens agrarisch MKB' heeft tot doel de voedselveiligheid, en het dierenwelzijn te verbeteren en mede daardoor de agrarische sector in Brabant te versterken. Startpunt is de veranderende consumenten- en voedselveiligheidswensen van consumenten. Deze zullen op een natuurlijke wijze (dus niet door extra regelgeving) in de bedrijfsvoering van boeren moeten worden betrokken.

De sector waar dit project zich op richt is de rundsector. Daar is het Integraal Keten Beheer (zoals wel gebruikelijk is binnen de varkenssector) niet of nauwelijks ingevoerde. Dit wordt deels veroorzaakt omdat in Nederland runderen gehouden worden vanwege de melkproductie en niet vanwege de vleesproductie (zoals bij varkens). Dit betekent ook dat het product Nederlands rundvlees een 'restpro-

duct' is en daarom relatief weinig aandacht krijgt in de bedrijfsvoering.

Concreet heeft het project betrekking op het creëren van extra toegevoegde waarde op Nederlands slacht rundvee. In product technische zin doordat de boer, vanaf het begin af aan, rekening dient te houden met de verwerking van de runderen tot slachtvee. Een voorbeeld van verhoogde vleeskwaliteit is bijvoorbeeld de zekerheid dat deze Nederlandse runderen medicijn vrij zijn. In marketing technische zin doordat de gegarandeerde verhoogde voedselveiligheid kan appelleren aan het specifieke Nederlandse product en daardoor het rundervlees een niet anoniem product meer is.

Om dit te kunnen organiseren zal een samenwerking plaats moeten vinden tussen boeren, veehandelaren, slachthuizen en dit onder regie van de direct aan de consument leverende partij. Daarbij dienen de aspecten van het IKB-systeem, maar dan in aangepaste vorm, geïntroduceerd te worden.

De sociale aspecten komen naar voren door de verhoogde betrokkenheid en verantwoordelijkheid wat betreft de eigen producten en de voedselveiligheid bij de boeren.

De economische aspecten komen naar voren doordat het Nederlandse rundvee niet meer anoniem is. Deze mogelijkheid wordt ook door de heer Wijffels, oud voorzitter van de Rabobank genoemd als mogelijkheid voor de agrarische sector. Dit omdat de consument duidelijk wordt gemaakt dat de verbetering van de voedselveiligheid gebaseerd is op kwaliteitszorg bij alle betrokken partijen in de uitsluitend Nederlandse keten.

Milieueffect

De ecologische kwaliteit van dit project komt naar voren door de verminderde transportbewegingen en de verlaagde medicijnconsumptie van de dieren. Ook zullen door de mindere vervoersbewegingen de kansen op besmettelijke dierziekten af kunnen nemen.

De redenen van een verminderd transport liggen in het feit dat de runderen hun waarde behouden

wanneer deze binnen de samenwerking blijven omdat anders geen kwaliteitsborging kan worden gegeven.

Partners

In de markt is het vervolg op het initiatief van de duurzaamheidsbank gelegd bij het veehandelsbedrijf van de voorzitter van de Bond van Veehandelaren in Brabant (de heer L.H.M van Zutven uit Veghel). Het project verkeerd in een fase waarbij gesproken wordt met een belangrijke toeleverancier van vlees producten en een slachterij. Ook zijn al gesprekken gevoerd met een aantal boeren.

Rol en positie van de duurzaamheidsbank

De duurzaamheidsbank kan de volgende rollen invullen:

- Project initiator: het project is afhankelijk van medewerking van diverse marktpartijen en ministerie LNV;
- Project begeleider: omdat deze samenwerkingswijze onbekend is binnen de sector zal de bank eerlijk en duidelijk de meerwaarde van het project aan moeten geven aan alle belanghebbenden. Dit om daarmee draagvlak te bereiken en te behouden;
- Informatie verstrekker: de duurzaamheidsbank heeft de objectieve instrumenten om de ecologische-, economische en sociale aspecten van het project inzichtelijk te maken aan alle belanghebbenden;
- Begeleiding bij het vinden van financiering en subsidies.

Financiering

Het project of delen daarvan kan in aanmerking komen voor mogelijk de volgende subsidies:

- Besluit Borgstellingsfonds voor de Landbouw (BBVDL): borgstelling door de overheid ten behoeve van leningen financiering die bestemd zijn voor het stichten of overnemen van een landbouwbedrijf of het instandhouden of verbeteren van het landbouwbedrijf.
- Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL): Uitgangspunt van deze Europese regeling is duurzame plattelandsontwikkeling. De EU kent een Europees oriëntatie- en garantiefonds voor de landbouw in Europa. Investeringssteun kan worden ontvangen voor allerlei producten binnen landbouwbedrijven, ondermeer vlees- en vleesverwerking en zuivel.